Toekomstverkenning religieus erfgoed

gemeente Rheden

gemeente Rheden

COUP

April 2023

Colofon

Gemeente Rheden

Titel	Toekomstverkenning religieus erfgoed gemeente Rheden
Datum	april 2023
Adviseur	COUP B.V.
Door	Marjolein Sanderman (Gemeente Rheden)
	Heidi Buijs (Gemeente Rheden)
	Geert Driebergen (Gemeente Rheden)
	Eline Amsing (COUP)
	Nicole Roeterdink (Rechurch)
	Jos Schrijen (DOOK)
Vormgeving	Yurr Studio

Copyright © 2023 COUP B.V.

De grootst mogelijke zorgvuldigheid is betracht bij het samenstellen van dit rapport. Echter voor onvolledigheden met betrekking tot deze rapportage, op welke grond dan ook, kan COUP B.V. en/of de samenstellers daarvan op geen enkele wijze verantwoordelijk worden gesteld. De door u verstrekte persoonlijke gegevens in verband met de opdracht zullen niet aan derden verstrekt worden. Op de inhoud en de presentatie van deze rapportage berust een intellectueel eigendomsrecht van COUP B.V.

COUP

Toelichting foto's voorpagina

1. Joodse begraafplaats in Dieren
JanB46 via Wikimedia Commons

2. Hervormde Kerk in Laag Soeren
ambulare.nl

3. Phoenixkerk in Velp (gesloopt)
ansichtkaartenbeurs.nl

Inhoud

Colofon 2
Inhoud 3
Woord vooraf 4
Deel 1. Inventarisatie 5
Hoofdstuk 1. Inleiding 5
Hoofdstuk 2. Religieuze gebouwen in Rheden 7
Hoofdstuk 3. Cultuurhistorische waarden religieus erfgoed 14
Deel 2. Opgave 19
Hoofdstuk 4. Huidige situatie en toekomstperspectief 19
Hoofdstuk 5. Waardering kerkgebouwen door de inwoners van Rheden 24
Deel 3. Toekomst 29
Hoofdstuk 6. Kansen- en risicoverkenning 29
Hoofdstuk 7. Conclusies en vervolgacties 32
Bijlagen 40
Bijlage 1 Ontwikkeling van het geloof in Rheden 40
Bijlage 2 Aansluiting op gemeentelijk beleid 47
Bijlage 3 Paspoorten 52

Woord vooraf

‘Wie geen oud kent, kent ook geen nieuw’

Kerken en andere gebedshuizen zoals de moskee of synagoge hebben vaak een grote betekenis voor de identiteit van onze dorpen, als opvallende, markante gebouwen die meestal overal bovenuit reiken. Ook in onze samenleving zijn ze van grote betekenis, omdat ze herinneringen oproepen, vrolijk of juist verdrietig. Soms zijn het plekken van gebed, samenkomst en overdenking, soms hebben ze inmiddels een andere functie. Ze geven de gemeenschap waarin ze staan hoe dan ook een historie, karakter en een eigen identiteit. Dat geldt ook voor de kerkhoven, verstilde groene oases in onze omgeving.

Door de ontkerkelijking die de afgelopen decennia plaatsvindt, zien we in heel Nederland dat steeds meer van het religieuze erfgoed de oorspronkelijke functie verliest. Rheden vormt hierop geen uitzondering. Nog slechts de helft van het religieuze erfgoed in onze gemeente heeft de oorspronkelijke functie. Dat gegeven was de aanleiding om deze toekomstverkenning op te stellen. Niet voor niets, want uit de toekomstverkenning die voor u ligt blijkt dat over ca. 10-15 jaar nog maar een kwart van het religieuze erfgoed de oorspronkelijke functie heeft.
Het is goed om op die toekomst voorbereid te zijn. We zijn de afgelopen twee jaar daarom met alle eigenaren in gesprek gegaan om inzicht te krijgen in hun toekomstperspectief, te horen welke kansen en bedreigingen zij zien. Ook hebben we via een enquête onze inwoners gevraagd naar hun ideeën over religieus erfgoed: is het belangrijk, moet het behouden blijven, welke functies zijn bij herbestemming passend maar welke ook helemaal niet? Tenslotte hebben we met onze partners Vivare, RIQQ en Incluzio gesproken om te zien welke verbindingen misschien te leggen zijn tussen religieus erfgoed en maatschappelijke opgaven.
De weerslag van dit alles is samengevat in deze Toekomstverkenning religieus erfgoed. Een verkenning, want hét antwoord op alle vragen van eigenaren en inwoners hebben we niet. Wel hebben we een waardevolle stap gezet om ons religieuze erfgoed beter te leren kennen, en een perspectief te vinden voor de toekomst van dit erfgoed.

Ik wil iedereen die heeft meegewerkt voor de inzet bedanken. Speciaal de eigenaren dank ik voor de open wijze waarop zij het gesprek met ons zijn aangegaan. Zeker, er zijn zorgen maar er is ook veel optimisme. Ik hoop dat eigenaren van religieus erfgoed op basis van deze verkenning met elkaar in gesprek kunnen blijven en geïnspireerd door het verleden vervolgstappen kunnen zetten, gesteund door de gemeente Rheden. Samen zorgen we er dan voor dat we het oude blijven koesteren en tegelijkertijd het nieuwe kunnen verwelkomen.

Paul Hofman,
Wethouder Erfgoed Rheden

Deel 1. Inventarisatie

Hoofdstuk 1. Inleiding

1.1 Toekomst religieus erfgoed in Rheden

Naast dat Rheden bekend staat om haar rijke bos- en heidegebied op de stuwwal, het dal van de IJssel en vele buitenplaatsen, kent Rheden ook een mooie collectie religieus erfgoed. Deze bestaat uit onder meer middeleeuwse kerkgebouwen, 19e eeuwse kerken, wederopbouwkerken, een klooster, maar ook een moskee, een sjoel (synagoge) en kerkhoven.

Diverse gebouwen zijn al onttrokken aan het religieus gebruik en van eigendom gewisseld. Sommigen worden zelfs gesloopt. Maar ook voor religieuze gebouwen die nog wel hun oorspronkelijke functie vervullen, spelen vaak allerlei vraagstukken. Dat kan gaan om bijvoorbeeld verduurzaming, het teruglopen van het aantal leden en inkomsten en mogelijkheden voor nevenactiviteiten.

Vanwege de ontkerkelijking in de samenleving heeft het rijk middelen beschikbaar gesteld die gemeenten in staat stellen om een kerkenvisie op te stellen. Daar heeft de gemeente Rheden ook gebruik van gemaakt. Rheden noemt het een Toekomstverkenning Religieus Erfgoed vanwege de brede insteek.

Een dergelijke verkenning helpt om samen met de eigenaren op tijd te anticiperen op veranderende maatschappelijke ontwikkelingen die gevolgen kunnen hebben voor het behoud van waardevol religieus erfgoed. De verkenning gaat weliswaar over de gebouwen en kerkhoven, maar is tegelijkertijd onlosmakelijk verbonden met de rol van de kerk, moskee en synagoge in de samenleving.

Kerkenvisie of Toekomstverkenning Religieus Erfgoed?

De decentrale uitkering van de rijksoverheid is in eerste instantie gericht op het ontwikkelen van een duurzaam toekomstperspectief voor kerken. De voorspelling is dat 30 tot 80% van de kerken haar oorspronkelijke functie verliest (meest recente voorspelling CIO-K in 2016). De gemeente Rheden vindt het echter belangrijk breder te kijken en ook de moskee, kerkhoven, synagoge en het klooster mee te nemen in dit onderzoek. Daarom is gekozen voor de naam Toekomstverkenning Religieus Erfgoed.

1.2 Het doel van de toekomstverkenning

Het doel van de toekomstverkenning is de ontwikkeling van een duurzaam toekomstperspectief voor het waardevolle religieuze erfgoed in de gemeente Rheden. Het achterliggende doel vanuit de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) is zoveel mogelijk behoud van (rijks)monumentale kerkgebouwen. Ook kijken we naar de instandhouding van de kerkhoven die van oudsher aan een kerk verbonden zijn.

De gemeente Rheden wil met deze verkenning in beeld krijgen wat de opgave is en waar en op welke manier zij eigenaren eventueel kan ondersteunen. Voor eigenaren is het belangrijk toekomstperspectief te gaan ontwikkelen waar dat nog ontbreekt. Het begint dan ook met hun wensen, behoeften en zorgen. We gaan op zoek naar de opgave die op Rheden afkomt en naar kansen en mogelijkheden om het waardevolle erfgoed ook in de toekomst te behouden waar mogelijk.

Onderwerpen die aan bod komen zijn:

- **Religieus erfgoed:** Hoe ziet de collectie van religieuze gebouwen in Rheden eruit? Over welke geschiedenis van de dorpen verhalen de gebouwen? Wat is de cultuurhistorische waarde van de gebouwen, individueel en als geheel?

- **Toekomstperspectief:** Hoe gaat het met de gemeenschappen? Hoe kijken zij naar de toekomst? Welke ambities hebben eigenaren voor hun organisatie en hun gebouw? Van welke religieuze gebouwen verwachten zij dat deze hun religieuze functie te behouden en welke niet?
- **Technisch en financieel:** Is het onderhoud door kerkeigenaren te bekostigen en kunnen kerkbesturen deze taak aan? Hoe staat het met de verduurzaming van religieuze gebouwen en welke subsidiemogelijkheden zijn er voor eigenaren?
- **Kansen:** Welke rol spelen de kerken, het klooster, de moskee en synagoge in hun omgeving en in de gemeenschap? Welke eigenaren willen een combinatie maken met andere functies, bijvoorbeeld cultureel, maatschappelijk of wonen? Welke samenwerkingen met culturele en maatschappelijke organisaties zijn er al of zijn kansrijk?

1.3 Werkwijze

Inventarisatie

Dit traject begon met een inventarisatie van alle religieuze gebouwen in de gemeente. Uit de inventarisatie is een bestand voortgekomen van 32 religieuze gebouwen. Het gaat hier om gebouwen die als kerk, kapel, klooster, moskee of synagoge gebouwd zijn en die ofwel in religieus gebruik zijn, of al herbestemd. Daarnaast zijn er 7 kerkhoven en een joodse begraafplaats meegenomen in het onderzoek.

Participatie met eigenaren/gebruikers

Een belangrijk onderdeel van het onderzoek vormden de gesprekken met alle eigenaren en/of gebruikers. Zij leverden een groot deel van de feitelijke gegevens aan over de gebouwen en de gemeenschappen. Eén van de belangrijkste onderdelen van het gesprek was de vraag over de toekomstverwachting van de eigenaren en gebruikers.

Daarnaast zijn er twee bijeenkomsten geweest met eigenaren waarin de resultaten van de gesprekken en kansenverkenning met stakeholders zijn gedeeld. Ook zijn gemeenschappelijke thema's besproken, tips en voorbeelden gedeeld en zijn eigenaren op weg geholpen met hulpvragen die zij hebben.

Participatie met inwoners

Via het inwonerspanel Rheden Spreekt is onder inwoners van de gemeente Rheden een online enquête uitgezet. Het doel was te onderzoeken hoe belangrijk inwoners het vinden dat kerkgebouwen als kerk blijven bestaan, hoe vaak en met welk doel inwoners naar de kerk gaan en wat zij passende neven- of nieuwe functies vinden.

Participatie met interne en externe stakeholders

Er zijn gesprekken gevoerd met ambtenaren van de gemeente Rheden, met sociaal maatschappelijke en culturele organisaties, met een woningcorporatie en een zorg-instantie in Rheden. Hierin zijn (beleids) doelen en ambities, huidige ontwikkelingen in de verschillende dorpen en toekomstige ontwikkelkansen voor de kerken verkend.

Analyse en rapportage

Alle informatie over de gebouwen is verzameld en is in deze rapportage gepresenteerd in de vorm van kaartmateriaal, infographics, paspoorten en verdere toelichtingen. In de paspoorten (Bijlage 3) is per gebouw een beknopte cultuurhistorische waardering opgenomen, opgesteld door bouwhistoricus Jos Schrijen van DOOK Erfgoedwerk.

Hoofdstuk 2. Religieuze gebouwen in Rheden

2.1 Aantal religieuze gebouwen en spreiding

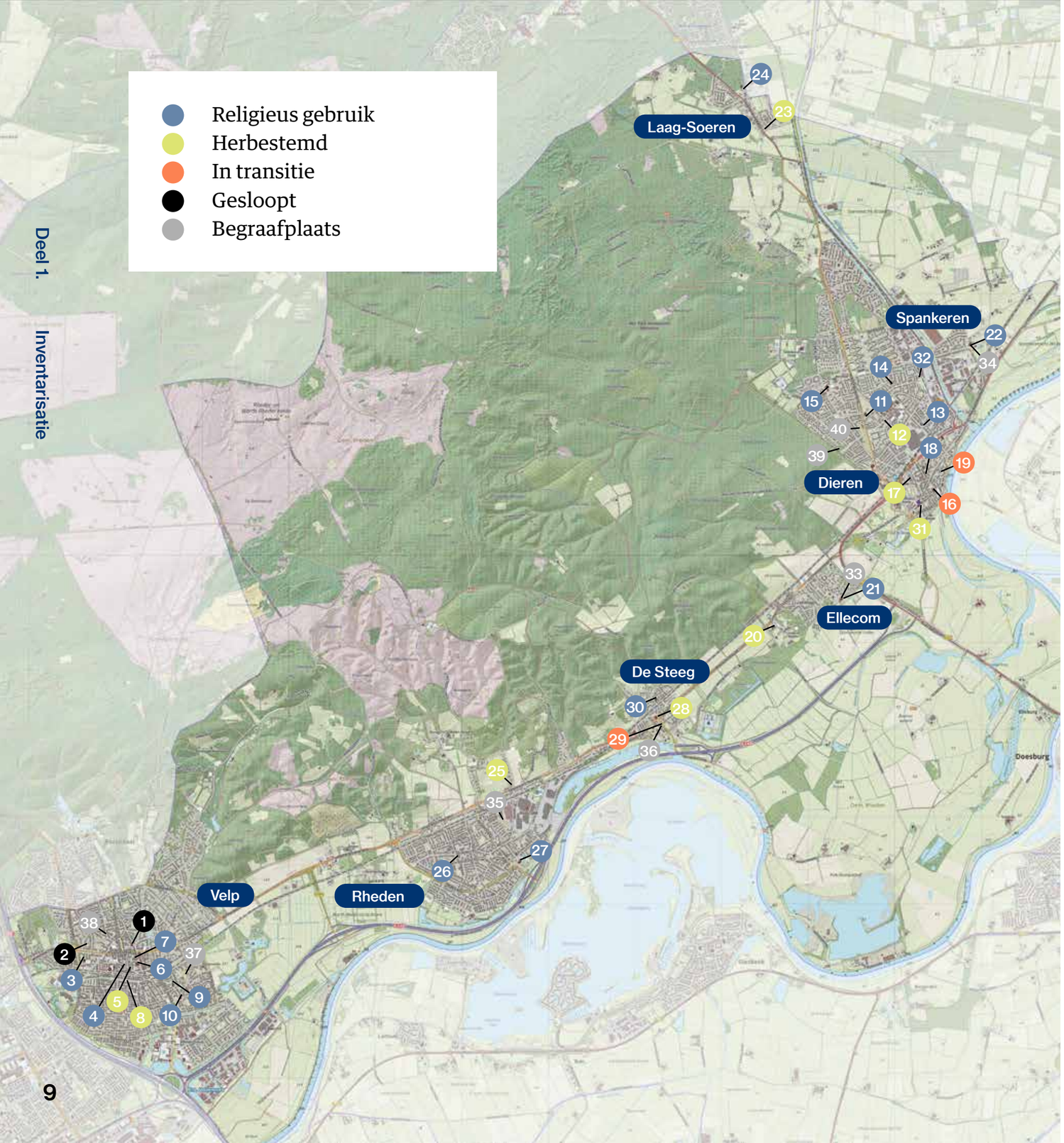
De gemeente Rheden telt 25 kerkgebouwen, waarvan 24 als kerk gebouwd. De latere Oranjekerk in Velp is van oorsprong een gymnastieklokaal. Daarnaast zijn er vijf kapellen, één afzonderlijke kerktoren, één moskee, één synagoge, zeven kerkhoven en een Joodse begraafplaats.

Velp en Dieren zijn de grootste kernen in de gemeente en hier staan dan ook de meeste kerkgebouwen. Dieren heeft bovendien een vrijstaande kerktoren (De Dierense Toren), een Turkse moskee (Selimiye Moskee) en een synagoge (De Dierense Sjoel). Rheden heeft drie kerken en de andere kleinere kernen (De Steeg, Ellecom, Laag-Soeren en Spankeren) hebben allemaal één kerk en één of twee kapellen. Alle kernen, behalve Laag-Soeren, hebben een kerkhof.

Petruskerk in Spankeren

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40

1 Phoenixkerk, Velp
2 Het Fundament, Velp
3 De Hoeksteen, Velp
4 NPB-kerk, Velp
5 Oranjekerk, Velp
6 Apostolisch Genootschap, Velp
7 O.L. Vrouwe Visitatiekerk, Velp
8 Gereformeerde Kerk, Velp
9 Grote Kerk, Velp
10 Oude kerk, Velp
11 Emmauskerk, Dieren
12 Hervormde Kapel, Dieren
13 Selimiye Moskee, Dieren
14 Koninkrijkszaal, Dieren
15 Ontmoetingskerk, Dieren
16 Dorpskerk, Dieren
17 Nederlandse Protestantenbond, Dieren
18 De Dierense Sjoel, Dieren
19 Opstandingskerk, Dieren
20 Nederlandse Hervormde Kapel, Ellecom
21 Nicolaaskerk, Ellecom
22 Petruskerk, Spankeren
23 Hervormde Kapel, Laag-Soeren
24 Hervormde Kerk, Laag-Soeren
25 Gereformeerde Kerk, Rheden
26 Heilige Mauritius, Rheden
27 Dorpskerk, Rheden
28 OLV ten Hemelopneming, De Steeg
29 Sint Michaëlkapel, De Steeg
30 Elthetokapel, De Steeg
31 De Dierense Toren, Dieren
32 Evangelische Gemeente, Dieren
33 Kerkhof NH Kerk Ellecom (bij nr. 21)
34 Kerkhof Hervormde Kerk Spankeren (bij nr. 22)
35 Begraafplaats De Pinkel Rheden (nr. 27)
36 Begraafplaats Oversteeg De Steeg (bij nr. 29)
37 Oude Begraafplaats Reinaldstraat Velp (bij nr. 10)
38 RK Begraafplaats Velp (bij nr.7)
39 Joodse Begraafplaats Dieren (bij nr. 18)
40 RK Begraafplaats Dieren (bij nr.11)

2.2 Functies van religieuze gebouwen

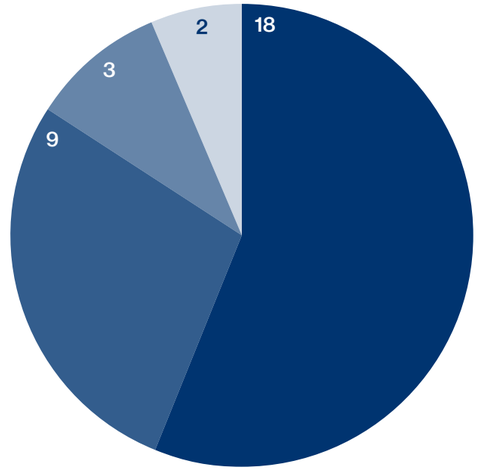
Achttien gebouwen, ofwel 56% van de religieuze gebouwen in de gemeente Rheden, zijn op het moment in religieus gebruik. Diverse kerkgebouwen zijn dus al onttrokken aan het religieus gebruik en van eigendom gewisseld. Tien religieuze gebouwen zijn herbestemd. Bijna alle kernen hebben wel een voorbeeld van een herbestemde kerk of kapel.

De Gereformeerde Kerk in Velp aan de Kerkallee is getransformeerd naar appartementen en kantoorruimten en de Gereformeerde Kerk in Rheden is herbestemd naar woonhuis. Ook de kerk van de Nederlandse Protestantenbond in Dieren, de Hervormde Kapel in Ellecom en de Hervormde Kapel in Laag-Soeren zijn nu woningen. De kapel in Laag-Soeren is al jarenlang een woonhuis en eigenlijk niet meer herkenbaar als kapel.

De Hervormde Kapel in Dieren heeft een winkel- en culturele functie: de kapel is een cellowinkel met open podium waar workshops worden georganiseerd voor cellisten.

De Dorpskerk van Dieren is in transitie. De eigenaren zijn nog breed zoekende naar een invulling die bij hen, de kerk en het dorp past. De OLV ten Hemelopneming in De Steeg is een antiekwinkel en de Sint Michaëlkapel in De Steeg staat leeg maar hoort bij een klooster dat in gebruik is als tijdelijke huisvesting voor diverse doelgroepen. De Dierense Toren was al in 1974 in transitie en wordt nu verhuurd aan maatschappelijke organisaties.

Sommige kerken worden gesloopt, of zijn recent gesloopt. De Phoenixkerk aan de Parkstraat in Velp is in de zomer van 2022 gesloopt en voor Het Fundament in Velp is de sloopvergunning verleend. Ook de Opstandingskerk in Dieren zal verdwijnen.

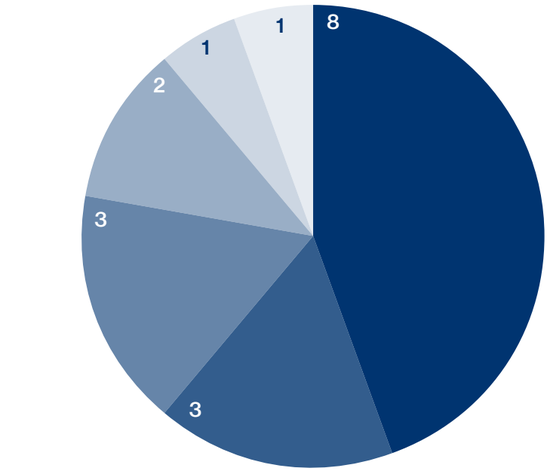

2.3 Denominaties

De grootste denominatie in de gemeente Rheden is de Protestantse Kerk in Nederland (PKN). De PKN is ontstaan uit een samenvoeging van de Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerk en de Evangelisch-Lutherse Kerk. In totaal zijn er acht kerken die behoren tot de PKN. In iedere kern staat ten minste één protestantse kerk. Op De Steeg na is dit de historische dorpskerk. De OLV ten Hemelopneming in De Steeg was (voorheen) een Rooms-Katholieke kerk. Opvallend is dat alle vier de Gereformeerde Kerken in de gemeente zijn herbestemd of gesloopt (Phoenixkerk).

Alleen Velp (OLV Visitatiekerk) en Dieren (Emmaüskerk) hebben nog een Rooms-Katholiek kerkgebouw. Beide kerken behoren tot Parochie St. Eusebius in Arnhem, die geslonken is van dertien naar vier kerken. De Emmaüskerk in Dieren is de plek van samenkomst na een fusie van de kerklocaties in Dieren, De Steeg en Rheden.

Daarnaast zijn er twee vrijzinnige gemeenschappen in de gemeente Rheden, maar ook een Turks-Islamitische, Joodse en Armeense gemeenschap (Vrije Evangelische Christengemeente). In Velp staat een kerk van het Apostolisch Genootschap met regionale functie en in Dieren een Koninkrijkszaal van de Jehovah's Getuigen.

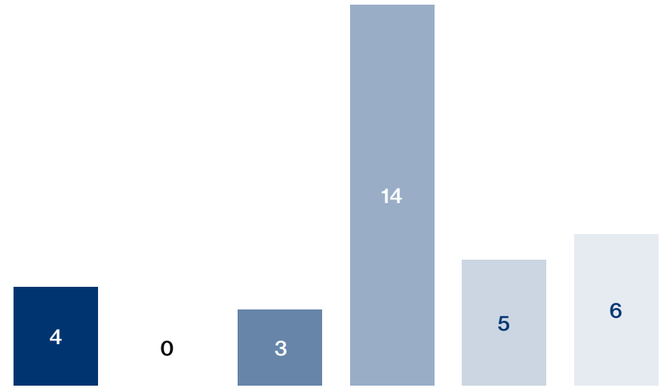
2.4 Monumentale status en bouwperiode

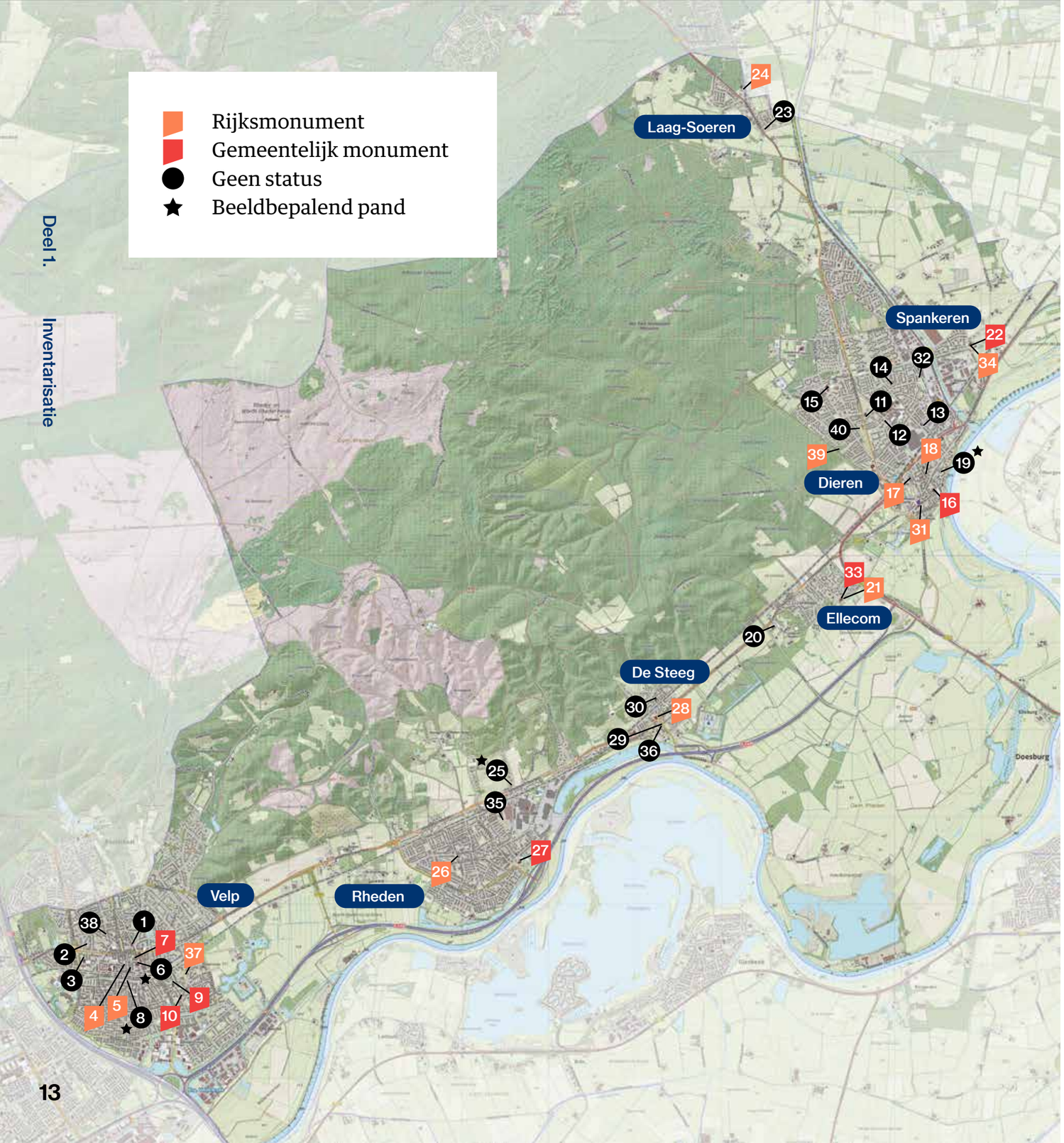
Zeven kerkgebouwen zijn aangewezen als rijksmonument. Dit zijn de historische dorpskerken in de afzonderlijke kernen: De Oude Jan, de Grote Kerk en de OLV Visitatiekerk in Velp, de Dorpskerk in Dieren en Rheden, de Nicolaaskerk in Ellecom en de Petruskerk in Spankeren.

De Steeg en Laag-Soeren hebben geen rijksmonumentale kerk: de voornaamste kerken hier zijn aangewezen als gemeentelijk monument, namelijk de OLV ten Hemelopneming in De Steeg en de Hervormde Kerk in Laag-Soeren. Daarnaast zijn nog zes gebouwen aangeduid als gemeentelijk monument, waaronder de synagoge en De Dierense Toren.

Vier gebouwen zijn aangemerkt als beeldbepalend. Dit zijn panden die door hun bijzondere beeldkwaliteit een extra bijdrage leveren aan de identiteit en leefkwaliteit van het dorp. Beeldbepalende panden worden getoetst aan het hoogste welstandsniveau, het is verder geen aanduiding met juridische status. De Apostolische Gemeenschap kerkt in een beeldbepalende wederopbouwkerk in Velp. Dit is de enige beeldbepalende kerk die nog in religieus gebruik is.

Wat betreft de bouwperioden zien we dat het merendeel van de kerken uit de periode 1850-1940 stamt of toen (deels) is herbouwd (vijftien kerken). Zes gebouwen dateren van na 1970. Ook zijn er een aantal middeleeuwse kerken. Zo is het oudste deel van de Oude Jan in Velp rond 1100 gebouwd en de toren rond 1200. Het koor is echter nieuw gebouwd in 1949. Ook het oudste deel van de Petruskerk in Spankeren dateert uit de 11e eeuw. De toren van de Nicolaaskerk in Ellecom en van de Dorpskerk in Rheden zijn beide gebouwd in Romaanse stijl in de 12e eeuw. Het koor en het schip van de beide kerken zijn later herbouwd. Het priesterkoor van de Nicolaaskerk werd rond 1450 verbouwd en het schip werd in 1859 in neogotische stijl vervangen. In hoofdstuk 4 volgt een analyse van de geschiedenis van het geloof in de gemeente Rheden en de cultuurhistorische waarden van de religieuze gebouwen.

1 Phoenixkerk, Velp
2 Het Fundament, Velp
3 De Hoeksteen, Velp
4 NPB-kerk, Velp
5 Oranjekerk, Velp
★ 6 Apostolisch Genootschap, Velp
7 O.L. Vrouwe Visitatiekerk, Velp
★ 8 Gereformeerde Kerk, Velp
9 Grote Kerk, Velp
10 Oude kerk, Velp
11 Emmauskerk, Dieren
12 Hervormde Kapel, Dieren
13 Selimiye Moskee, Dieren
14 Koninkrijkszaal, Dieren
15 Ontmoetingskerk, Dieren
16 Dorpskerk, Dieren
17 Nederlandse Protestantenbond, Dieren
18 De Dierense Sjoel, Dieren
★ 19 Opstandingskerk, Dieren
20 Nederlandse Hervormde Kapel, Ellecom
21 Nicolaaskerk, Ellecom
22 Petruskerk, Spankeren
23 Hervormde Kapel, Laag-Soeren
24 Hervormde Kerk, Laag-Soeren
★ 25 Gereformeerde Kerk, Rheden
26 Heilige Mauritius, Rheden
27 Dorpskerk, Rheden
28 OLV ten Hemelopneming, De Steeg
29 Sint Michaëlkapel, De Steeg
30 Elthetokapel, De Steeg
31 De Dierense Toren, Dieren
32 Evangelische Gemeente, Dieren
33 Kerkhof NH Kerk Ellecom (bij nr. 21)
34 Kerkhof Hervormde Kerk Spankeren (bij nr. 22)
35 Begraafplaats De Pinkel Rheden (nr. 27)
36 Begraafplaats Oversteeg (bij nr. 29)
37 Oude Begraafplaats Reinaldstraat Velp (bij nr. 10)
38 RK Begraafplaats Velp (bij nr.7)
39 Joodse Begraafplaats Dieren (bij nr. 18)
40 RK Begraafplaats Dieren (bij nr.11)

Hoofdstuk 3. Cultuurhistorische waarden religieus erfgoed

Jos Schrijen van DOOK Erfgoedwerk heeft cultuurhistorisch onderzoek gedaan naar de collectie religieuze gebouwen in Rheden. De analyse is bijgevoegd in Bijlage 1. Dit hoofdstuk gaat in op de cultuurhistorische kernwaarden van het religieus erfgoed in de gemeente Rheden.

3.1 Middeleeuwse kerken zijn vanwege hun ouderdom, architectuur en bouwhistorie waardevol

De nog bestaande middeleeuwse kerken in Rheden zijn de opvolgers van eenvoudiger houten zaalkerkjes die vanaf de 10e en 11e eeuw vervangen werden. Als bouwmateriaal werd vaak tufsteen uit de Eiffel gebruikt.

Zicht op Ellecom en de middeleeuwse Sint Nicolaaskerk tegen de achtergrond van de hoge Veluwezoom. Berkhuys, 1743.

Voor de nog bestaande middeleeuwse kerken in de gemeente Rheden, de Mattheuskerk (Oude Jan) in Velp, de Dorpskerk in Rheden, de Nicolaaskerk in Ellecom en de Petruskerk in Spankeren, werd dit materiaal gebruikt. De kerken zijn in de loop van de tijd veranderd en uitgebreid in andere stijlen dan de oorspronkelijke romaanse stijl. In de gemeente Rheden zijn verhoudingsgewijs veel van deze oude kerken bewaard gebleven. Vanwege hun ouderdom en architectuur vertegenwoordigen de middeleeuwse kerken een kernwaarde. De waarde wordt nog versterkt door het feit dat de kerken in een geografisch klein gebied staan.

3.2 De historische in denominaties is goed herkenbaar in de kerkencollectie

De variëteit aan denominaties is groot. De middeleeuwse kerken zijn na de reformatie in protestantse handen overgegaan. Het katholicisme kwam pas in de 19e eeuw weer tot bloei en in dezelfde eeuw vonden veel afsplitsingen binnen de protestantse gemeenschap plaats. De katholieke emancipatie vanaf het midden van de 19e eeuw zorgde ervoor dat nieuwe kerken werden gebouwd.

De dominante bouwstijl voor die gebouwen was de neogotiek.

De historische diversiteit is goed herkenbaar in de verschillende kerkgebouwen. De deels gesloopte OLV Ten Hemelopneming in Dieren uit 1894 en de OLV Visitatie uit 1884 in Velp zijn daar voorbeelden van. In Velp werd in neoclassicistische stijl de Hervormde Grote Kerk gebouwd (1841) in en in 1846 de Hervormde Dorpskerk in Dieren. Later in de eeuw werden door kleinere protestantse geloofsrichtingen in Rheden ook gebouwen in neorenaissancestijl (Gereformeerde kerk, Kerkallee Velp, 1887) gebouwd. Hoewel de verschillende bouwstijlen, behalve de neogotiek, niet exclusief bij de protestantse of katholieke gemeenschap hoorden zijn de 19e eeuwse architectuurstijlen toch een indicator voor de variëteit aan geloofsgemeenschappen in Rheden. Omdat in de 19e eeuw veel nieuwe kerken door verschillende denominaties werden gebouwd zijn de verschillende stijlen en bouwwijzen in Rheden goed vertegenwoordigd. De diversiteit en de dwarsdoorsnede van de verschillende architectuurstijlen van de gebouwen uit deze periode zijn een kernwaarde.

3.3 Kerklocaties zijn een herkenbaar onderdeel van de stedenbouwkundige structuur

Hoewel de dorpen in de gemeente Rheden vooral na de Tweede Wereldoorlog gegroeid zijn, zijn veel kerklocaties nog herkenbaar als onderdeel van oude stedenbouwkundige structuren. Vooral bij de oude kerken is te zien dat de kerkelijke gebouwen in een relatief dun bebouwde omgeving lagen met veel ruimte om de kerkgebouwen. De oude kerken in Rheden en Ellecom zijn hiervan goede voorbeelden. De nog resterende oudere stedenbouwkundige structuur rond deze kerken is een belangrijke kernwaarde

Ansichtkaart van de Dorpskerk in Rheden. De ruimte rondom de kerk is een stedenbouwkundige waarde. *Bron: ansichtkaartenbeurs.nl.*

Ook latere kerken zoals de grote kerk in Velp werden vaak op ruime percelen gebouwd. In de ruime uitleg van de dorpen was dat mogelijk. Latere kerkgebouwen werden in bestaande structuren ingepast maar hadden soms hoge torens zoals de Dierense toren. De torens waren een herkenningspunt in het landschap. De stedenbouwkundige context van deze gebouwen is een kernwaarde.

3.4 De kerken uit de eerste helft van de 20e eeuw vormen een dwarsdoorsnede van de architectuurstijlen uit die periode

Rond de eeuwwisseling van 1900 ontstonden allerlei nieuwe architectuurstromingen. Omdat in de gemeente Rheden in de eerste helft van de 20e eeuw nog steeds nieuwe kerken werden gebouwd, zijn deze architectuurstromingen ook vertegenwoordigd. Voorbeelden hiervan zijn de door het rationalisme van Berlage geïnspireerde kerkgebouwen aan de Zutphensestraatweg in Dieren (verbouwd) en het gebouw van de Nederlandse Protestantenbond in dezelfde plaats. In het Interbellum wordt het expressionisme belangrijk in de architectuur en zeker ook in de kerkarchitectuur. In Rheden zijn de gebouwen van de Gereformeerde kerk in Rheden (1928) en de OLV ten Hemelopneming in De Steeg (1927) voorbeelden daarvan. Beide kerken zijn herbestemd. Het expressionisme had invloed op zowel de protestantse als de katholieke bouwkunst.

OLV ten Hemelopneming in De Steeg in expressionistische stijl. *Foto: De Gelderlander.*

Hervormde kerk in Laag Soeren in traditionalistische stijl.
Foto: Henrie van Zoggel, ambulare.nl.

Een andere architectuurrichting die gedurende het Interbellum belangrijk werd is het traditionalisme. Kenmerken hiervan zijn onder andere het gebruik van bakstenen gevels en hoge pannendaken. Dit traditionalisme is in Rheden terug te vinden in kleinere kerken zoals de Hervormde kerk in Laag Soeren (1935, Delftse School) en de Hervormde kapel in Dieren (1937). De voorbeelden van de architectuur uit de eerste helft van de 20e eeuw vormen een dwarsdoorsnede van de architectuurstijlen uit die periode. De groep kerken uit die periode - al dan niet herbestemd - zijn een belangrijke kernwaarde in Rheden.

3.5 Ook kerken gebouwd na 1965 zijn verbonden met een gebouwtypologie uit de wederopbouwperiode

De traditionalistische architectuur bleef na de Tweede Wereldoorlog een rol van belang spelen als belangrijke richting binnen de wederopbouwarchitectuur. De op de romaanse en Bosssche school architectuur geïnspireerde Sint Mauritius in Rheden uit 1956 is daarvan een belangrijk voorbeeld. Wat betreft de kleine gebouwen is de Elthetokapel in de Steeg (1950) een naoorlogs voorbeeld. Naast de in de traditionalistische stijl gebouwde kerkgebouwen werden gedurende de wederopbouwperiode (1945-1965) ook nieuwe kerken in modernistische stijl gebouwd. In die naoorlogse periode waren bouwmaterialen beperkt beschikbaar en mochten de bouwkosten voor nieuwe te (her)bouwen kerken niet hoog zijn. Voor de gevels werd veelal gebruik gemaakt van schoonmetselwerk in gele IJsselsteentjes. Voor de constructies werd staal en beton gebruikt. Deze constructies werden vaak in het zicht gelaten. In het interieur werd veel gebruik gemaakt van blank gelakt hout en vloeren van kwartsiet.

De eigenheid van deze kerken was niet aan het materiaalgebruik af te leiden maar aan de vormgeving van de kerken waarbij een grote verscheidenheid aan dakvormen, torens en vensters werd gebruikt.

Ook de kerken gebouwd na 1965 zijn verbonden met een gebouwtypologie uit de wederopbouwperiode. De oudste daarvan, de Phoenixkerk in Velp (1965) is onlangs gesloopt en had een karakteristieke bouwvorm met een hoog zadeldak, bijgebouwen en een opvallende toren. De Emmaüskerk in Dieren (1971) is nauw verbonden met een gebouwtypologie die tijdens de wederopbouwperiode relatief vaak gebruikt werd, namelijk kerken met een piramidedak. Deze bouwvorm had als voordeel dat kerken goed konden aansluiten bij de katholieke kerkhervormingen van het Tweede Vaticaans Concilie. Deze vernieuwing in de kerk leidde ertoe dat kerken een centraal geplaatst liturgisch centrum kregen waar de gelovigen omheen zaten. Een belangrijk kenmerk van zowel de katholieke als de protestantse kerken uit de Wederopbouw is dat ze extra ruimten hadden die gebruikt werden voor bijeenkomsten buiten de kerkdiensten om. Een derde late wederopbouwkerk in de gemeente Rheden

is de Ontmoetingskerk in Dieren (1968). Deze kerk heeft hetzelfde sobere materiaalgebruik als de andere kerken maar heeft een bijzondere dakvorm en toren. Het interieur van de Ontmoetingkerk is gemoderniseerd.

Ansichtkaart van de Phoenixkerk in Velp naar ontwerp van S. van der Zee (1964). De dakvorm is karakteristiek voor een gebouwtypologie die tijdens de wederopbouwperiode vaak gebruikt werd. De kerk is in 2022 gesloopt.
Bron: ansichtkaartenbeurs.nl.

De kerken die tot de typologie van wederopbouwkerken kunnen worden gerekend zijn in Rheden laat gebouwd en zijn tot stand gekomen in een andere context dan de kerken in naoorlogse nieuwbouwwijken in andere gemeenten. In andere gemeenten waren de kerken en hun percelen vaak onderdeel van de stedenbouwkundige plannen. In Rheden zijn ze voor het grootste deel ingepast in de bestaande bebouwing. Toch hebben de nog bestaande kerken waarde als voorbeelden van de kerkelijke ontwikkelingen in de gemeente aan het eind van de jaren ’60.

De kerken die na 1965 zijn gebouwd komen pas de laatste jaren aan een waardering in architectuurhistorische zin toe. In Rheden zijn na 1965 maar weinig kerken gebouwd. Sommige van de Post ’65 kerken zoals Het Fundament in Velp (1971) zijn duidelijk geënt op de kerken uit de wederopbouwperiode. De boven genoemde wederopbouwkerken waaronder als ook Het Fundament in Velp, behoren qua typologie en ontwerp bij de wederopbouwkerken. De Post ’65 architectuur kent een veelheid aan stijlen en typologie. In Rheden staat maar één moderne kerk, die van de Evangelische Gemeente in Dieren. Deze is in 2016 gebouwd.

De conclusie is dat Rheden geen voorbeelden heeft van Post’ 65 architectuur die een duidelijke (stijl-)breuk laten zien met de kerken uit de wederopbouwperiode.

3.6 Andere geloofsstromingen dragen bij aan de diversiteit van de lokale gemeenschap

Rheden kent ook geloofsgemeenschappen die vanwege hun achtergrond gebruik maken van zeer eenvoudige gebouwen zoals de Jehova’s Getuigen in Dieren of van de westerse architectuur afwijkende gebouwtypologie zoals de Selimiye moskee in dezelfde plaats. Voor Rheden voegen deze gebouwen wel enige waarde toe vanwege hun bijdrage aan de diversiteit van de gemeenschap maar in mindere mate vanwege hun architectuur.

3.7 Acht kerkhoven zijn van cultuurhistorisch belang

Naast de kerken kent Rheden ook acht kerkhoven die van cultuurhistorisch belang zijn. Op het kerkhof bij de Nicolaaskerk in Ellecom na zijn deze begraafplaatsen allemaal in de 19e eeuw tot stand gekomen. Voor een deel zijn het algemene begraafplaatsen maar een aantal behoort bij een specifieke geloofsrichting. Op de begraafplaatsen zijn grafmonumenten, grafstenen en hekken bewaard gebleven. Ze herinneren aan het geloofsleven in de 19e eeuw waarbij in het bijzonder ook de Joodse begraafplaats een 'lieu de mémoire' is. De kerkhoven in Rheden zijn door hun geschiedenis en achtergrond een belangrijke kernwaarde in de gemeente.

Joodse begraafplaats in Dieren gesticht in 1892.
Bron: JanB46 via Wikimedia Commons.

Deel 2. Opgave

Hoofdstuk 4. Huidige situatie en toekomstperspectief

De gemeente Rheden, eigenaren en in enkele gevallen een stichting als gebruiker of ondersteuner van religieus erfgoed hebben een kennismakingsgesprek gevoerd in de zomer van 2021. In dit hoofdstuk worden de sterke en zwakke punten benoemd wat betreft de religieuze gemeenschappen en hun gebouwen. Ook wordt het toekomstperspectief geschetst voor de gemeente Rheden in het algemeen en voor de verschillende kernen afzonderlijk.

4.1 Sterke punten religieuze gemeenschappen en gebouwen

- Met enkele (kerk)gemeenschappen gaat het heel goed. Zij zien lichte groei van het aantal leden.
- De meeste kerken hebben (nog) geen financiële problemen, zo geven kerkeigenaren aan.
- Een aantal kerken wordt beheerd door een stichting die zich inzet voor voorzieningen en activiteiten met als doel instandhouding van de kerk.
- Kerkeigenaren zijn zich bewust van de problematiek en richten zich op de toekomst. Ze willen op zoek gaan naar hoe zij maatschappelijk gezien een bredere functie kunnen vervullen.
- Er zijn al een aantal mooie voorbeelden van herbestemde kerken. Er is veel ervaring op dit vlak waar een beroep op gedaan kan worden, zowel bij ondernemers/ particulieren als bij de gemeente. Voorbeelden van concepten die goed werken zijn de cellowinkel in Dieren, de antiekwinkel in De Steeg en de woningen.
- De dorpsgemeenschap in de kleinere dorpen is hecht en inwoners zijn zeer betrokken bij de kerken.
- Rheden kent een rijke collectie aan monumentaal erfgoed, waaronder de kerken. Daarnaast heeft de gemeente een sterke groene en landschappelijke uitstraling. Dit draagt bij aan een aantrekkelijke toeristische- en woonomgeving.

“De verhuur trekt aan, we krijgen veel aanvragen via de website voor vergaderingen, cursussen, kleine feesten, concerten, etc.”

“Wij bieden een toekomstvisie voor mensen die onderaan de samenleving leven.”

“Het is een vergrijzend dorp. Wij zien het als onze opdracht om er voor de ouderen te zijn.”

“De doelstelling van de stichting is bijzondere voorzieningen aan, in en rondom de kerk te financieren om zo bij te dragen aan de instandhouding, verfraaiing en het gebruik van een levend en functioneel monument voor alle inwoners in het dorp.”

4.2 Zwakke punten religieuze gemeenschappen en gebouwen

- Onderhoud van de monumentale kerken vormt een uitdaging. Stookkosten zijn erg hoog en de investering in verduurzaming loont (nog) niet.
- Door het teruglopend aantal leden hebben eigenaren ook minder inkomsten. Kosten voor het beheer en het onderhoud van het kerkgebouw blijven gelijk of nemen zelfs toe. Dat betekent dat de reserves minder worden, dan wel dat de kosten met minder mensen gedragen moeten worden.
- Monumentale waarden beperken soms de mogelijkheden voor multifunctioneel gebruik van de kerkzaal. Het interieur van kerkgebouwen is vaak ook beschermd. Dat maakt het lastig aanpassingen te doen om het gebouw beter geschikt te maken voor ander gebruik naast het religieuze gebruik.
- Het vinden van voldoende vrijwilligers en bestuursleden wordt steeds lastiger. Dit geldt ook voor de kerkhoven. Niet altijd is de juiste expertise aanwezig om het onderhoud goed uit te voeren of men weet niet waar de juiste expertise gevonden kan worden. Bovendien vraagt een bredere functie van de kerk ook om andere expertise van de vrijwilligers.
- In deze tijden van ruimtegebrek staan religieuze gebouwen, grote gebouwen die midden in de dorpen en wijken staan, het grootste gedeelte van de tijd leeg. Van deze monofunctionele gebouwen met hoge onderhoudskosten wordt niet de volledige potentie benut.

"We willen graag maatschappelijk relevant blijven maar we hebben er de menskracht niet meer voor. Het bestuur moet alles doen, er zijn geen handen te vinden. Bestuursleden hebben een hoge gemiddelde leeftijd en het is lastig om nieuwe bestuursleden en vrijwilligers te vinden."

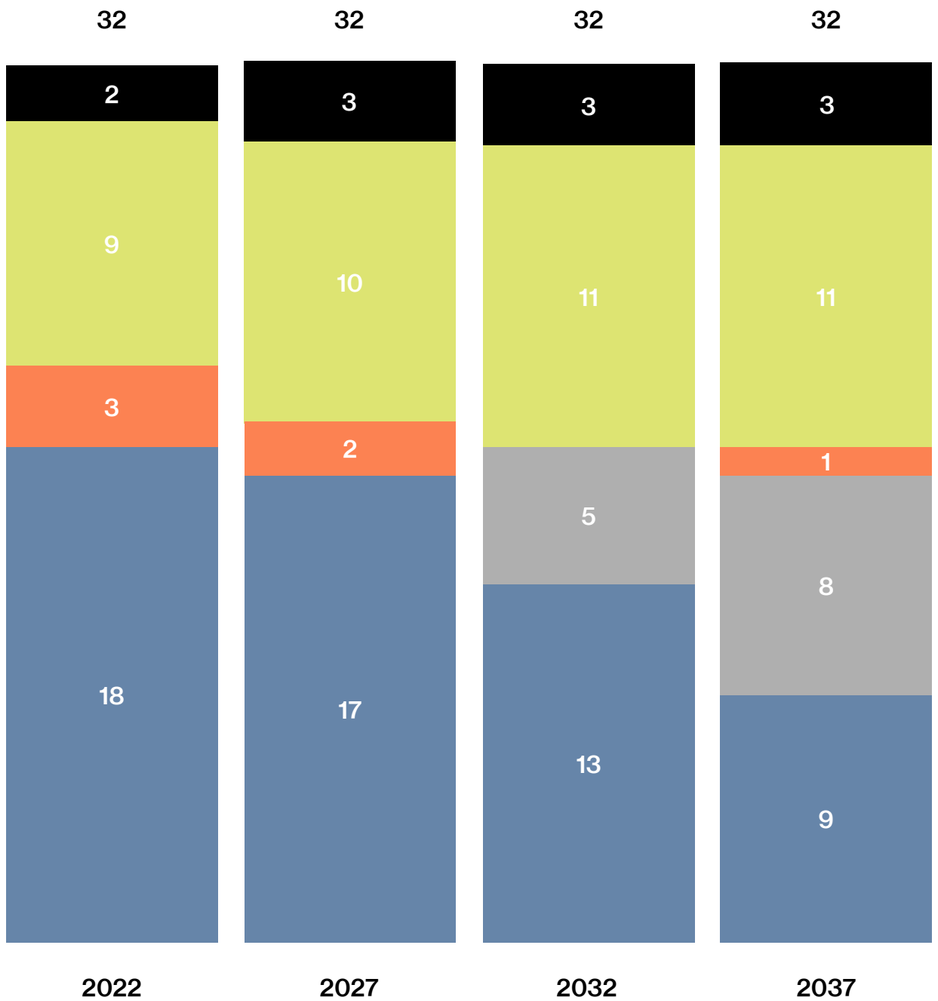
"Het gebouw is nu niet zo multifunctioneel te gebruiken vanwege de vaste banken."

"Een ouder gebouw vraagt extra en doorlopend onderhoud. Wij zijn afhankelijk van gespecialiseerde bedrijven voor onderhoud en complexe technische installaties.

"En we hebben hoge energiekosten en vaste lasten ondanks alle duurzaamheidsmaatregelen."

"Vergrijzing heeft invloed op de financiën; minder mensen moeten de kosten dragen."

"Door de hogere gemiddelde leeftijd wordt de vraag naar pastoraal werk steeds groter, maar er zijn minder mensen die het kunnen verzorgen."

4.3 Toekomstverwachting op basis van gesprekken met eigenaren

Op basis van de uitkomsten van de gesprekken (toekomstperspectief, huidige groei, stabiliteit of krimp) is door de gemeente Rheden samen met COUP een toekomstverwachting opgesteld, die voor de komende 5, 10 en 15 jaar weergeeft hoe het er voorstaat met de religieuze gemeenschappen in de gemeente Rheden en hun gebouwen. In het figuur op pagina 23 is de toekomstverwachting gecombineerd met de monumentale status van de religieuze gebouwen. Beredeneerd vanuit de instandhouding van religieus erfgoed, geeft dit figuur de risico's aan.

Algemeen beeld gemeente Rheden

Uit de gesprekken blijkt dat voor veel kerkgemeenschappen de toekomst onzeker is. De religieuze gemeenschappen worden veelal voor een structureel deel geleid en gerund door betrokken vrijwilligers. Een aanzienlijk deel van de gemeenschappen kent een relatief hoge gemiddelde leeftijd, krimpt en jonge aanwas stagneert of neemt af.

Achttien religieuze gebouwen (56%) in de gemeente Rheden zijn op dit moment in religieus gebruik. De verwachting is dat dit aantal over vijftien jaar is gehalveerd naar negen gebouwen met een religieuze functie, waaronder enkele kerken, de moskee en de synagoge, tenzij goede nevenfuncties worden gevonden om te combineren met de kerkelijke activiteiten.

Over 15 jaar hebben zowel de katholieke gemeenschap en de protestante gemeenschap mogelijk in totaal nog maar één kerkgebouw in religieus gebruik binnen de vijf kleinere dorpen. Het zijn vooral de kleinere geloofsstromingen die positiever zijn over het toekomstig religieus gebruik van hun gebouw.

Toekomstperspectief Velp

Velp kenmerkt zich als een stadser dorp en is deels gericht op Arnhem. Ook de samenwerking met andere kerken richt zich op Arnhem. De Velper kerken denken het langer vol te houden dan de kerken in de andere kernen. Vier van de zes kerkgemeenten verwachten over vijftien jaar hun gebouw nog in religieus gebruik te hebben.

De kerkgemeenschappen die onzeker zijn over de toekomst, zijn eigenaren van een monumentale kerk. Al zijn ze als gebouw minder bedreigd vanwege de cultuurhistorische waarde (het is ondenkbaar dat deze gesloopt worden). Uit de gesprekken blijkt dat de eigenaren van de OLV Visitatie, Grote Kerk en Oude Jan alle drie nadenken over eenzelfde nieuwe culturele invulling of nevengebruik.

De Sprang-Vrijzinnigen in Velp hebben in 2021 besloten tot opheffing van hun stichting en zoeken naar een partij die de NPB-kerk wil overnemen en het gebouw een passende nieuwe invulling geeft. De Hoeksteen voldoet mogelijk niet meer aan de wensen en behoeften van de kerkgemeenschap die gebruik maakt van het gebouw.

Daarnaast is reeds besloten tot de sloop van Het Fundament en in 2022 is de Phoenixkerk aan de Parkstraat in Velp gesloopt.

Toekomstperspectief Dieren

Dieren is na Velp de grootste kern. Kerkgemeenten in Dieren werken samen met andere kerken rondom Dieren, met name met Laag-Soeren en Spankeren, minder met Ellecom, De Steeg en Rheden. Voor de helft van de kerken (drie van de zes) is de toekomst onzeker. Deze kerken verliezen mogelijk hun religieuze functie. De Opstandingskerk wordt gesloopt voor een andere invulling van het perceel. De rijksmonumentale Dorpskerk van Dieren is op het moment in transitie. De mogelijkheden voor een nieuwe invulling worden op het moment onderzocht. Met de Dierense Sjoel gaat het goed. De vraag naar huur van de sjoel voor vergaderingen, optredens en dergelijke is gestegen.

De RK Emmaüskerk en de Ontmoetingskerk (beide geen monument) zijn vanwege de centrale ligging en goede parkeermogelijkheden voor de eigenaren kansrijke locaties om te behouden. Dat zou mogelijk ten koste gaan van het religieus gebruik van de monumentale RK en PKN kerken in de kleinere kernen.

Toekomstperspectief vijf dorpen

De overige vijf dorpen (De Steeg, Ellecom, Laag-Soeren, Rheden en Spankeren) zijn allen dorpen met een eigen karakter. De situatie in de kleinere dorpen is urgent. Elk dorp heeft een bedreigde (rijks)monumentale of unieke (dorps)kerk waarvan de religieuze functie naar verwachting gaat verdwijnen. Dit zijn allemaal kerken van de PKN. Elk dorp, behalve Spankeren, heeft een kerk of kapel die al herbestemd is. Deze herbestemde kerken zijn niet bedreigd.

Kerkeigenaren zijn realistisch en weten dat er iets moet gebeuren. Ze vinden het jammer dat de gemeenschap vergrijst en het kerkbezoek afneemt. Er is veel contact en/of samenwerking tussen de kerken van de verschillende dorpen. Tussen de PKN kerken van Laag-Soeren, Spankeren en Dieren is verregaande samenwerking op het gebied van kerkrentmeesters- en bouwcommissiezaken. Diaconaal werken de kerken in Dieren en omgeving samen in De Raad van Kerken Veluwezoom en Diana.

De betrokkenheid van de inwoners bij de (dorps)kerken is groot. De dorpskerken willen heel graag het hart van het dorp blijven en zoeken naar mogelijkheden om (meer) culturele en maatschappelijke nevenactiviteiten te ontplooien, gebaseerd op de behoeften van het dorp. De vraag is echter waar dorpelingen behoefte aan hebben. Een gebrek aan vrijwilligers voor beheer en de inrichting van de kerkzaal (bijvoorbeeld door vaste banken) bemoeilijken vaak het nevengebruik en verhuur.

Stichting Behoud Dorpskerk Ellecom en Stichting Dorpskerk Spankeren zetten zich actief in voor de instandhouding van hun dorpskerk. Praktisch betekent dit het regelen van financiële middelen voor onderhoud van het kerkgebouw door 1) donateurs werven, 2) activiteiten initiëren en 3) verhuur. Ze zijn een belangrijke schakel tussen de kerk, de inwoners van het dorp en andere belangstellenden.

Urgentie

Plaats	Funct.	Monu.	Urgentie
Velp	Gesloopt		Gesloopt/ wordt gesloopt
Velp	Gesloopt		Gesloopt/ wordt gesloopt
Velp	Religieus gebruik		Instandhouding op langere termijn goed (15+ jaar)
Velp	Religieus gebruik	Gemeentelijk	Instandhouding staat op korte termijn (0-5 jaar) onder druk
Velp	Herbestemd	Gemeentelijk	Instandhouding staat op termijn (5-15 jaar) onder druk
Velp	Religieus gebruik	Beeldbepalend	Instandhouding op langere termijn goed (15+ jaar)
Velp	Herbestemd	Beeldbepalend	Instandhouding staat op korte termijn (0-5 jaar) onder druk
Velp	Religieus gebruik	Rijks	Instandhouding staat op termijn (5-15 jaar) onder druk
Velp	Religieus gebruik	Rijks	Instandhouding staat op termijn (5-15 jaar) onder druk
Velp	Religieus gebruik		Instandhouding staat op termijn (5-15 jaar) onder druk
Dieren	Herbestemd		Instandhouding op langere termijn goed (15+ jaar)
Dieren	Religieus gebruik		Instandhouding op langere termijn goed (15+ jaar)
Dieren	Religieus gebruik		Instandhouding op langere termijn goed (15+ jaar)
Dieren	Religieus gebruik		Instandhouding staat op termijn (5-15 jaar) onder druk
Dieren	Transitie		Instandhouding staat op termijn (5-15 jaar) onder druk
Dieren	Herbestemd	Gemeentelijk	Instandhouding op langere termijn goed (15+ jaar)
Dieren	Religieus gebruik	Gemeentelijk	Instandhouding staat op termijn (5-15 jaar) onder druk
Dieren	Transitie	Beeldbepalend	Gesloopt/ wordt gesloopt
Ellecom	Herbestemd		Instandhouding op langere termijn goed (15+ jaar)
Ellecom	Religieus gebruik		Instandhouding staat op termijn (5-15 jaar) onder druk

Plaats	Funct.	Monu.	Urgentie
Velp	Religieus gebruik	Rijks	Instandhouding staat op korte termijn (0-5 jaar) onder druk
Velp	Religieus gebruik	Rijks	Instandhouding staat op termijn (5-15 jaar) onder druk
Laag-Soeren	Herbestemd		Instandhouding op langere termijn goed (15+ jaar)
Laag-Soeren	Religieus gebruik	Gemeentelijk	Instandhouding staat op korte termijn (0-5 jaar) onder druk
Rheden	Herbestemd	Beeldbepalend	Instandhouding op langere termijn goed (15+ jaar)
Rheden	Religieus gebruik	Gemeentelijk	Instandhouding staat op korte termijn (0-5 jaar) onder druk
Rheden	Religieus gebruik	Rijks	Instandhouding staat op termijn (5-15 jaar) onder druk
De Steeg	Herbestemd	Gemeentelijk	Instandhouding op langere termijn goed (15+ jaar)
De Steeg	Transitie		Instandhouding staat op korte termijn (0-5 jaar) onder druk
De Steeg	Religieus gebruik		Instandhouding staat op termijn (5-15 jaar) onder druk
Dieren	Herbestemd	Gemeentelijk	Instandhouding op langere termijn goed (15+ jaar)
Dieren	Religieus gebruik		Instandhouding op langere termijn goed (15+ jaar)

Namen van de gebouwen zijn bewust achterwege gelaten vanwege de anonimiteit

Functie:
- Herbestemd
- Religieus gebruik
- Transitie
- Gesloopt

Monument:
- Rijks
- Gemeentelijk
- Beeldbepalend

Urgentie:
- Instandhouding staat op korte termijn (0-5 jaar) onder druk
- Instandhouding staat op termijn (5-15 jaar) onder druk
- Instandhouding op langere termijn goed (15+ jaar)
- Gesloopt/ wordt gesloopt

Hoofdstuk 5. Waardering kerkgebouwen door de inwoners van Rheden

Eind 2021 is een enquête uitgezet onder de 1.460 leden van het inwonerspanel Rheden Spreekt. Het doel was te onderzoeken hoe belangrijk inwoners van de gemeente Rheden kerken/kerkgebouwen vinden voor de gemeenschap, hoe vaak en met welke reden zij een kerk bezoeken en wat zij geschikte neven- of nieuwe functies vinden voor kerkgebouwen. Maar liefst 723 mensen hebben de vragenlijst online ingevuld, een responsrate van 50%. Hieronder volgen de belangrijkste conclusies van het onderzoek.

5.1 Hoe belangrijk vindt u dat een kerkgebouw blijft bestaan?

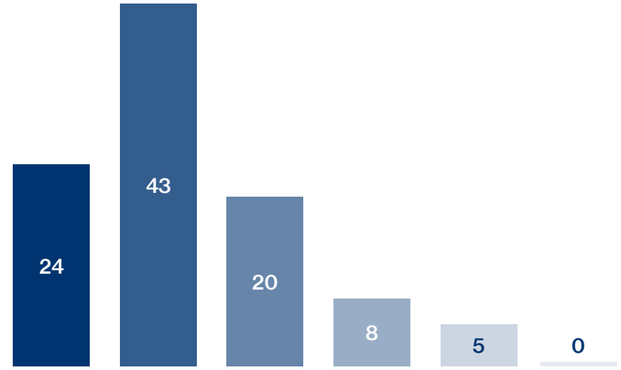
De meerderheid van de deelnemers vindt het (zeer) belangrijk dat kerkgebouwen als gebouw blijven bestaan, ondanks het feit dat 30% de afgelopen drie jaar niet in een kerkgebouw is geweest. Niet geheel onlogisch blijkt uit het onderzoek dat hoe vaker mensen de kerk bezoeken, hoe belangrijker ze het vinden dat kerken als gebouw blijven bestaan.

5.2 Hoe vaak en waarom bezoekt u een kerk?

66% van de deelnemers is in die drie jaar wel eens in een kerk geweest. Dit betrof in de meeste gevallen geen frequent bezoek, maar één of enkele keren.

De oudste leeftijdsgroep (ouder dan 64 jaar) geeft het vaakst aan maandelijks in de kerk te zijn geweest. Hoe jonger, hoe minder frequent het kerkbezoek.

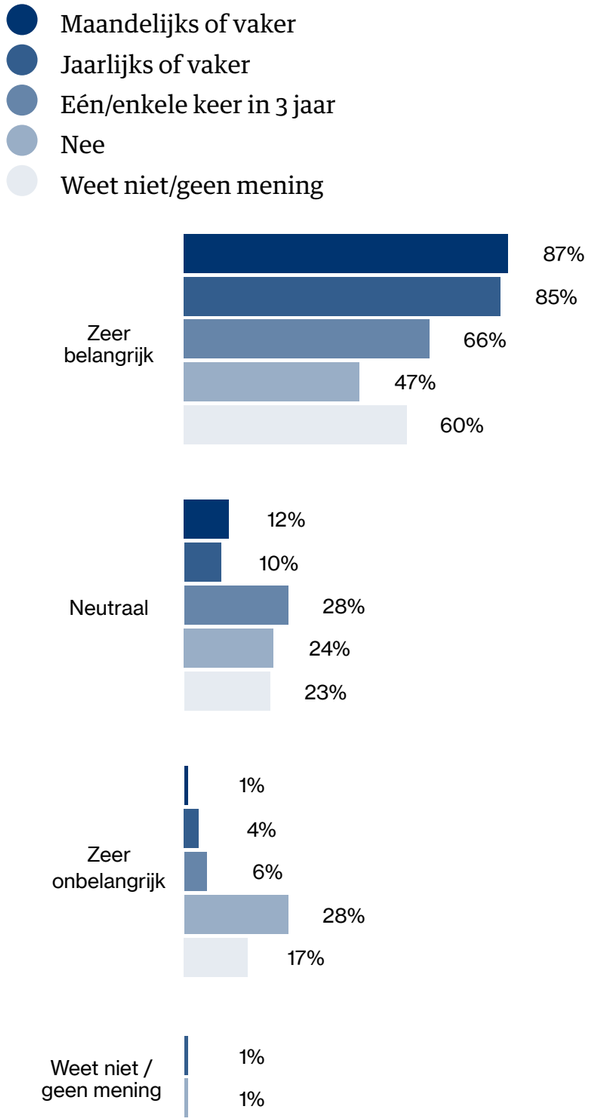
De voornaamste reden van een kerkbezoek is een plechtigheid zoals een uitvaart, bruiloft of doop. Wat best bijzonder is, is dat ongeveer 40% een kerk (of religieus gebouw) bezoekt vanwege de historie of cultuur. Dat is meer dan de 32% van de mensen die speciaal gaat voor de kerkdienst. De helft van de kerkbezoekers die voor het geloof gaat, geeft aan ook naar een andere kerk te zullen gaan als er geen diensten meer gehouden worden in hun eigen kerk.

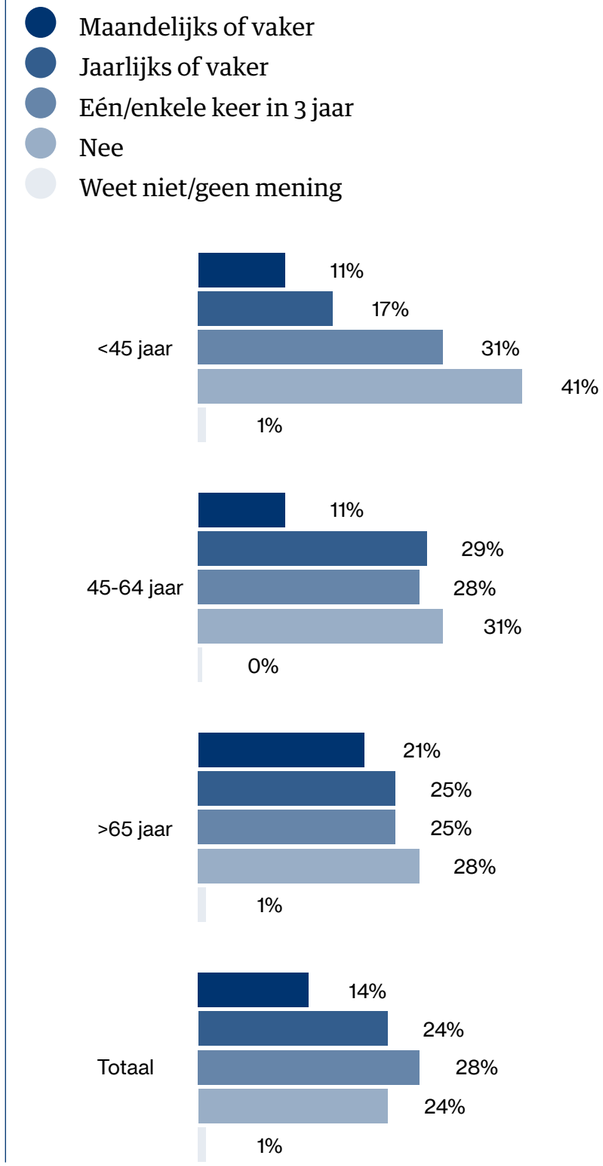
In hoeverre vindt u het belangrijk dat kerkgebouwen blijven bestaan? (%)

- Zeer belangrijk
- Belangrijk
- Neutraal
- Onbelangrijk
- Zeer onbelangrijk
- Weet niet / geen mening

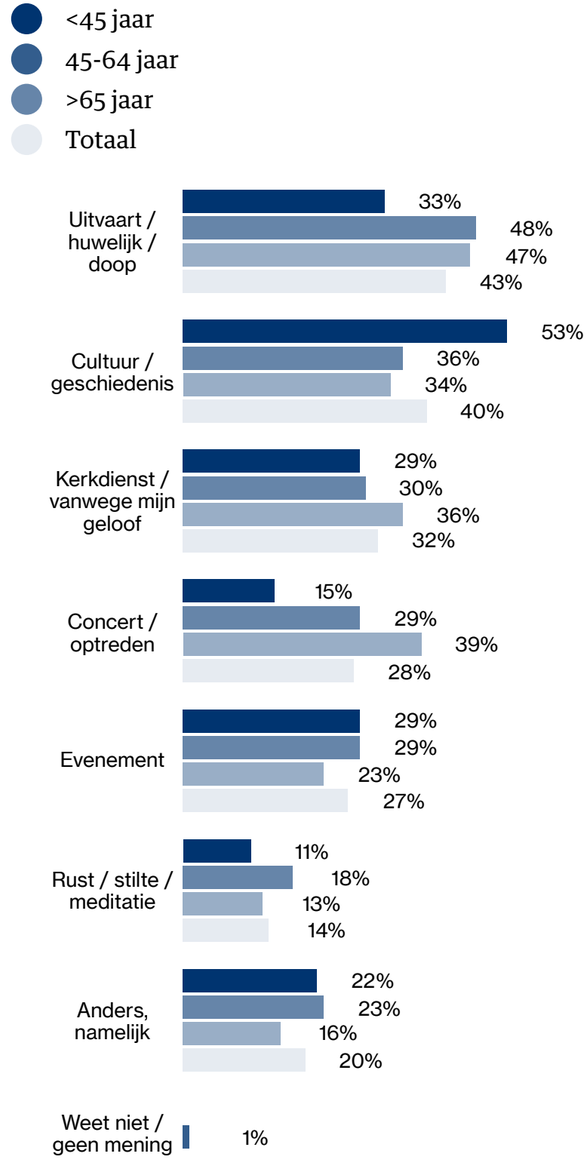
Bent u de afgelopen drie jaar weleens in een kerkgebouw geweest? Vs. In hoeverre vindt u het belangrijk dat kerkgebouwen blijven bestaan?

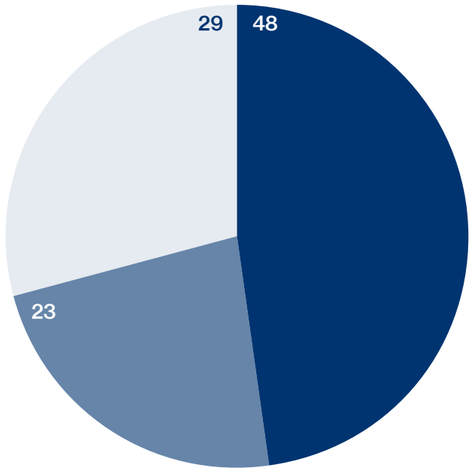

Bent u de afgelopen drie jaar weleens in een kerkgebouw geweest? Vs. Leeftijd

Met welke reden(en) bent u de afgelopen drie jaar weleens in een kerkgebouw geweest (binnen en/of buiten de gemeente)? Vs. Leeftijd

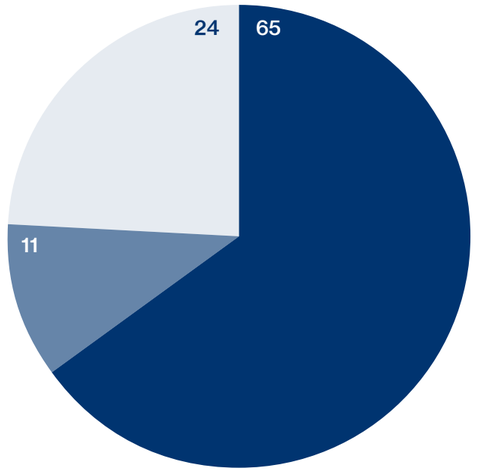

Als er geen kerkdiensten meer worden gehouden in de kerk die u nu (geregeld) bezoekt, zou u dan naar een andere kerk gaan? Zo ja, in welke plaats? (%)

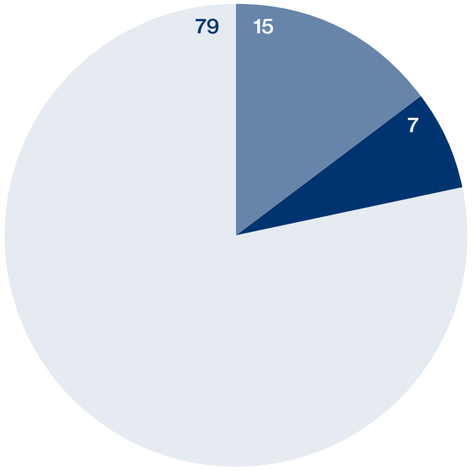
- Ja
- Nee
- Weet niet / geen mening

Plaatsen: Arnhem, Dieren, Rozendaal, Spankeren, Velp

Wat zou u ervan vinden als een kerk door meerdere geloofsgemeenschappen wordt gebruikt om zo de oorspronkelijke religieuze functie te behouden? (%)

- Goed idee
  “Alle godsdiensten hebben dezelfde basis, goed om elkaar te leren kennen”
- Geen goed idee
  “Elk geloof heeft zijn eigen gebruiken”
- Weet niet / geen mening

Bent u op enige wijze betrokken bij een kerkgebouw in de gemeente Rheden? (%)

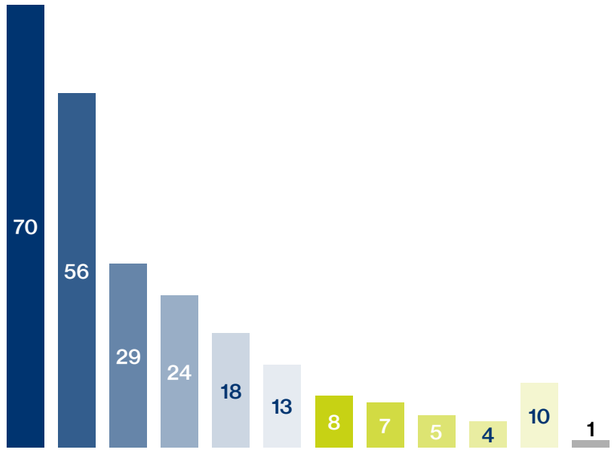
- Ja, betrokken bij een kerkgemeenschap bijv. als lid of vrijwilligers
- Ja, als bestuurslid
- Nee

5.3 Wat zijn passende nieuwe en nevenfuncties?

Als een kerkgebouw een geheel nieuwe functie zou krijgen, vindt 70% van de deelnemers een dorpshuis of ontmoetingsplek de beste optie. Daarnaast vindt 53% ook wonen een goede nieuwe invulling en 29% horeca. Een speelparadijs, kantoren, een sportschool en winkels vinden mensen het minst passend in een kerk.

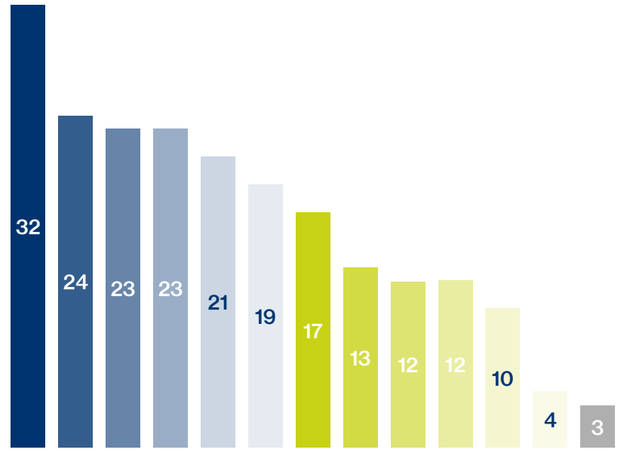
Heeft u suggesties voor andere functies naast de huidige religieuze functie?

Als een kerkgebouw geheel een nieuwe functie krijgt, wat zou dan volgens u een goede invulling zijn? (%)

- Dorpshuis / maatschappelijke functie
- Woningen / appartementen
- Restaurant
- Activiteiten voor jongeren
- Huisarts / tandarts
- Hotel / bed & breakfast
- Winkels
- Sportruimte / sportschool
- Kantoren
- Speelparadijs
- Anders
- Weet niet / geen mening

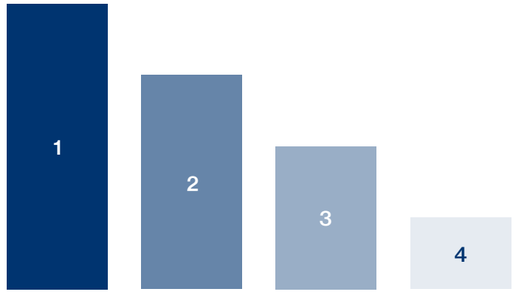
Welke functies zijn niet wenselijk voor een kerkgebouw (%)

- Speelparadijs
- Kantoren
- Sportruimte / sportschool
- Winkels
- Woningen / appartementen
- Maakt me niet uit
- Dorpshuis / maatschappelijke functie
- Activiteiten voor jongeren
- Huisarts / tandarts
- Hotel / bed & breakfast
- Restaurant
- Anders
- Weet ik niet/geen mening

5.4 Wie moet zich inzetten voor het behoud en welke obstakels zijn er?

We hebben ook de vraag voorgelegd wie zich zou moeten inzetten voor het behoud van een kerkgebouw. De meeste deelnemers vinden dat dit voornamelijk bij de eigenaar van het kerkgebouw ligt, gevolgd door de gebruikers en de gemeente. Inwoners worden als minst verantwoordelijk gezien.

Verduurzaming van het kerkgebouw en de hoge energiekosten lijken deelnemers de grootste obstakels in een herbestemming en zij maken zich zorgen over mogelijke overlast voor omwonenden bij een nieuwe functie. Deelnemers vinden het bovendien jammer dat de historische waarde en de religieuze plek verloren gaan.

Wie zou zich actief moeten inzetten om een kerkgebouw te behouden?

1. De eigenaar van het gebouw
2. De gemeente
3. De gebruikers van het gebouw
4. Inwoners van de gemeente

Wat mag niet ontbreken in de kerkenvisie?

“Behoud van de culturele waarde van kerken”

“Dat het buitenaanzicht behouden blijft”

“De mening van de huidige gebruikers”

“Verduurzaming van de gebouwen”

“Gemeenschapsinvulling”

“Overleg met inwoners”

“Respect voor de gebouwen en hun verleden”

“Woningnood en verminderd kerkgebruik”

Deel 3. Toekomst

Hoofdstuk 6. Kansen- en risicoverkenning

Dit hoofdstuk gaat in op de grootste kansen en risico's om het waardevolle religieuze erfgoed in de toekomst te borgen. Deze kansen- en risicoverkenning is tot stand gekomen in gesprek met eigenaren, ambtenaren van verschillende beleidsdomeinen van de gemeente Rheden en partners in de gemeente. In deze visie wordt aansluiting gezocht op al bestaand beleid op diverse terreinen. In Bijlage 2 is de verkenning naar aanknopingspunten tussen de Toekomstverkenning Religieus Erfgoed en andere beleidsdomeinen opgenomen.

6.1 Kansen voor religieuze gemeenschappen en gebouwen

- Er is goed onderling contact en samenwerking tussen de dorpskerken in de dorpen, de kerken in Velp onderling en de RK kerken die allemaal tot dezelfde parochie behoren. Ook zijn verschillende kerken, de sjoel en de moskee aangesloten bij InterReligieuze Ontmoetingen in Dieren. Krachtenbundeling en efficiency is mogelijk door verdere samenwerking op het gebied van programmering, vrijwillige inzet, kennisdeling over subsidies, verduurzaming, etc. Dit geldt ook voor de kerkhoven. Laat vrijwilligers samen komen en pak het beheer van de kerkhoven samen op.
- Kerkeigenaren kunnen van elkaars ervaringen leren. Wissel best practices uit als het gaat om neven- en herbestemmingen of onderhoud door samen te werken en kennis- en ervaringen te delen in netwerkbijeenkomsten.
- Betrek de betrokken dorpsgemeenschap bij het gesprek over nevengebruik en nieuwe functies. Waar is behoefte aan? Welke (bestaande) initiatieven of ideeën zijn er? Welke rol willen inwoners spelen? Zijn ze bereid financieel bij te dragen als donateur of 'vriend van'?
- Kerken staan doordeweeks overdag meestal leeg. Dat biedt op de kortere termijn perspectief voor nevengebruik.
- Door functies en aanbod op elkaar af te stemmen en samen te werken kan krachtenbundeling ontstaan in plaats van concurrentie.
- Vanuit de cultuurbranche is er vraag naar zalen. Amateurkunstverenigingen, waaronder muziekverenigingen, koren en theaters en een kunstenaarscollectief zoeken naar ruimten voor optredens, exposities, lezingen, etc. Er zijn dus marktkansen voor een gedifferentieerd cultuuraanbod in kerken. Zowel de vraag als het aanbod kan in beeld gebracht worden om vraag en aanbod beter te matchen. Kerken kunnen nu al meer doen door beter te communiceren en hun aanbod online te laten zien. De cultuurbranche adviseert het aanbod te verzamelen op één website.
- Dorpsbewoners vinden het fijn dat ondanks dat de OLV ten Hemelopneming in De Steeg is onttrokken aan de eredienst, er wel plek is om een kaarsje op te steken. De nieuwe eigenaar staat daarvoor open, iedereen mag binnenkomen. Dit is een voorbeeld voor andere kerken, want op deze manier is de overgang voor dorpsbewoners wat minder groot en kan de kerk nog steeds gebruikt worden voor herdenking, rust of bezinning.
- De gemeente staat open voor herbestemming: '*Het in stand houden van erfgoed is de kerntaak van goed erfgoedbeleid. Dat is een kwestie van goed rentmeesterschap. (...) Behoud kan echter niet zonder ontwikkeling: alleen als erfgoed mee kan groeien met zijn tijd behoudt het zijn bestaansrecht. Als daarvoor de voorwaarden worden geschapen, kan erfgoed inspireren*' (Erfgoednota 2017-2021).
- De gemeente Rheden kiest voor een wijkgerichte aanpak om de sociale basis te versterken en te verbreden. Ook wil de gemeente meer inzetten op ontmoeting en sociale activering.

Kerken kunnen hierin een rol spelen omdat kerkgebouwen midden in wijken staan. Het is kansrijk onderzoek naar de behoefte in voorzieningen op wijkniveau te koppelen aan het onderzoek naar een nieuwe invulling voor een kerkgebouw.

- Toerisme in de gemeente Rheden biedt kansen om het religieus erfgoed in te zetten in de toeristensector. Zeker omdat de gemeente de recreatiedruk op de natuur wil verminderen door bezoekersstromen te spreiden.
- De gemeente Rheden streeft naar een rijk en divers cultuuraanbod. Cultuurbedrijf RIQQ heeft een belangrijke rol in het profileren en vergroten van het cultuuraanbod. Hiermee wil de gemeente het cultureel leven in de dorpen stimuleren. Optimale positionering en afstemming van cultuurvoorzieningen binnen de gemeente en de regio vindt de gemeente belangrijk.

"We willen meer commercieel ondernemen en meer open zijn. Dat betekent anders denken over gratis koffie schenken, verhuur en verwarming, en vitale activiteiten en kwaliteit bieden. Ook denken we aan andere financieringsbronnen."

"We werken aan een pluriform aanbod met iedere zondag iets anders. Zo willen we maatschappelijk breder worden dan alleen kerk."

"Iedereen kan hier binnen lopen voor ontmoeting, het is heel vergelijkbaar met een buurthuis."

"De kerkgang vanuit het dorp is laag, maar de financiële betrokkenheid en de binding met het gebouw vanuit het dorp is groot. Dus we willen gastvrij voor het dorp zijn. En een bredere functie in de gemeenschap hebben."

6.2 Bedreigingen voor religieuze gemeenschappen en gebouwen

- De Phoenixkerk is recent gesloopt en er worden binnenkort nog twee kerkgebouwen gesloopt. Met een voorziene reductie van 50% van gebouwen in religieus gebruik, is de bedreiging dat mogelijk meer kerken gesloopt gaan worden. Tenzij voor deze gebouwen een nieuwe invulling wordt gevonden.
- De katholieke kerk hanteert een krimpstrategie. Het is daarom denkbaar dat ook de RK kerk in Velp en Dieren dicht gaan over 10 tot 15 jaar. De parochie wil dat de kerken nadenken over een duurzamer toekomstperspectief en onderzoeken wat de kerk nog meer kan betekenen voor de omgeving en hoe de inkomsten verhoogd kunnen worden.
- Het risico bestaat dat kerken onderling gaan concurreren met neven- of nieuwe functies. In Velp hebben veel kerken bijvoorbeeld het idee hun functie te verbreden op cultureel vlak. Op de schaal van de gemeente Rheden is het niet wenselijk meerdere bibliotheken of concertzalen te ontwikkelen.
- Wanneer kerken een bredere functie krijgen en ook commercieel gaan exploiteren, kan dat botsen met ondernemers in de horeca, zaalverhuur, cultuursector, etc., maar ook met sociaal-maatschappelijke functies op andere plekken zoals dorpshuizen.
- Het is een uitdaging een nieuwe publieke invulling te vinden voor de relatief grote dorpskerken in de kleinere dorpen wat betreft mogelijke doelgroepen, aanbod en de behoefte aan voorzieningen. De maatschappelijke en culturele ruimte in vraag en aanbod is beperkt in een klein dorp.
- Kerkeigenaren hebben mogelijk de voorkeur voor het gebruik van niet monumentale kerken boven monumentale kerken. In Dieren zien we dat de RK Emmaüskerk en de Ontmoetingskerk vanwege de centrale ligging en goede parkeermogelijkheden voor kerkeigenaren kansrijke locaties zijn om te behouden. Het zijn bovendien geen beschermde monumenten wat meer ruimte biedt voor multifunctioneel gebruik. Dat gaat mogelijk ten koste van de monumentale RK en PKN kerken in andere kernen, die door verder teruglopend gebruik moeten sluiten. Dit terwijl de niet-monumentale kerken zich vaak beter lenen voor herbestemming dan gebouwen met hoge cultuur- en bouwhistorische waarden. Om leegstand te voorkomen kunnen de monumentale kerken beter in religieus gebruik blijven dan kerken die makkelijker te herbestemmen zijn.
- Kerkgemeenschappen gaan niet over één nacht ijs wat betreft de sluiting van een kerkgebouw. Dat is een lang en vaak emotioneel proces. Vragen die binnen-komen van culturele of sociaal-maatschappelijke partijen om ruimte spelen echter vaak op de korte termijn. Timing is dan cruciaal voor een geslaagde ‘match’.

“Behoud van erfgoed kan niet zonder ontwikkeling: alleen als erfgoed mee kan groeien met zijn tijd behoudt het zijn bestaansrecht.”

(Erfgoednota Rheden Verbinden Verleden 2017-2021).

Hoofdstuk 7. Conclusies en vervolgacties

Deze inventariserende fase van de Toekomstverkenning Religieus Erfgoed Rheden leverde informatie op over gemeenschappelijke uitdagingen en kansen, en over het toekomstperspectief van de religieuze gemeenschappen en de gebouwen. De voorliggende rapportage is de afsluiting daarvan.

Hierna hoopt de gemeente Rheden met enthousiaste eigenaren en partners in de gemeente samen verder op pad te gaan. Met als doel het waardevolle religieuze erfgoed te borgen en de potentie van deze gebouwen volledig te benutten voor de verschillende dorpen.

Vanuit begeleidend adviesbureau COUP is geadviseerd om aan de slag te gaan met de actiegerichte aanbevelingen in dit hoofdstuk. Immers, het doel van een verkenning is om een duurzaam toekomstperspectief voor het religieuze erfgoed te vinden. Dan zijn woorden alleen onvoldoende.

7.1 Conclusies

Door krimpende gemeenschappen zijn alle (rijks)monumentale dorpskerken onzeker over de toekomst

In de gemeente Rheden zijn op dit moment (2022) achttien religieuze gebouwen in religieus gebruik. De verwachting is dat dit aantal over vijftien jaar is gehalveerd naar negen gebouwen met een religieuze functie tenzij goede nevenfuncties worden gevonden om te combineren met de kerkelijke activiteiten. Het meest urgent is dat voor alle monumentale dorpskerken in Ellecom, Laag-Soeren, Rheden en Spankeren de toekomst onzeker is door krimpende gemeenschappen. Het zijn vooral de kleinere geloofsstromingen die positiever zijn over het toekomstig religieus gebruik van hun gebouw.

Inwoners zijn erg betrokken bij de kerken en de kerken willen het hart van het dorp blijven

De dorpsgemeenschap in de kleinere dorpen is hecht en inwoners zijn zeer betrokken bij de kerken en wat er speelt. Dat potentieel kan benut worden door inwoners te betrekken bij het toekomstige gebruik van de kerken.

De dorpskerken willen heel graag het hart van het dorp blijven en zoeken naar mogelijkheden om (meer) culturele en maatschappelijke nevenactiviteiten te ontplooien aansluitend op waar het dorp behoefte aan heeft.

Kerkeigenaren zijn realistisch en zijn zich bewust van de maatschappelijke veranderingen

Kerkeigenaren zijn realistisch, ze weten dat maatschappelijke ontwikkelingen zoals vergrijzing en ontkerkelijking van invloed zijn op de toekomst van hun gemeenschap en de instandhouding van hun kerkgebouw. Dat is geen positief bericht, maar ze weten dat er iets moet gebeuren en denken soms al heel concreet na over kansen en mogelijkheden. Veel kerken in de gemeente Rheden zijn in beweging of al herbestemd. De meeste kerkgenootschappen vinden het ook interessant om passende nevenbestemmingen te vinden en/ of uit te breiden.

Kerken zoeken naar culturele en/of maatschappelijke functieverbreding en in de culturele en maatschappelijke sector is er vraag naar ruimtes

Meerdere kerken denken na over verbreding van hun functie op cultureel vlak. Religieuze gebouwen zijn op zichzelf genomen mooie karakteristieke ruimten voor cultureel gebruik. Tegelijkertijd leent niet elke kerk zich voor een culturele functieverbreding en dat is op de schaal van de gemeente Rheden ook niet opportuun. Goede akoestiek, sanitaire voorzieningen en een actieve groep vrijwilligers zijn belangrijk, als ook optimale positionering en afstemming van cultuurvoorzieningen binnen de gemeente en de regio.

Dorpskerk Rheden

In de Dorpskerk worden onder meer concerten en culturele activiteiten georganiseerd en het is jaarlijks gastheer van het kamermuziekfestival ZOOM! Festival. De concerten worden over het algemeen goed bezocht, mensen uit Rheden en de wijde omgeving komen hiervoor naar de Dorpskerk. De Werkgroep Cultuur is uitgebreid waardoor de taken over meer mensen kunnen worden verdeeld.

Stichting Behoud Rhedense Dorpskerk ging persoonlijk langs de deuren om te vragen of mensen iets willen bijdragen aan de instandhouding van de kerk. Het bleek dat veel dorpsbewoners daartoe bereid waren.

Interieur van de Dorpskerk in Rheden

De gemeente Rheden streeft naar een rijk en divers cultuuraanbod. De nieuwe coalitie wil het cultureel leven in de dorpen stimuleren. Cultuurbedrijf RIQQ heeft een belangrijke rol in het profileren en vergroten van het cultuuraanbod in de gemeente. RIQQ geeft aan dat er vanuit de cultuurbranche vraag is naar zalen.

Amateurkunstverenigingen, waaronder muziekverenigingen, koren en theaters en een kunstenaarscollectief zoeken naar ruimten voor optredens, exposities, lezingen, etc. RIQQ heeft aangeboden in een gesprek met kerkeigenaren per locatie te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn voor cultureel medegebruik of andere nevenactiviteiten.

“Wij willen maatschappelijk breder worden dan kerk alleen. Het is onze ambitie om naast een plek voor de eredienst het kloppend hart van het dorp te zijn.”

Er is in de gemeente Rheden ook vraag naar ruimtes voor maatschappelijke voorzieningen. Het gezondheidscentrum in Velp loopt bijvoorbeeld tegen ruimtegebrek aan. Bovendien worden er meer woningen gebouwd in Velp waardoor de druk op de huisvesting van maatschappelijke voorzieningen toeneemt. Ook in Rheden zijn organisaties op zoek naar ruimtes, ook omdat het dorpshuis al best druk bezet is door onder meer welzijnsorganisatie Incluzio.

Samenwerking tussen welzijnsorganisaties en kerkgemeenschappen is een mooie kans om de maatschappelijke rol van kerken te behouden. Samen kunnen ze invulling geven aan samenwerking en activiteiten en op die manier kerken langer open houden. Welzijnsorganisatie Incluzio geeft aan dat zij graag in gesprek gaan met kerkeigenaren die open staan voor maatschappelijke activiteiten zoals dagbesteding.

Ontmoetingskerk Dieren

In Dieren werkt welzijnsorganisatie Incluzio samen met de Ontmoetingskerk. Samen organiseren zij doordeweeks, wanneer de kerk leeg staat, activiteiten voor ouderen en dementerenden. Vrijwilligers van de kerk helpen hierbij en de koster begeleidt het. Incluzio heeft aangeboden graag in gesprek te gaan met kerkeigenaren om op meer plekken dagactiviteiten in kerken te organiseren.

Ontmoetingskerk in Dieren

Kerken lenen zich voor een gedifferentieerder woonaanbod maar er zijn wel aanvullende fondsen voor verduurzaming nodig

Wonen is een mogelijke functie voor leegkomende kerkgebouwen, als de eventuele monumentale waarden en karakteristieke elementen behouden blijven. Sterker nog, kerken staan vaak op interessante locaties midden in de wijk of kern, wat het geschikte locaties maakt voor bepaalde type woningen. Dit sluit aan bij de ambitie van de gemeente om meer te differentiëren in de kernen. Kerken zijn soms kansrijk voor specifieke woonvormen voor ouderen en jongeren of woningen met (gedeeltelijk) gezamenlijke voorzieningen. Zo heeft de dorpsvisie in De Steeg uitgewezen dat er behoefte is aan woningen voor jongeren en levensloopbestendige woningen voor ouderen. Het kloostercomplex biedt mogelijk kansen in de toekomst. Kerken lijken ook geschikt voor woon-zorg waarbij de kerk gedeeltelijk als ontmoetingsruimte kan blijven fungeren. De gemeente heeft daarnaast aanmeldingen ontvangen van groepen Collectief particulier opdrachtgeverschap (CPO).

Kerken omvormen naar woningen is maatwerk; het leent zich niet voor standaard woontypologieën.

Ook zijn aanvullende fondsen of andere financieringsbronnen nodig voor de verduurzaming van de religieuze gebouwen. Want de opgave is nu energiezuinig wonen en bouwen. Dat kan voor (monumentale) kerken moeilijk zijn vanwege de verduurzamingsmaatregelen die nodig zijn. Wat dat betreft kan de monumentale status juist helpen om extra fondsen voor verduurzaming en herbestemming te vinden, die alleen openstaan voor monumenten.

Kerkeneigenaren hebben behoefte aan onderling contact en kennisuitwisseling

Eigenaren van (herbestemde) kerken geven aan behoefte te hebben aan informatie- en kennisuitwisseling. Er zijn veel goede voorbeelden en eerdere ervaringen over herbestemming en nevengebruik om van te leren. Zo is er behoefte aan hulp en kennisdeling rondom het aanvragen van subsidie voor onder meer onderhoud en restauratie, bij- en herbestemming en verduurzaming. Afstemming tussen kerken over nevengebruik is bovendien gewenst om het aanbod op elkaar af te stemmen.

7.2 Rollen

Het doel van de toekomstverkenning is een duurzaam toekomstperspectief ontwikkelen voor religieuze gebouwen: gebouwen met cultuurhistorische en maatschappelijke waarde die kunnen bijdragen aan de leefbaarheid van de dorpen. Eigenaren van deze gebouwen en de gemeente Rheden hebben daarin een rol. Daarnaast zijn er andere stakeholders bij betrokken, zoals dorpsbewoners, ondernemers en culturele en maatschappelijke organisaties.

In dit proces zijn kerkeigenaren verantwoordelijk voor het ontwikkelen van een toekomstvisie voor hun gebouw en gemeenschap. En in het geval van een monument onderhoud en restauratie van het gebouw met respect voor de monumentale waarden.

Van de gemeente Rheden vraagt deze opgave een integrale benadering en meedenken met initiatiefnemers. Meer specifiek is de rol van de gemeente die van:

- Inspirator en stimulator voor eigenaren om een toekomstperspectief te ontwikkelen en breder te kijken dan religieus gebruik alleen;
- Verbinder van ideeën, plekken en initiatiefnemers;
- Ondersteuner in de verkenning naar de mogelijkheden voor medegebruik, bij- en herbestemming en verduurzaming;
- Aanwijzer van monumenten om cultuurhistorisch waardevolle gebouwen te beschermen;
- Toetser van plannen als bevoegd gezag en sturend in mogelijke functies en bestemmingen in het bestemmingsplan. Naast toetsing aan de hand van het bestemmingsplan, beoordeelt de gemeente of een initiatief past in een kerk aan de hand van criteria zoals omgeving en stedenbouwkundige context, ruimtelijke inpassing, interieur en cultuurhistorische waarden;
- Subsidieverlener voor verduurzaming, onderhoud en restauratie van gemeentelijke monumenten;
- Eigenaar van de kerktorens en verantwoordelijk voor het onderhoud en restauratie van de kerktorens.

7.3 Vervolgacties

Eigenaren van religieuze gebouwen

1. Ontwikkelen een toekomstperspectief voor hun gemeenschap en gebouw

Het wordt aanbevolen dat alle eigenaren van de ‘rode’ en ‘oranje’ religieuze gebouwen in het figuur op pagina 23 (verder) gaan werken aan een toekomstsperspectief in gesprek met hun gemeenschap. Dat zijn eigenaren die tegen problemen aanlopen zoals een krimpende gemeenschap, minder financiële inkomsten, vrijwilligerstekort, etc. Hoe ziet uw gemeenschap de toekomst? Wat is wenselijk? Wat wilt u voorkomen? Welke kansen en mogelijkheden zijn er en wat is daarvoor nodig?

2. Betrekken dorpsbewoners bij de zoektocht naar een passende neven- of herbestemming

In de zoektocht naar passende neven- en herbestemmingen worden eigenaren geadviseerd dorpsbewoners te betrekken en gebruik te maken van het lokale netwerk en de creativiteit. En om mensen van buiten de kerk enthousiast te maken om als vrijwilliger samen op te trekken in het ontplooien van nieuwe initiatieven. Dit werkt het beste door in direct contact met inwoners te komen en bijvoorbeeld een inloopmiddag te organiseren. Of door gebruik te maken van het bestaande platform ‘Ik buurt mee’. De gemeente kan daarin faciliteren: ontwikkelmanagers van de gemeente helpen met het leggen van contacten met mogelijke samenwerkingspartners.

3. Nemen bij interesse contact op met RIQQ en Incluzio om de mogelijkheden voor cultureel of maatschappelijk medegebruik te onderzoeken

Eigenaren die openstaan voor cultureel of maatschappelijk gebruik naast het religieuze gebruik, kunnen de mogelijkheden verkennen met RIQQ en Incluzio. RIQQ heeft aangeboden in een gesprek met kerkeigenaren per locatie te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn voor cultureel medegebruik en ander gebruik. Incluzio bespreekt graag met eigenaren de mogelijkheden voor activiteiten die zij organiseren.

4. Maken hun aanbod online kenbaar

Om vraag en aanbod beter te matchen worden eigenaren die ruimtes beschikbaar hebben voor cultureel en maatschappelijk medegebruik, aanbevolen beter te communiceren en hun beschikbaarheid online kenbaar te maken. Dat vraagt wat ondernemerschap wat betreft organisatie en promotie.

De cultuurbranche adviseert eigenaren hun aanbod te verzamelen op één website, zodat verenigingen en organisaties hun weg kunnen vinden. Voorzien van goede foto’s, gegevens over de grootte, faciliteiten en contactgegevens. Cultuurbedrijf RIQQ, maar ook een organisatie zoals Cultuur Oost kunnen kerkeigenaren helpen met hun profilering en promotie.

5. Kunnen gebruik maken van een subsidie voor een haalbaarheidsonderzoek naar neven- of herbestemming.

De RCE biedt een subsidie aan eigenaren aan van (rijks)monumenten of door de gemeente als waardevol aangeduide panden. De Subisidie Stimulering Herbestemming Monumenten (SSHM) is hiervoor beschikbaar (ook voor onderzoek naar nevengebruik) en kan ingezet worden voor een haalbaarheidsonderzoek.

Dit onderzoek kent vele vormen. Het kan bijvoorbeeld gaan om een eerste onderzoek bij de start van een her- of nevenbestemming.

Hierin kan een gespecialiseerde partij eigenaren helpen met het in kaart brengen van de cultuurhistorische waarden van het gebouw en de omgeving, mogelijke functie, mogelijkheden in de markt, financiële aspecten en ruimtelijke aspecten zoals milieuregels, stedenbouwkundige inpassing en parkeernormen.

Of wanneer een plan al iets verder is, kan de subsidie gebruikt worden voor een schetsontwerp, duurzaamheidsscan, de zoektocht naar een exploitant of participatie met het dorp. Het kan verstandig zijn om voor de aanvraag en het onderzoek hulp in te schakelen van een gespecialiseerde partij.

6. Kunnen gebruik maken van de DuMo-coach, de regeling Maatwerk voor Monumenten en DUMAVA-subsidie voor verduurzaming

Het verduurzamen van een monument vraagt om specialistische kennis. Naast de kennis over energiebesparing moet er ook kennis zijn van de monumentale waarden. De gemeentelijke DuMo-coach (duurzame monumenten coach) is het eerste aanspreekpunt voor duurzaamheid in monumenten en kan laagdrempelig en kosteloos helpen met veel voorkomende vragen en oplossingen.Eigenaren kunnen mailen naar dumo@rheden.nl voor vragen en om een afspraak te maken.

Daarnaast kunnen eigenaren gebruik maken van verschillende subsidiemogelijkheden. De gemeente Rheden stelt jaarlijks een subsidie beschikbaar voor restauratie en onderhoudswerkzaamheden en de verduurzaming van gemeentelijke monumenten. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) stelt een subsidie ter beschikking aan eigenaren van rijksmonumenten en maatschappelijk vastgoed inclusief religieuze instellingen voor de verduurzaming van hun gebouw.

Gemeente Rheden

1. Koppelt de opgave religieus erfgoed aan de Omgevingsvisie

De gemeente neemt een bouwsteen religieus erfgoed op in de Omgevingsvisie. Door de opgave rondom het religieus erfgoed te koppelen aan de Omgevingsvisie, wordt het onderdeel van het brede (ruimtelijke) beleid en een meer integrale kijk op de leefomgeving.

2. Wijst een contactambtenaar aan en maakt de stappen helder die eigenaren moeten doorlopen voor bij- en herbestemming

Wanneer een eigenaar een passende nevenbestemming heeft gevonden en de haalbaarheid daarvan heeft onderzocht, volgt vaak een ingewikkeld proces van een mogelijke bestemmingsplanwijziging of vergunningaanvragen. De gemeente kan eigenaren hierin faciliteren door de stappen helder te maken die zij moeten doorlopen. Bovendien kan de gemeente op een laagdrempelige manier overleg voeren over het initiatief via een contactambtenaar. Deze ambtenaar is het eerste aanspreekpunt en brengt eigenaren met een hulpvraag binnen de gemeente in contact met de juiste beleidsterreinen.

3. Denkt mee over het formeren van een werkgroep en de organisatie van de volgende kennis- en netwerkbijeenkomst

In gesprek blijven is belangrijk in de ontwikkeling van een duurzaam toekomstperspectief voor religieuze gebouwen. Met deze toekomstverkenning zijn kansen verkend en contacten gelegd. Heeft dat een impuls veroorzaakt? De gemeente Rheden denkt mee over het organiseren van een volgende kennis- en netwerkbijeenkomst door een werkgroep van kerken en de contactambtenaar. Het doel is om:

- Actualiteiten en ontwikkelingen met elkaar te delen (vast onderdeel);
- Best practices te delen, bijvoorbeeld door goede voorbeelden van neven- en herbestemming in de regio te bezoeken;
- Te bekijken of met hulp van RIQQ en Incluzio nieuwe samenwerkingen zijn ontstaan;
- Verdere samenwerkingen onderling, met dorpsbewoners en andere partijen op te zoeken;
- Na te gaan of eigenaren de weg naar subsidies weten te vinden en subsidies effectief hebben kunnen inzetten;
- Te onderzoeken of een gezamenlijk online platform voor contact en kennisdeling kansrijk is;
- Verdere procesafspraken te maken.

4. Brengt initiatiefnemers in contact met woningcorporaties, woonzorgpartijen en CPO's wanneer een kerk vrij komt die zich mogelijk leent voor een woonfunctie

De gemeente wil de ruimte in grote kerken behouden en niet 'verkavelen', maar maatwerkgewijs zijn er soms mogelijkheden voor woningen in kerken. Zo zijn er soms kerken die kansrijk zijn voor woonvormen met gedeeltelijk gezamenlijk gebruik, levensloopbestendige woningen of woon-zorg vormen. Dit wordt per geval bekeken. Woningcorporatie Vivare heeft aangegeven open te staan voor onderzoek wanneer de kans zich voordoet. Ook kunnen de CPO's benaderd worden. Partijen zijn zich ervan bewust dat aanvullende middelen nodig zijn voor verduurzaming.

5. Zorgt dat eigenaren de weg naar subsidies goed weten te vinden

De gemeente helpt eigenaren op weg door hen te informeren over beschikbare subsidies voor onderzoek, onderhoud, verduurzaming, etc.

Bijlage 1

Ontwikkeling van het geloof in Rheden

Ontwikkeling van Rheden vanaf de middeleeuwen

Op de overgangszones van de hoge Veluwezoom naar de lager gelegen uiterwaarden verrezen in de middeleeuwen op het grondgebied van Rheden vijf kastelen, waarvan er drie nog steeds bestaan: de kastelen Biljoen, Middachten en De Gelderse Toren. In de 17e en 18e eeuw werd de zuidoost helling van de Veluwezoom populair voor het aanleggen van buitenplaatsen. Het gebied werd nog aantrekkelijker in de 19e eeuw door de aanleg van treinverbindingen en wegen. In het midden van de 19e eeuw telde de gemeente Rheden 36 grote en kleinere buitenplaatsen. Vanaf het begin van de 20e eeuw zijn veel buitenplaatsen verdwenen door verkaveling in percelen bouwgrond en afbraak van het landhuis met het koetshuis en andere opstallen.

In de tweede helft van de 19e eeuw kwamen er ook geleidelijk notabelen, renteniers en welgestelde burgers die voor hun zomerverblijf het oog lieten vallen op de oostelijke Veluwezoom. Ook de middenklassen kwamen in de ban van een jaarlijkse vakantie in deze regio.

Mede door de goede bereikbaarheid per trein en tram nam het toerisme naar de dorpen Velp, De Steeg, Ellecom en Laag-Soeren toe. In deze dorpen openden vele pensions hun deuren. In 1911 kon door aankoop van het bosgebied Hagenau het eerste deel van het Nationaal Park Veluwezoom worden gerealiseerd.

Ondanks haar strategische ligging, had de gemeente relatief weinig te lijden van de oorlogshandelingen tijdens de Tweede Wereldoorlog. In Rheden hebben de jaren ‘50 en ’60 van de 20e eeuw dan ook meer in het teken van het oplossen van de woningnood dan in het herstel van oorlogsschade gestaan. Het huidige beeld van de dorpen Velp, Rheden en Dieren is grotendeels te danken aan de voortvarende aanpak van de woningnood door het gemeentebestuur en de woningbouwverenigingen die resulteerde in een meer dan verdubbeling van de omvang van deze dorpen.

Prent uit de serie ‘Verscheyde Schoone en vermaakelyke gezichte van ‘t Out Adelyk Huis Middachten, op de Veluwe, in Gelderlant [...]’ van Adolf van der Laan en Hendrik de Leth, ca. 1730.
Bron: middachten.nl

Ontwikkeling van het geloof in Rheden

Hoe en wanneer de bekering tot het christelijk geloof in het gebied van de huidige gemeente Rheden heeft plaatsgevonden, is niet duidelijk. Wel is bekend dat de bekering tot het christendom plaatsvond in de tijd van bekende predikers als Willibrordus en Bonifatius, voornamelijk tijdens de 8e eeuw. In eerste instantie zullen eenvoudige houten kerkjes zijn gebouwd die gedurende de 10e en 11e eeuw werden vervangen door stenen gebouwen. Voor de bouw van de kerken en kastelen werd in de middeleeuwen gebruik gemaakt van natuursteen, vaak Römertufsteen uit het Eifelgebied. De nog bestaande middeleeuwse kerken in de gemeente Rheden zijn de Mattheuskerk (later de Oude Jan genoemd) in Velp, Dorpskerk in Rheden, de Nicolaaskerk in Ellecom en de Petruskerk in Spankeren.

Oude Jan in Velp. *Foto: Vrienden van de Oude Jan.*

Reformatie

Het Rooms-Katholieke geloof was in de middeleeuwen het dominante geloof in Europa maar in de loop van de tijd waren binnen de kerk allerlei misstanden ontstaan, zoals de corruptie onder de geestelijkheid. De scheuring in het westerse christendom werd vanaf 1517 ingezet door Johannes Calvijn en Maarten Luther. De Tachtigjarige Oorlog had grote gevolgen voor de regionale geschiedenis van Rheden en omstreken. De IJssel vormde lang het frontgebied van de oorlog en werd vooral in het laatste kwart van de 16e eeuw getroffen door verwoesting en moordpartijen.

De dorpen waren zeer onveilig door de aanwezigheid van Staatse en Spaanse troepen. Bewoners vluchtten naar de Veluwe. Pas aan het eind van de eeuw kwam er enige rust in het gebied. Onder stadhouder Jan van Nassau werd vanuit Arnhem de hervorming in gang gezet door de eerste predikant Johannes Fontanus. De middeleeuwse kerken van Spankeren, Ellecom, Rheden en Velp kwamen in handen van de protestantse minderheid. In 1590 ging de kasteelheer van Biljoen tot de hervorming over. Middachten echter bleef katholiek tot 1721. De overgang naar het protestantisme in Rheden verliep min of meer geleidelijk. In 1809 was 80 procent van de inwoners (in totaal 3762) van het schoutambt Rheden protestant.

Verdere ontwikkeling van de katholieke kerk

De na de reformatie overgebleven Katholieken beleden hun geloof in schuil- of schuurkerken en werden bediend door rondtrekkende priesters. Zo gingen de gelovigen uit Dieren naar schuilkerken in Olburgen en Drempt. In 1580 kwam, als gevolg van de Reformatie, de oude middeleeuwse kerk van Velp in handen van de protestanten.

Voor hun zielzorg waren de overgebleven katholieken aangewezen op Arnhem en plaatsen als Zevenaar en Duiven. Velp viel onder de Arnhemse statie. Door het relatief kleine aantal Katholieken in Velp duurde het nog tot 1825 voordat er plannen ontstonden voor een eigen kerk. Naast de Arnhemse statie waaronder Velp viel, was er meer naar het oosten een tweede statie binnen het gebied van Rheden opgericht. In het oostelijk deel van de huidige gemeente waren relatief meer katholieken. In Dieren werd in daarom direct na de Bataafsche omwentelingen in 1799 een statie gesticht en een schuur ingericht als kerk. Een aantal jaren later, in 1804, werd een echte kerk gebouwd. Deze kerk bestaat niet meer. Deze Rooms Katholieke statie strekte zich uit van Dieren tot Rheden. Omdat de (loop-)afstand voor de inwoners van Rheden en omstreken te groot was werd in Middachtersteeg in 1804 een kerkschuur gebouwd. De missen in de Steeg en Dieren werden door één pastoor opgedragen. Vanaf 1853 werden Dieren en De Steeg afzonderlijke parochies. In 1877 werd in De Steeg de eerste Mariakerk gebouwd, in Dieren in 1895 de Onze Lieve Vrouw ten hemelopneming, waarvan nu alleen nog de in 1925 toegevoegde toren overeind is blijven staan.

Het aantal kerkgemeenschappen en kerkgebouwen in de gemeente Rheden bleef groeien tot rond 1970. Deze groei werd veroorzaakt door de toename van het aantal inwoners maar ook door kerkelijke ontwikkelingen. Vanaf 1840 werden veel nieuwe kerken gebouwd. In dat jaar werd de Grote Kerk in Velp gebouwd en zes jaar later de Dorpskerk te Dieren. Deze, in neoclassicistische stijl gebouwde gebouwen, waren nodig door de groei van het aantal gelovigen. Een andere reden voor nieuwe gebouwen was de emancipatie van de Rooms-Katholieke Kerk, met onder andere het herstel van de bisdommen in 1853. Dit leidde tot een bouwgolf van kerken: de OLV Visitatie te Velp (1885) en de OLV ten Hemelopneming in Dieren (1895) zijn hiervan voorbeelden.

Verdere ontwikkeling van de protestantse kerk

Afsplitsingen van de Hervormde kerk leidden tot het ontstaan van verschillende protestantse denominaties en de bouw van kerkgebouwen voor deze groeperingen. Onder andere de Vrijzinnige Nederlandse Protestanten Bond bouwde kerken: in 1905 te Velp en in 1911 te Dieren.

Het ontstaan van de Gereformeerde Kerken in Nederland leidde tot de bouw van bedehuizen in Dieren (1911), Velp (1915) en Rheden (1929). Ook in de kleinere kernen was er sprake van een behoefte aan kerkgebouwen. In De Steeg bouwde men de Maria ten Hemelopneming (1927) en in Laag-Soeren de Hervormde Kapel (1935).

Hervormde Kapel in Laag-Soeren

Naoorlogse en moderne gebedshuizen

De bevolkingsgroei en de daarmee samenhangende groei van de kerkelijke gemeenten was ook na de Tweede Wereldoorlog aanleiding om nieuwe kerkgebouwen te stichten, zoals de Sint Mauritiuskerk (1956) in Rheden en de Ontmoetingskerk (1967) in Dieren. De wens om een modern centraal gelegen kerkgebouw voor de Dierense parochie leidde tot nieuwbouw: de Emmaüskerk werd in 1971 ingewijd en was gebouwd volgens de inzichten van het Tweede Vaticaans Concilie. De jongere kerkgebouwen hadden uitgebreide nevenruimten ten behoeve van het groeiende doordeweekse kerkenwerk. Sommige kerken werden om deze reden ook uitgebreid. In de schaduw van de geïnstitutionaliseerde kerken is er vanaf de jaren ‘70 van de 20e eeuw een bescheiden groei te zien van kerken die deel uitmaken van de evangelische beweging. Deze bouwden vaak geen eigen kerken, maar gebruikten bestaande ruimten als een school of een leegstaand bedrijfspand.

Vanaf het einde van de jaren ’70 liep het aantal gelovigen en kerkbezoeken sterk terug. De Rooms-Katholieke kerk voegde aan het begin van de 21e eeuw de verschillende geloofsgemeenschappen samen tot één grote regionale parochie langs beide IJsseloevers, terwijl Katholiek Velp werd samengevoegd met Arnhem. In protestantse kring ging de krimp gepaard met het samengaan van de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken en de Evangelisch-Lutherse Kerk tot de Protestantse Kerk in Nederland.

Emmaüskerk in Dieren. *Foto: Jan Jansen*

Kerken die werden afgestoten kregen een nieuwe functie. Een nieuw element dat sinds deze periode aan het geloofsleven is toegevoegd is de islamitische gemeenschap. De groei van die gemeenschap hangt samen met de komst van buitenlandse werknemers. In 1999 werd in Dieren een moskee met daarbij ontmoetingsruimtes gebouwd.

Joodse gemeenschap

De geschiedenis van het joodse deel van de bevolking in Rheden wordt sinds de restauratie van de Dierense Sjoel levend gehouden. Tegelijk met de groei van Dieren nam in de 19e eeuw ook het aantal Joodse inwoners toe. Rond 1870 was dit aantal zo toegenomen (tot ongeveer 60) dat er een Joodse gemeente kon ontstaan. Daarmee ontstond ook de behoefte aan een eigen sjoel. In 1884 kon de synagoge aan de Spoorstraat feestelijk worden ingewijd. Tot in november 1942 functioneerde de Joodse gemeente nog. Daarna maakten vervolging en deportatie een einde aan het Joodse leven in Dieren. Slechts weinig Joodse families overleefden.

In 2007 verwierf de Stichting De Dierense sjoel het gebouw om het te restaureren en geschikt te maken voor gebruik door de Liberaal Joodse Gemeente (LJG) Gelderland. De Dierense sjoel wordt nu weer gebruikt voor het doel waarvoor hij gebouwd is.

De Dierense Sjoel. *Foto: Mijn Gelderland.*

Begraafplaatsen

Met de komst van Karel de Grote werd het christendom verspreid en werd in 785 het verbranden van doden verboden. Het begraven gebeurde aanvankelijk nog buiten de nederzettingen, maar na enige tijd ging de voorkeur uit naar een graf in of naast de kerk. Van de Petruskerk in Spankeren is bekend dat ook het 'gewone volk' in de kerk werd begraven. De adellijke families bezaten eigen grafkelders: bewoners van kasteel Rosendael en Biljoen zetten hun doden bij in de kerk 'de Oude Jan' in Velp. In Ellecom kan de grafkelder van Middachten nog via een toegang aan de buitenzijde van de kerk worden betreden. De bewoners van de Gelderse Toren bezaten een grafkelder in de kerk van Spankeren. Later werden er ook grafkelders op de begraafplaatsen aangelegd, zoals de grafkelder van Biljoen op de begraafplaats aan de Reinaldstraat.

Het begraven gebeurde niet altijd zorgvuldig waardoor stankoverlast ontstond. In 1724 werd door het schoutambt Rheden een reglement opgesteld en in 1829 werd bij Koninklijk Besluit het begraven in kerken en het aanleggen van begraafplaatsen binnen de bebouwde kom verboden. Het resultaat was dat door de gemeente en verschillende kerkbesturen percelen werden aangekocht om begraafplaatsen aan te leggen.

De kerkenraad van de Oude Jan richtte in 1836 een begraafplaats in aan de Reinaldstraat te Velp. De eerste Algemene Begraafplaats van de gemeente werd in 1842 in Dieren aangelegd. Het ontwerp wordt toegeschreven J.D. Zocher jr.

In 1932 werd een nieuwe Algemene Begraafplaats aan de Imboslaan gesticht. Voor verschillende gezindten werden ook aparte begraafplaatsen aangelegd zoals de Hervormde begraafplaatsen in Rheden en Ellecom en de Katholieke kerkhoven in Velp, De Steeg en Dieren. In de laatstgenoemde plaats ligt ook de enige joodse begraafplaats van de gemeente.

Bijlage 2

Aansluiting op gemeentelijk beleid

In deze verkenning wordt aansluiting gezocht op al bestaand beleid op diverse, onderstaande, terreinen. Voor de meeste beleidsstukken geldt dat de visie wordt vergezeld door een uitvoeringsagenda waarin ook de benodigde middelen zijn opgenomen.

Omgevingsvisie

De komende jaren werkt de gemeente Rheden aan een samenhangende Omgevingsvisie voor de hele gemeente. Hierin worden de visie-elementen uit bestaande en nieuwe beleidsdocumenten samengebracht en de beleidsambities een plaats gegeven. In de Omgevingsvisie bepaalt Rheden wat voor gemeente het wil zijn, welke toekomstvisie ze heeft voor de komende vijftien jaar en aan welke onderwerpen ze prioriteit wil geven. Momenteel wordt gewerkt aan de afronding van de inventarisatiefase. De volgende stap bestaat uit het opstellen van een omgevingsagenda waarin alle hoofdopgaven zijn opgenomen en richting is gegeven aan de keuzes die gemaakt moeten worden. Daarna zal de eigenlijke Omgevingsvisie worden opgesteld. Tijdens dit hele traject wordt waar nodig de dialoog met betrokken inwoners, raadsleden en ambtenaren gezocht. In 2024 moet de Omgevingsvisie zijn vastgesteld.

Erfgoed

Momenteel geldt nog de Erfgoednota Verbindend Verleden 2017-2021 met daaraan gekoppeld een uitvoeringsagenda. In verband met de Covid-pandemie is de looptijd van de nota en agenda met een jaar verlengd. Centraal in de nota staat de visie dat het cultuurhistorisch erfgoed (waaronder het cultuurhistorische landschap) een kernkwaliteit van Rheden is en dat het als zodanig medebepalend is voor de ruimtelijke en sociale identiteit. De gemeente wil het cultuurhistorisch erfgoed in goede staat doorgeven aan volgende generaties. Daarnaast zet ze erfgoed in als (hulp-)motor voor gemeentebrede doelstellingen op het gebied van klimaat, economie en toerisme en samenleving.

De nota bevat voor de verschillende onderdelen van het erfgoed (landschap, archeologie, bouwkunst en de verhalen) de beleidsvoornemens voor de thema's Behoud & Ontwikkeling, Kennis vermeerderen & delen en Promotie & Beleving.

Sociaal

In de Dorpshuizennota Van samen leven naar samenleven beschrijft de gemeente Rheden waarom dorpshuizen een belangrijke rol spelen in de Rhedense samenleving en hoe de gemeente dorpshuizen faciliteert.
De insteek van samenwerking tussen de gemeente en dorpshuizen is partnerschap. De basisafspraak is: de gemeente betaalt de exploitatie van de ruimte. Dat betekent dat alle kosten die nodig zijn om de deur open te kunnen doen, worden betaald. Hieronder vallen onder meer de huur, verzekeringen, belastingen die gemoeid zijn met het pand en de beheerderskosten. Oftewel: de gemeente organiseert en garandeert het casco.

Religieuze gebouwen kunnen geschikte locaties zijn voor een dorpshuis. Kerken staan namelijk midden in dorpen en wijken en hebben van oorsprong ook een ontmoetingsfunctie. Door dorpshuizen of dorpshuisfuncties onder te brengen in religieuze gebouwen, kan met de gelden die de gemeente beschikbaar stelt voor de exploitatie van een dorpshuis tegelijkertijd gemeenschappelijk erfgoed in stand worden gehouden.

Cultuur

De evaluatie van de Cultuurnota 2011-2014 dateert alweer van 2016. Daarom is wordt hier de aansluiting gezocht op de cultuurparagraaf uit het Coalitieakkoord 2022:

De coalitie streeft naar een rijk en divers cultuuraanbod. Hiervoor ziet zij een belangrijke rol voor het cultuurbedrijf RIQQ. De podiumvoorzieningen wil de coalitie minimaal op het huidige peil houden. Ze is trots op het cultureel erfgoed en cultuuraanbod. En gaat, samen met RIQQ, de cultuurparels meer promoten en profileren en het cultuuraanbod vergroten. Hiermee versterkt de coalitie het cultureel leven in de dorpen, stimuleert de talentontwikkeling en het welbevinden van de inwoners en maakt de gemeente ook voor toeristen aantrekkelijker. De coalitie vindt daarbij een optimale positionering en afstemming van cultuurvoorzieningen binnen de regio belangrijk. Cultuur verrijkt de leefomgeving van kinderen. Ze wil daarom meer aandacht voor de culturele ontwikkeling van kinderen (onder andere door meer creatief aanbod en muziekonderwijs).

Religieuze gebouwen kunnen benut worden als podium voor verenigingen om zich te presenteren. Religieuze gebouwen zijn op zichzelf genomen mooie karakteristieke ruimten en wat betreft locaties en kenmerken heel divers. Religieuze gebouwen kunnen zo bijdragen aan een gedifferentieerd cultuuraanbod.

Wonen

In 2020 is de Woonvisie 2020-2026, Samen Wonen in Rheden vastgesteld. Deze visie laat een toekomstbeeld zien van hoe inwoners kunnen wonen en leven in de gemeente Rheden en hoe de gemeente dat wil bereiken. De volgende speerpunten uit de woonvisie raken aan de opgave rondom religieuze gebouwen die hier voorligt.

Leefbare wijken

De verschillen tussen kwetsbare en sterke wijken worden steeds groter. In kwetsbare wijken is steeds meer hulp en zorg nodig, mensen ervaren meer overlast van elkaar en hebben de handen vol aan zichzelf. Het ontbreekt hen aan mogelijkheden om bij te dragen aan het verbeteren van de wijk. Dit wil de gemeente doorbreken door in deze wijken middeldure huur of koopwoningen toe te voegen.

Religieuze gebouwen staan vaak midden in de wijk en kunnen een rol spelen in de verbetering van de leefbaarheid in de wijk door de ontmoetingsfunctie die het van oorsprong heeft te versterken door bijvoorbeeld maatschappelijke voorzieningen zoals dorpshuis- en zorgfuncties onder te brengen in een kerk.

Vernieuwende woonvormen

De gemeente gaat onderzoeken op welke manier vernieuwende woonvormen beter van de grond kunnen komen. Dit kunnen Tiny Houses zijn, maar ook een gezamenlijke woonvorm voor senioren en jongeren of woningen van duurzame materialen zoals hout of karton.

Cultuurhistorisch heeft opdeling van een kerk tot meerdere woningen niet de voorkeur. Vanuit de enquête blijken Rhedenaren hier minder gevoelig voor. Bovendien zijn religieuze gebouwen geen standaard gebouwen. Ze lenen zich daarom ook voor niet standaard woontypologieën. In het land zijn diverse voorbeelden van herbestemde kerken met gedeeltelijk gezamenlijk gebruik van voorzieningen. Ook kan een vernieuwend concept onderzocht worden bij herontwikkeling van het klooster in De Steeg.

Duurzaamheid

Door onder andere de Lening toekomstbestendig wonen stimuleert de gemeente particulieren hun woning te verduurzamen en levensloopgeschikt te maken.

De gemeente zet in op nieuwbouw en verbouw waarbij aandacht is voor energiebesparing en duurzame energieopwekking. Ook is hergebruik van materialen belangrijk en aandacht voor biodiversiteit.

Eigenaren van monumentale (kerk) gebouwen kunnen gebruik maken van het programma Maatwerk voor Monumenten voor advies van de DuMo-coach over de verduurzamingsmogelijkheden voor monumenten en maatwerkscans. Ook de uitvoering van verduurzamingsmaatregelen kunnen eigenaren van gemeentelijke monumenten subsidiëren.

Bijlage 3

Paspoorten

Legenda kerkenpaspoorten

- Christelijk gebruik
- Joods gebruik
- Islamitisch gebruik
- Overig religieus gebruik
- Herbestemd
- Leegstaand / in transitie

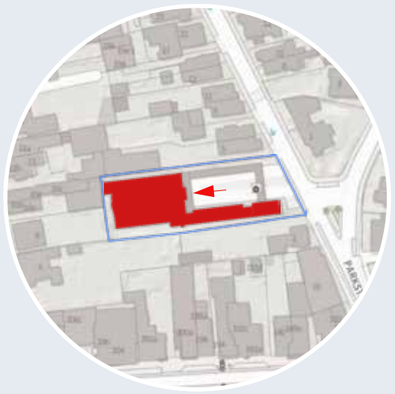
- S Klein
- M Middelgroot
- L Groot
- XL Zeer groot

- Rijksmonument
- Gemeentelijk monument
- Beeldbepalend
- Geen monumentale status

1

- Perceelsgrens
- Kerk
- Pastorie
- Begraafplaats
- Overige bebouwing
- Ingang kerk/pastorie

Phoenixkerk

Adres	Parkstraat 3, Velp
Bouwjaar	1965
Architect	S.S. van der Zee
Bouwstijl	Modernisme
Denominatie	N.v.t.
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Gesloopt

De Phoenixkerk is in 2022 gesloopt. De kerk was gebouwd als Gereformeerde kerk, ter vervanging van een in 1964 afgebrande kerk. Het ontwerp had zowel functionalistische als traditionalistische elementen, ook wel aangeduid als Shake-Hands stijl. Kenmerkend voor de jaren zestig was de combinatie van kerk en voorzieningen. In deze jaren bestond ook een voorkeur voor vrijstaande klokkentorens.

De kerk had twee met de nok haaks op de straat gelegen zadeldaken. De klokkentoren was eveneens voorzien van een zadeldak. De overige onderdelen van het complex waren voorzien van platte daken. De aanblik van het kerkcomplex werd in sterke mate bepaald door de met glas gevulde puntgevel van de kerkzaal. Het interieur van de kerkzaal werd bepaald door de tentvormige, door kniespanten ondersteunde en met houten latten beklede kap. De zaalkerk was verhoogd geplaatst op een benedenbouw met zalencentrum en bijruimten. Sinds de bouw hadden geen grote, structurele verbouwingen plaatsgevonden. Wel was het souterrain op het niveau van afwerkingen sterk gemoderniseerd.

Cultuurhistorische waarde:
De Phoenixkerk had waarde als wederopbouwkerk en als onderdeel van het oeuvre van Van der Zee. Desondanks is de kerk gesloopt ten behoeve van nieuwbouw.

2

Geen monumentenstatus
375m²

- Perceelsgrens
- Kerk
- Pastorie
- Begraafplaats
- Overige bebouwing
- Ingang kerk/pastorie

Het Fundament

Adres	Waldeck Pyrmontlaan 4, Velp
Bouwjaar	1971
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Modernisme
Denominatie	N.v.t.
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Wordt gesloopt

Het Fundament is net na de wederopbouwperiode gebouwd in een sobere modernistische stijl. Het opvallendste element aan het gebouw is het lessenaardak van de kerkzaal. De kopse gevels van deze zaal zijn gevuld met glas. Naast de kerkzaal is een aanbouw met plat dak geplaatst waarin zich de entree en vergaderruimten bevinden.

Het Fundament is oorspronkelijk gebouwd als Nederlands Hervormd Wijkcentrum. In 1998 was het gebouw tijdelijk in gebruik bij Nederlands Gereformeerde Kerken door een Evangeliegemeente. Vanaf 2006 is de kerk in gebruik door de Vrije Baptistengemeente Arnhem, ter vervanging van de te klein geworden kerk in Arnhem zelf. De kerk zal worden gesloopt ten behoeve van een woning.

Cultuurhistorische waarde:
Het gebouw heeft geringe waarde als voorbeeld van een klein religieus gebouw van net na de wederopbouw.

3

Geen monumentenstatus
650m²
Religieus gebruik

Kerkenpaspoort

De Hoeksteen

Adres	Nordlaan 29a, Velp
Bouwjaar	1974
Architect	S.S. van der Zee
Bouwstijl	Gemengd traditioneel/modernisme
Denominatie	Volle Evangeliegemeente
Zitplaatsen	750
Gebruik	Religieus

De Hoeksteen is een ensemble van gebouwen. Het bestaat uit een ouder bouwdeel dat rond 1900 is gebouwd als koetshuis bij Arnhemsestraatweg 19. Het jongste deel van het ensemble is gebouwd in 1974 en bestaat uit een drietal kleinere paviljoens met een zeshoekige plattegrond en een zaal met een onregelmatige plattegrond. De moderne delen zijn aan het oudere bouwdeel gekoppeld. De wanden van de nieuwe bouwdelen zijn opgetrokken uit grote (beton)blokken. De kerkzaal heeft een aflopend plafond op stalen liggers. Onder het laagste deel van het dak bevindt zich het podium met daarboven een daklicht gebouwd.

De Hoeksteen is door de Volle Evangelie Gemeente in gebruik als kerk en activiteitencentrum. De verschillende bouwdelen worden behalve voor de diensten ook voor cursussen en kinderopvang tijdens de diensten gebruikt.

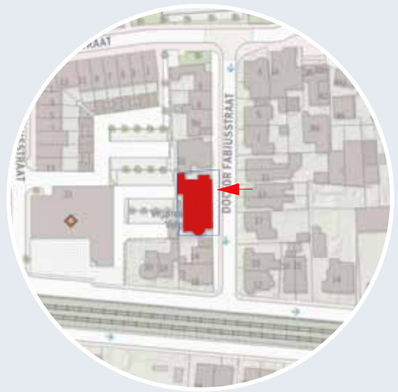
Cultuurhistorische waarde:
De aanwezige waarden zijn waarschijnlijk in hoge mate aangetast door wijzigingen in de architectuur en afwerking. Het oudste deel heeft nog cultuurhistorische waarden als voormalig koetshuis van Arnhemsestraatweg 19.

4

Gemeentelijk monument
265m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

NPB-kerk

Adres	Dr. Fabiusstraat 12, Velp
Bouwjaar	1905
Architect	A.J.G. Jansen
Bouwstijl	Art Nouveau
Denominatie	Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB (Nederlandse Protestanten Bond)
Zitplaatsen	120-150
Gebruik	Religieus

De NPB-kerk is een zaalkerkje zonder toren en werd in 1905 gebouwd naar ontwerp van de bouwkundige A.J.G. Jansen uit Velp in opdracht van de Nederlandse Protestantenbond. Het ontwerp vertoont naast invloeden van de Art Nouveau in het interieur ook de invloed van de Engelse Arts & Crafts beweging in het exterieur. Jansen heeft in Velp verschillende villa's ontworpen. De kerk heeft een smalle voortuin die van de weg gescheiden wordt door een haag.

De kerk heeft een rechthoekige plattegrond en is opgetrokken in baksteen gemetseld in kruisverband. De linkerzijgevel en de achtergevel zijn gepleisterd. De ingang bevindt zich rechts in de voorgevel ingang.

Op de segmentboog boven de ingang bevindt zich de tekst PROTESTANTENBOND en daarboven een in Art Nouveau trant uitgevoerd tegeltableau met ANNO 1905.

Het interieur heeft stucornamenten en in Art Nouveaustijl uitgevoerde afzuigroosters. De absis bevat drie ramen met gekleurd glas in lood uit circa 1970 naar ontwerp van Theo van der Horst.

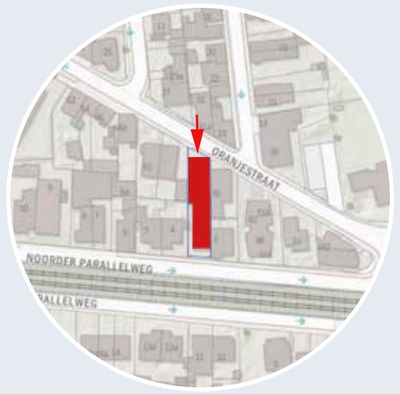
Cultuurhistorische waarde:
Het pand heeft waarde vanwege het materiaalgebruik en de bijzondere detaillering in Art Nouveau-stijl zoals het tegeltableau boven de ingang. De kerk vertegenwoordigt een aspect van de religieuze geschiedenis van Velp en de gemeente Rheden.

5

Gemeentelijk monument
265m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerk Oranjestraat

Adres	Oranjestraat 74, Velp
Bouwjaar	ca. 1883, 1961
Architect	J.A. Berkhout (verbouwing 1919), H. Jans (verbouwing 1964)
Bouwstijl	Eclecticisme
Denominatie	Kunstgalerie
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Kunstgalerij

De ‘Oranjekerk’ is oorspronkelijk gebouwd als gymzaal, maar later in gebruik geweest door de Volle Evangelische Gemeente. Nu is het in gebruik als kunstgalerij.

De gepleisterde voorgevel aan de Oranjestraat is een tuitgevel met schouderstukken en hoekpilasters met verdiepte velden. De gevel is horizontaal geleed door een plintlijst en een kroonlijst met boogfries. In de middenzone van de gevel zijn drie licht getoogde meerruits vensters geplaatst. In de topgevel is in een rondboogveld een tweelicht opgenomen. Het perceel wordt aan de straat begrensd door een smeedijzeren hekwerk. Aan de achtergevel is in 1961 een éénlaags, bakstenen volume gebouwd. Het monument kent geen waardevolle interieurelementen meer op de begane grond, met uitzondering van een bescheiden beeldhouwwerk bij de trap. De voormalige gymzaal is thans voorzien van een plafond van houten delen. Deze constructie is aangebracht in 1919 in opdracht van de R.K. Werkliedenvereniging St. Joseph. Het pand heeft ook een bijzondere kapconstructie, met cassetten en een beschilderde afwerking.

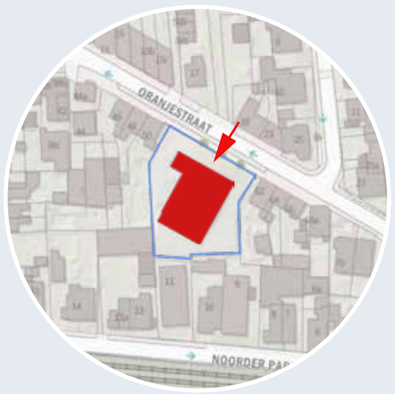
Cultuurhistorische waarde:
Het gebouw is van belang als allereerste gymnastieklokaal in de gemeente Rheden. Als zetel van de R.K. Werkliedenvereniging Sint Joseph en later van de Vrije Evangelische Gemeente in Velp heeft het gebouw bovendien een belangrijke rol gespeeld in het maatschappelijke leven in Velp. Het gebouw is veranderd, maar herkenbaar in hoofdopzet en beeldbepalend aan de Oranjestraat. Bijzonder is de kapconstructie met cassetten en beschilderde afwerking.

6

Geen monumentstatus
M 500m²
† Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Apostolisch Genootschap

Adres	Oranjestraat 52, Velp
Bouwjaar	1967
Architect	Th. Engbers
Bouwstijl	Modernisme
Denominatie	Apostolisch Genootschap
Zitplaatsen	96
Gebruik	Religieus

Het gebouw van het Apostolisch Genootschap is gebouwd in 1967. Van de oorspronkelijke bouw zijn alleen nog elementen in de kerkzaal als zodanig herkenbaar. Onderdelen daarvan zijn de vensters en het houten plafond. De kerk heeft een nieuwe entree gekregen en de wanden, vloeren en inrichting zijn vernieuwd.

Het gebouw is in 1997 en 2017 gemoderniseerd en uitgebreid tot een multifunctioneel gebouw voor activiteiten die gericht zijn op zingeving en die bijdragen aan verbondenheid tussen mensen. Ook de Pinkstergemeente maakt er gebruik van.

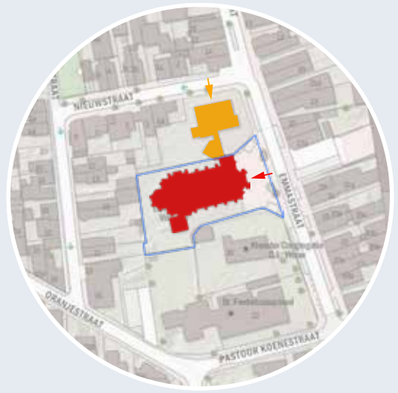
Het Apostolisch Genootschap heeft haar leden in de omgeving van Doetinchem en Velp. In het gebouw aan de Oranjestraat worden op zondag de diensten gehouden met uitzondering van de dagen dat de diensten in Arnhem gehouden worden.

Cultuurhistorische waarde:
Van het de oorspronkelijke gebouw zijn enkele elementen nog waardevol, namelijk de vensters en het houten plafond in de kerkzaal. Als modern kerkgebouw heeft het enige waarde als voorbeeld van eigentijdse architectuur.

7

Rijksmonument
860m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

O.L. Vrouwe Vistitatiekerk

Adres	Emmastraat 18, Velp
Bouwjaar	1884
Architect	J.W. Boerbooms
Bouwstijl	Neogotiek
Denominatie	Rooms-katholiek Kerkgenootschap in Nederland
Zitplaatsen	312
Gebruik	Religieus

Omstreeks 1876 riep pastoor Koene het kerkbestuur bijeen voor een buitengewone vergadering. De kerk werd inmiddels te klein en er moest worden besloten of men de oude kerk ging uitbreiden of deze vervangen door een nieuwe kerk en pastorie. In 1883 besloot men tenslotte een nieuwe kerk en pastorie te bouwen, mede ingegeven door een aantal schenkingen en legaten. De consecratie van de kerk vond plaats op 8 juli 1885.

De Onze Lieve Vrouw Visitatie is de eerste kerk van architect J.W. Boerbooms, geïnspireerd op de late Nederrijnse gotiek, verwant aan het werk van Tepe. In 1884-1885 werd een nieuwe pastorie gebouwd op de plaats van de inmiddels afgebroken oude kerk.

Het is een neogotische kruisbasiliek met een toren met haakse steunberen en door blindnissen verlevendigde toren, bekroond door een naaldspits. Het interieur heeft ronde pijlers met lijstkapitelen en kruisribgewelven. Het Interieur is nu witgepleisterd maar was voorheen beschilderd. Er zijn neogotische altaarretabels bewaard gebleven.

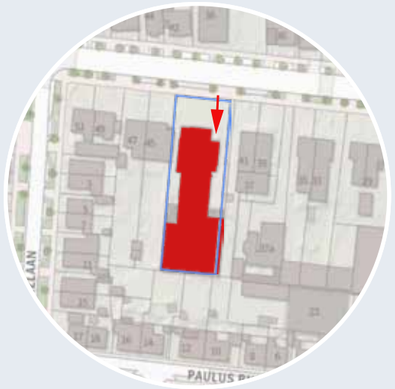
Cultuurhistorische waarde:
De kerk en pastorie zijn van belang voor het oeuvre van de architect J.W. Boerbooms. De gebouwen zijn door hun centrale situering in de kern van het dorp van bijzondere betekenis voor het aanzien van Velp.

8

Beeldbepalend
Herbestemd

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Gereformeerde Kerk

Adres	Kerkallee 43, Velp
Bouwjaar	1887
Architect	F. Kortlang Ezn
Bouwstijl	Neorenaissance
Denominatie	N.v.t.
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Woning en kantoor

De kerk is gebouwd in een uitgesproken neorenaissancestijl met spekbanden in het metselwerk, timpanen en segmentboogvensters met aanzetstukken. De vensters van het pand zijn in de loop van de tijd vernieuwd. Het gebouw is niet direct herkenbaar als voormalige kerk. Ook in het interieur zijn verschillende verbouwingen uitgevoerd.

De kerk aan de Kerkallee 43 is gebouwd als kerk voor de Dolerenden, die vanaf 1886 de Nederlands Hervormde Kerk verlieten. Later, in 1892, ging deze gemeente samen met de Afgescheidenen, die al in 1845 een eigen gebouw aan de Bergweg in gebruik hadden genomen. Toen ging men de kerk aan de Kerkallee de Zuiderkerk en de andere Noorderkerk noemen. In 1915 werd ter vervanging van deze twee kerken de veel grotere Gereformeerde Kerk aan de Parkstraat in gebruik genomen. Deze kerk, de Zuiderkerk werd verbouwd tot woonhuis. Het is nu in gebruik als woonhuis en kantoor.

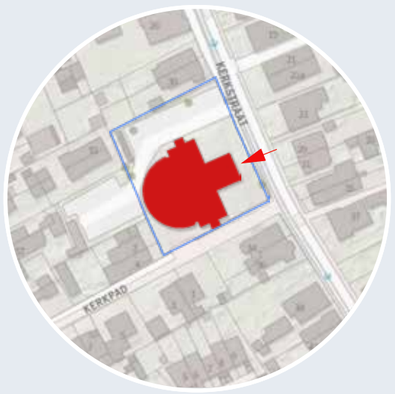
Cultuurhistorische waarde:
Het pand heeft waarde vanwege zijn neorenaissance architectuur en als onderdeel van de geschiedenis van de Gereformeerde Kerk in Velp.

9

Rijksmonument
791m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Grote Kerk

Adres	Kerkstraat 32, Velp
Bouwjaar	1841
Architect	E. Jenni
Bouwstijl	Neoclassicisme
Denominatie	Nederlandse Hervormde Kerk (PKN)
Zitplaatsen	250-300
Gebruik	Religieus

De Grote Kerk in Velp is in 1884 gebouwd als vervanging voor de te klein geworden ‘Oude Jan’. Ruimte voor uitbreiding van de Oude Jan was er niet door aanwezigheid van het kerkhof.

De gevels zijn voorzien van een doorlopende gepleisterde plint, ten dele van hardsteen met hardstenen stoepen voor de ingangen. De gevels zijn in- en uitwendig geleed door gepleisterde zuilen (op de hoeken) en pilasters: buiten met kapitelen in Toscaanse orde, binnen versierd met acanthusbladeren. De gevels worden afgesloten door een klassiek hoofdgestel met verspringende, geprofileerde kroonlijsten. Op het voorfront (fronton) werd een ijzeren bekroning aangebracht met een ijzeren spil en een vergulde engel met trompet als windwijzer.

Interieurstukken zoals banken en het orgel werden vanuit de Oude Jan overgebracht naar de nieuwe kerk. In het interieur heeft de kerk een gestukt tongewelf. Het orgel is een eenklaviers orgel uit 1772 door H.H. Hess op een tribune uit 1878.

Cultuurhistorische waarde:
Goed bewaard voorbeeld van een hervormde Waterstaatskerk met grotendeels gaaf exterieur en ten dele gemoderniseerd interieur waarin orgel en kansel van elders ondergebracht zijn. De kerk heeft ook stedenbouwkundig waarde wegens terugliggende positie ten opzichte van straat met gave bebouwing uit de tijd direct nadat de kerk tot stand kwam.

10

Rijksmonument
320m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Oude Jan

Adres	Kerkstraat 56, Velp
Bouwjaar	12e eeuw
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Gotiek
Denominatie	Nederlandse Hervormde Kerk (PKN)
Zitplaatsen	130
Gebruik	Religieus

Het oorspronkelijke schip en koor van de Oude Jan werden rond 1100 in tufsteen gebouwd. Het romaanse schip is nog intact. Dit eenbeukige schip heeft tufstenen muren met rondboogvensters. Het koor werd in 1396 vervangen door een veel groter gotisch koor in baksteen. Van het gotische koor zijn alleen de fundamenten bewaard gebleven. Na de bouw van de Grote Kerk in 1841 raakte de Oude Jan in verval en werd het gotische koor gesloopt. Het koor is met de restauratie in 1948-1950 opnieuw gebouwd in een eenvoudige, rechthoekige vorm.

De toren werd rond 1200 aan de westzijde in tufsteen opgetrokken en is versierd met lisenen en boogfriezen. De toren staat bouwkundig los van het schip. De toren is in 1629 na een brand verhoogd met een gotische klokkenverdieping en slanke naaldspits. Aan het begin van 15e eeuw is een gotische kapel aan de noordzijde gebouwd. De katholieke kerk die aan Mattheus gewijd was werd in 1580 protestants.

In het interieur van de kerk bevindt zich tegen de noordwand van het schip een rouwbord (1616) van Joseph van Arnhem. Boven de ingang is in 1780 een muurschildering met de Tien Woorden aaneengebracht. In het koor bevinden zich drie gebrandschilderde ramen van de kunstenaar Johan Mekking (1904-1991).

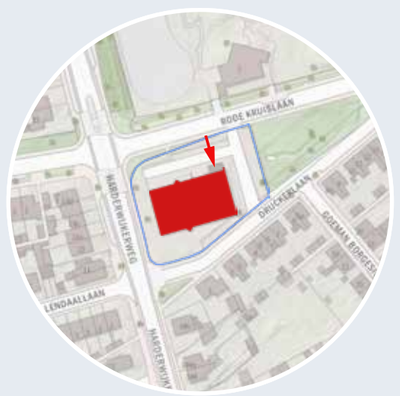
Cultuurhistorische waarde:
De Oude Jan is waardevol vanwege zijn ouderdom en bouwgeschiedenis. In het interieur zijn ook enkele historische elementen aanwezig van cultuurhistorische waarde. Ook de moderne glas in lood ramen zijn waardevolle elementen.

11

Geen monumentstatus
790m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Emmaüskerk

Adres	Rode Kruislaan 2, Dieren
Bouwjaar	1971
Architect	J. Sluijmer
Bouwstijl	Modernisme
Denominatie	Rooms-katholiek Kerkgenootschap in Nederland
Zitplaatsen	400
Gebruik	Religieus

Hoewel de Emmaüskerk uit 1971 dateert, volgt het een gebouwtypologie dat vaak werd toegepast in de werderopbouwperiode: het kerkgebouw heeft een opvallende bouwvorm met een piramidedak. De kerk vormt een laat voorbeeld van de Bossche School architectuur.
Het gebouw is aangepast aan de kerkelijke vernieuwingen uit de jaren ‘60 met een centraal geplaatst altaar en ruimtes voor bijeenkomsten buiten de diensten. De gelovigen zitten in een kring rondom het altaar. De buiten- en binnengevels van de kerk zijn gemaakt in schoonmetselwerk in betonnen stenen. Qua materiaalgebruik wijkt dit wat af van de gebruikelijk bakstenen gevels uit de wederopbouwperiode.

De Emmaüskerk is gebouwd als tweede katholieke kerk in Dieren. Zes jaar lang waren er in Dieren twee katholieke kerken: in het nieuwbouwdeel van het dorp de in 1971 gebouwde Emmaüskerk en in het oude deel de uit 1894 daterende Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming. Deze laatste werd in 1977 deels afgebroken. Door de sluiting van de katholieke kerken in De Steeg en Rheden bedient de Emmaüskerk tegenwoordig alle katholieken van Spankeren tot en met Rheden.

Cultuurhistorische waarde:
De kerk heeft waarde vanwege de architectuur met piramidedak en kan worden beschouwd als een late variant van de wederopbouwkerken die waren aangepast aan de gemoderniseerde liturgie.

12

Geen monumentstatus
232m²
Herbestemd

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Hervormde Kapel

Adres	Wilhelminaweg 57, Dieren
Bouwjaar	1937
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Traditionalisme
Denominatie	N.v.t.
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Cellowinkel

Het gebouw is in 1937 gebouwd in traditionalistische stijl. De zaalkerk heeft tuitgevels met schouders. De nok van het zadeldak ligt parallel aan de straat terwijl de ingang in de korte kopgevel ligt. In de voorgevel is de toegang met een rondboog gemaakt, de vensters hebben ook alle rondbogen. Het rechterdeel van het gebouw is breder dan de kapel zelf en was waarschijnlijk een beheerderswoning. Het interieur is gemoderniseerd maar er zijn nog elementen uit de bouwtijd, zoals de houten schenkelspanten en de tribune boven de ingang, bewaard gebleven.

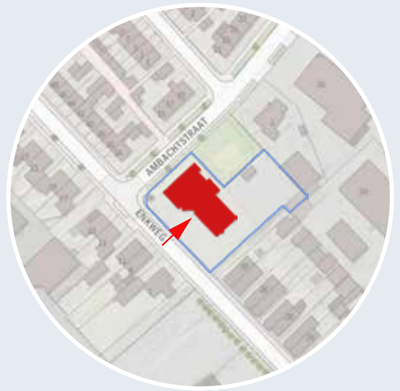
De voormalige Hervormde kapel in Dieren is gebouwd als Hervormde Jeugdkapel en is als zodanig buiten gebruik gesteld in 1980. Daarna is het pand een tijd lang in gebruik geweest bij de Pinkstergemeente, vervolgens als restaurant en sinds 2020 is er een cellowinkel in gevestigd.

Cultuurhistorische waarde
De kapel heeft waarde als voorbeeld van een klein kerkelijk gebouw uit het interbellum. Het exterieur is voor een groot deel gaaf.

13

Geen monumentstatus
610m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Selimiye Moskee

Adres	Enkweg 30a, Dieren
Bouwjaar	1999
Architect	B.A.Z. Veenendaal
Bouwstijl	Eigentijds
Denominatie	Turks Islamitisch
Zitplaatsen	114
Gebruik	Religieus

De Selimiye Moskee aan de Enkweg in Dieren is in 1999 gebouwd. Op deze plek werd al een voormalige school gehuurd door de Islamitsiche gemeenschap. Na de bouw is rond 2016 een tweede verdieping toegevoegd. De ongeveer 200 extra vierkante meters zijn bedoeld voor ontmoetingsruimten voor vrouwen, jongeren en een leslokaal. Ook kwam er een keuken, een bestuurskamer en een plek voor de imam. Het gebouw is door de verschillende bouwvolumes, minaret en koepel een opvallend gebouw in een omgeving met voornamelijk woonhuizen.

Cultuurhistorische waarde:
De waarde van de moskee is beperkt wat betreft architectuur en stedenbouw. Het gebouw heeft wel cultuurhistorische waarde als enige moskee in de gemeente Rheden.

14

Geen monumentstatus
260m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Koninkrijkszaal

Adres	Dr. Schaepmanstraat 1, Dieren
Bouwjaar	1998
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Eigentijds
Denominatie	Jehova's getuigen
Zitplaatsen	114
Gebruik	Religieus

De Koninkrijkszaal heeft een rechthoekige plattegrond met de entree in een van de lange zijden. Het gebouw heeft één laag en een flauw hellend zadeldak. Het metselwerk van de buitengevels is verlevendigd met spekbanden in een afwijkende baksteenkleur. In de lange gevels zijn steeds groepen van drie vensters geplaatst waarvan het middelste hoger is. In het interieur heeft de zaal een entreedeel met daarachter de zaal met een podium. De inrichting bestaat uit losse stoelen, gepleisterde muren en een systeemplafond.

Cultuurhistorische waarde:
De cultuurhistorische waarde van de Koninkrijkszaal is zeer beperkt.

15

Geen monumentstatus
1180m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Ontmoetingskerk

Adres	Admiraal Helfrichlaan 54, Dieren
Bouwjaar	1968
Architect	D. Zuiderhoek en P.C. Geluk
Bouwstijl	Modernisme
Denominatie	Nederlandse Hervormde Kerk (PKN)
Zitplaatsen	350
Gebruik	Religieus

Hoewel voor de bouw van deze wederopbouwkerk de voor die tijd gebruikelijke bouwmaterialen als gele baksteen, hout en natuursteen werden gebruikt valt ze op door het toegepaste siermetselwerk. Het dak van de kerk is opvallend door het asymmetrische zadeldak dat ook in de kerkzaal bepalend is. De toren is uitgevoerd in een afwijkende kleur baksteen. Tegen de kerkzaal zijn éénlaagse aanbouwen gemaakt waarin verschillende zalen en ontmoetingsruimtes zijn ondergebracht. De kerk is uitgebreid verbouwd in 2006. Daarbij is de vloer vernieuwd en zijn de banken vervangen door stoelen. Het orgel is in 1970 door de firma Gebr. Reil (Heerde) gebouwd.

De Ontmoetingskerk is in gebruik door de Protestantse Gemeente Dieren die in 2006 is opgericht door het samengaan van de Hervormde Gemeente en Gereformeerde Gemeente in Dieren. De Ontmoetingskerk was al gezamenlijk gebouwd door de Hervormden en Gereformeerden in Dieren.

Cultuurhistorische waarde:
Ondanks de uitgebreide verbouwing is de kerk nog steeds van belang als voorbeeld van een wederopbouwkerk.

16

Rijksmonument
137m²
Herbestemd

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Dorpskerk

Adres	Kerkstraat 41a, Dieren
Bouwjaar	1846
Architect	J. Brink Evers
Bouwstijl	Neoclassicisme
Denominatie	N.v.t.
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Woning

De neoclassicistische Dorpskerk in Dieren is een rechthoekige zaalkerk, gebouwd in 1846-1848 door de architect J. Brink Evers uit Ellecom. Het gebouw is aan de noordzijde uitgebreid in 1876. De kerk heeft rondboogvensters en een eenvoudige toren van drie bakstenen geledingen, waarvan de bovenste gemetselde pilasters op de hoeken heeft. Daarop een vierkante houten bekroning met wijzerplaten en koepeldak. Het toegangsportaal heeft een fronton op consoles. Deze Dorpskerk is buiten gebruik gesteld in 2003.

In 2005 kocht een particulier de kerk. Hij heeft een plan voorbereid om de kerk in drie afzonderlijke kantoorruimten te verdelen. In de toevoeging waren een nieuwe entree en de voorzieningen voor de kantoren voorzien. Grote vensters in de scheidingswanden zouden de ruimtelijkheid vergroten en brachten indirect daglicht in de kantoorruimten. De hoogte van de kerk zou benut worden met insteekverdiepingen. Het plan is echter nooit geheel uitgevoerd.

De kerk is nu eigendom van een particulier die in de zaal uit 1909 aan de achterzijde woont. Voor de kerk wordt nog gezocht naar een passende nieuwe bestemming.

Cultuurhistorische waarde:
De kerk heeft grote waarde als neoclassicistische dorpskerk van Dieren. Het exterieur is grotendeels behouden gebleven. Het interieur is weliswaar aangepast maar wel nog herkenbaar als voormalige kerk.

17

Gemeentelijk monument
240m²
Herbestemd

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Nederlandse Protestantenbond

Adres	Middelhovenstraat 11, Dieren
Bouwjaar	1912
Architect	A.R. en J.R. Schoonman
Bouwstijl	Rationalisme
Denominatie	N.v.t.
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Woning

Het kerkgebouw dateert uit 1912 en werd ontworpen en gebouwd door de Dierense timmerman/aannemer A.R. Schoonman en zijn zoon, de bouwkundige J.R. Schoonman. Het gebouw vertoont kenmerken van de stijl van Berlage. Het heeft een aantal hoge glas-in-loodramen in pasteltinten en een rond venster bovenin de voorgevel met de symbolen van geloof, hoop en liefde.

Het zaalkerkje is gebouwd op een rechthoekige plattegrond met een absis, onder een zadeldak. Tegen de linkerzijgevel en de achtergevel is een aanbouw met een bestuurskamer gemaakt. De ingang heeft een segmentboogvormig luifeldakje met houten zuiltjes. In de topgevel is een horizontale band aangebracht met de tekst:
‘ANNO, NED PROTESTANTENBOND, 1912’.

Tegen de linker gevel staat een traptorentje. In het interieur zijn de oorspronkelijke deuren en deuromlijstingen gewijzigd.

Nadat de afdeling Dieren van de Nederlandse Protestanten Bond was opgeheven, was het kerkgebouw niet meer in gebruik als kerk. Het werd in 2011 verkocht en herbestemd tot woning.

Cultuurhistorische waarde:
Het gebouw is van architectuurhistorische waarde vanwege de gaaf bewaard gebleven hoofdvorm, de detaillering en het materiaalgebruik. Als gebouw van de Nederlandse Protestantenbond van sociaal-historisch belang voor Dieren.

18

Gemeentelijk monument
349m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

De Dierense Sjoel

Adres	Spoorstraat 34, Dieren
Bouwjaar	1884
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Neoclassicisme
Denominatie	Nederlands Verbond voor Progressief Jodendom
Zitplaatsen	100
Gebruik	Religieus

De Sjoel in Dieren werd ingewijd op 25 januari 1884. In circa 1896 is het gebouw naar achteren uitgebreid. De aanbouw was in gebruik als joodse school en heeft eveneens een rechthoekige plattegrond, één bouwlaag en een pannen zadeldak. Het schoolgebouw heeft drie vensterassen. De vier traveeën brede voorgevel van de synagoge bevat drie ijzeren rondboogvensters. De ingang in de vierde as bestaat uit dubbele paneeldeuren.

In 2010 is de Sjoel in Dieren na een restauratieperiode opnieuw ingewijd. Architect Van Veersen heeft achter en aan het oude gebouw een grotendeels glazen ontvangstruimte toegevoegd waarin de nieuwe entree is gemaakt. Ook is de oorspronkelijke Hebreeuwse tekst in de tekstboog boven de entree in de zijgevel hersteld (‘…dit is niets anders dan het huis van G’d; dit moet de poort van de hemel zijn!’).
In de sjoel werden tot 1942 Joodse diensten gehouden. De synagoge werd in de jaren 1944/45 zwaar beschadigd; de vloeren, deuren, inventaris en ramen waren geheel verdwenen. Na de Tweede Wereldoorlog zijn er geen diensten meer gehouden. De Sjoel diende sindsdien als rokerij, theater, woonhuis en als onderkomen voor een evangelische gemeente. In 2007 kocht Stichting De Dierense Sjoel het gebouw.

Cultuurhistorische waarde:
Het ensemble is van belang vanwege de architectuurhistorische waarde met de gaaf bewaard gebleven hoofdvorm en detaillering ondanks de oorlogsschade en de diverse verbouwingen. Het pand is vooral van sociaal-historisch belang voor de gemeente en voor Dieren in het bijzonder vanwege de herinnering aan de kleine, maar voor het dorp belangrijke, joodse gemeenschap.

19

Beeldbepalend
660m²

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Opstandingskerk

Adres	Zutphensestraatweg 20, Dieren
Bouwjaar	1911
Architect	T. Kuipers
Bouwstijl	Rationalisme
Denominatie	Gereformeerde Kerken in Nederland (PKN)
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Leegstaand

De Opstandingskerk dateert uit 1911. De kerk verving een eenvoudig kapelachtig gebouw. Het kerkgebouw werd gebouwd in rationalistische stijl, geïnspireerd door Berlage.

Kenmerkend voor een hervormd en gereformeerd kerkbouw is de centrale plaats van de kansel. Hervormde en gereformeerde kerken hebben daarom vaak een plattegrond in de vorm van een compacte zaalkerk of centraalbouw. Waarschijnlijk om de funderingen van de eerdere kerk te kunnen gebruiken, heeft architect Kuipers gekozen voor een andere variant, een kruiskerk.

Het kerkgebouw is in 1962 zeer ingrijpend gemoderniseerd door architect Zuiderhoek. Alle rondboogvensters werden dichtgezet en vervangen door kleine vensters opgevuld met glas in beton. Het hele gebouw is gepleisterd en wit gesausd.

De Gereformeerde Gemeente verliet het gebouw in de jaren tachtig. De zaal werd daarna voor tal van doeleinden gebruikt. Het gebouw verkeert in vervallen staat. Er zijn plannen die voorzien in sloop van het gebouw.

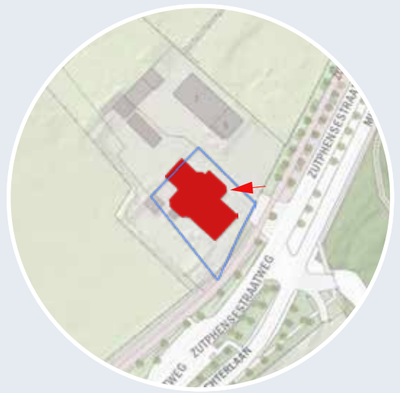
Cultuurhistorische waarde:
In zijn oorspronkelijk verschijningsvorm zou het kerkgebouw van T. Kuipers een hoge waarde hebben als een voorbeeld van rationele kerkarchitectuur van een belangrijk architect. De verbouwing uit 1962 onder leiding van architect D. Zuiderhoek heeft de oorspronkelijke architectuur ernstig aangetast.

20

Geen monumentstatus
560m²
Herbestemd

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Nederlands Hervormde Kapel

Adres	Zutphensestraatweg 1, Ellecom
Bouwjaar	1857
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Neogotiek
Denominatie	N.v.t.
Zitplaatsen	75-100
Gebruik	Wonen, kunstgalerie en podium

De voormalige Nederlands Hervormde kapel dateert uit 1857 en is een neogotisch gebouw zonder toren. Het is een driezijdig gesloten zaalkerk, waarbij onder het koor een grafkapel voor de families Van Reede en Bentinck werd ingericht. Aan de kapel werd in 1896 een schoolgedeelte toegevoegd.

Wendela Eleonora van Reede - Boreel van Hogelanden, weduwe van de in 1844 overleden graaf van Middachten, liet de Ellecomse kapel bouwen.
Zij steunde met de bouw van deze kapel het deel van de Ellecomse kerkgemeente dat het niet eens was met drastische verbouwplannen van de dorpskerk in Ellecom door de nieuwe graaf op Middachten.

Na de Tweede Wereldoorlog is de kerk nog enige jaren in gebruik geweest, tijdens langdurige restauratiewerkzaamheden aan de Nicolaaskerk, maar daarna is de clericale functie definitief gestopt en het gebouw verkocht. Rond de eeuwwisseling was hier een sauna gevestigd. Vanaf circa 2006 is het in gebruik als woning en kunstgalerie en nodigt het uit tot podiumkunst.

Cultuurhistorische waarde:
De kapel is van architectonische waarde vanwege de neogotische stijlkenmerken, de relatie met Middachten en de betekenis van het gebouw in de lokale geschiedenis van Ellecom.

21

Rijksmonument
225m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Nicolaaskerk

Adres	De Friedhof 6, Ellecom
Bouwjaar	12e eeuw
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Gotiek
Denominatie	Nederlandse Hervormde Kerk (PKN)
Zitplaatsen	150
Gebruik	Religieus

De Nicolaaskerk is in de 12e eeuw gebouwd en later gewijd aan Nicolaas van Myra. De kerk is een opvolger van een verdwenen houten kapel die gebouwd moet zijn ergens tussen 700 en 900. De kerk was een romaans tufstenen gebouw waaraan in 1175 een tufstenen toren is toegevoegd. De toren is het oudste nog bestaande deel van de kerk.

De kerk heeft diverse verbouwingen ondergaan. Het priesterkoor werd rond 1450 verbouwd en het schip werd in 1859 in neogotische stijl vervangen. In de kerk werd in 1874 een orgel geplaatst van de firma Leichel. In de Tweede Wereldoorlog werd een deel van de kerk vernield. Na de oorlog is de kerk hersteld.

Rondom de kerk ligt het kerkhof, waar tot 1874 mensen begraven werden. Het oudste aanwezige grafkruis stamt uit 1575.

De kerk is opgezet als eenbeukige zaalkerk. Er waren aan het begin van de 20e eeuw plannen voor een uitbreiding met een zijbeuk, wat geen doorgang heeft gevonden. Het priesterkoor is driezijdig gesloten, bevat in de met steunberen ondersteunde muren spitsboogvensters en heeft aan de binnenzijde een netgewelf op colonnetten. In de kerk zijn daarnaast nog diverse invloeden van de heren van Kasteel Middachten aanwezig, zoals rouwborden en de Middachtenbank.

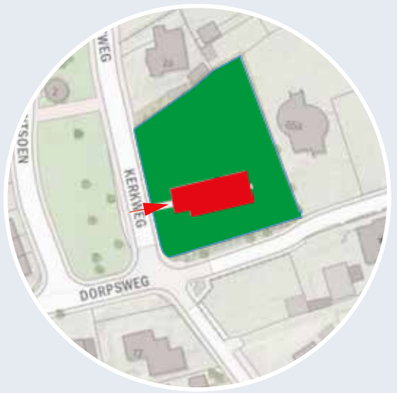
Cultuurhistorische waarde:
De kerk is belangrijk vanwege zijn ouderdom, bouwgeschiedenis, stedenbouwkundige ligging en relatie met Middachten.

22

Rijksmonument
220m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Petruskerk

Adres	Kerkweg 2, Spankeren
Bouwjaar	11e eeuw
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Neoclassicisme
Denominatie	Nederlandse Hervormde Kerk (PKN)
Zitplaatsen	144
Gebruik	Religieus

De Petruskerk was in tufsteen gebouwd in de 11e eeuw, herbouwd in 1364 en vervolgens in 1550 voor een groot deel afgebrand en weer opnieuw opgebouwd. In 1629 vernielden de Spaanse troepen de kerk gedeeltelijk. Het bovenste deel van de toren en de spits gingen verloren. In 1803 gingen voor de derde maal grote delen van de kerk door brand verloren. Een jaar later werd de kerk als zaalkerk herbouwd, waarbij veel van de stenen uit de 17e eeuw werden gebruikt. De oude toren werd verhoogd met bakstenen en van een nieuwe spits voorzien.

Omstreeks 1900 werden er veranderingen aangebracht waarbij de indeling van de kerkzaal en het gewelf werden gewijzigd. In 1985 is de kerk gerestaureerd. De kerkzaal is weer teruggebracht in staat van 1804. De banken werden vervangen door stoelen.

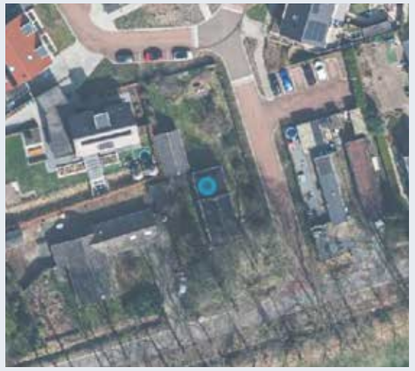
In 2017 is de vloer vervangen en archeologisch onderzoek verricht. Bij de vloerrenovatie is de grafkelder van De Gelderse Toren zichtbaar geworden en gemarkeerd. De grafkelder is afgesloten door een grafsteen met de tekst ‘Ingang der grafkelder van den Geldersen Toren 1803’.

In het interieur zijn een preekstoel, doopvont en een schilderij van Pieneman uit de 19e eeuw bewaard gebleven. Daarnaast staat in de kerk een 17e eeuwse ijzeren kist. Het orgel is in 1916 vervaardigd door A. Standaart te Rotterdam.

Cultuurhistorische waarde
De toren van de kerk is van belang vanwege zijn ouderdom, de kerk vanwege de bouwgeschiedenis. Verder de ligging in het dorp en de begraafplaats. In het interieur zijn de 19e eeuwse elementen van belang.

23

Geen monumentstatus
209m²
Herbestemd

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Hervormde Kapel

Adres	Van Zwietenlaan 3, Laag-Soeren
Bouwjaar	1899
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Neoclassicisme
Denominatie	N.v.t.
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Woning

Het dorp Laag-Soeren werd na het midden van de 19e eeuw uitgebreid aan de noordzijde van het oorspronkelijke landgoed Huis Laag Soeren. Dit werd mogelijk gemaakt door de verbeterde waterafvoer in dit relatief natte gebied. Eind 19e eeuw ontwikkelden zich hier twee kerkelijke stromingen. De Vrijzinnige Hervormden gingen in Spankeren ter kerke en de rechtzinnige of Orthodoxe Hervormden gingen in Hall ter kerke.

Door de Rechtzinnige Hervormden werd in 1899 een gebouw voor Orthodoxe Evangelisatie en het houden van Godsdienstoefeningen gesticht aan de Van Zwietenlaan. Het gebouw heette Eltheto maar werd in de volksmond ‘De Kapel’ genoemd. Trouwen en dopen geschiedde in Hall omdat de Kapel geen officiële kerk was.

In 1955 gingen beide groeperingen samen verder in de Nederlands Hervormde Gemeente Spankeren, Laag-Soeren en Dieren Noordoost. Wel werden er nog enkele jaren afwisselend diensten gehouden in de beide gebouwen. De kapel is nu verbouwd tot woonhuis.

Cultuurhistorische waarde:
De kapel is alleen nog door de hoofdvorm van het gebouw als voormalige kapel te herkennen en vertegenwoordigt weinig waarde meer.

24

Gemeentelijk monument
265m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Hervormde Kerk

Adres	Eerbeekseweg 3, Laag-Soeren
Bouwjaar	1935
Architect	G. Feenstra
Bouwstijl	Traditionalisme
Denominatie	Nederlandse Hervormde Kerk (PKN)
Zitplaatsen	100
Gebruik	Religieus

De Hervormde Kerk in Laag-Soeren werd ontworpen door architect G. Feenstra. Hij werkte onder invloed van de Delftse School en gaf het kerkje een Scandinavische indruk door de toepassing van veel blank houtwerk in het interieur. De banken, kansel en tafel zijn gemaakt van Amerikaans grenenhout. De wandbetimmeringen en het binnendakbeschot zijn van vurenhout, de raampartijen van eikenhout en de toren is bekleed met redceder hout.

De kerk heeft een rechthoekige plattegrond met een hoog zadeldak. Op het dak staat een dakruiter met klok, kopen bol en naald. Midden in de dakvlakken zijn hoge vensters gemaakt die de kerkzaal verlichten. De kerkzaal heeft deels vaste banken.

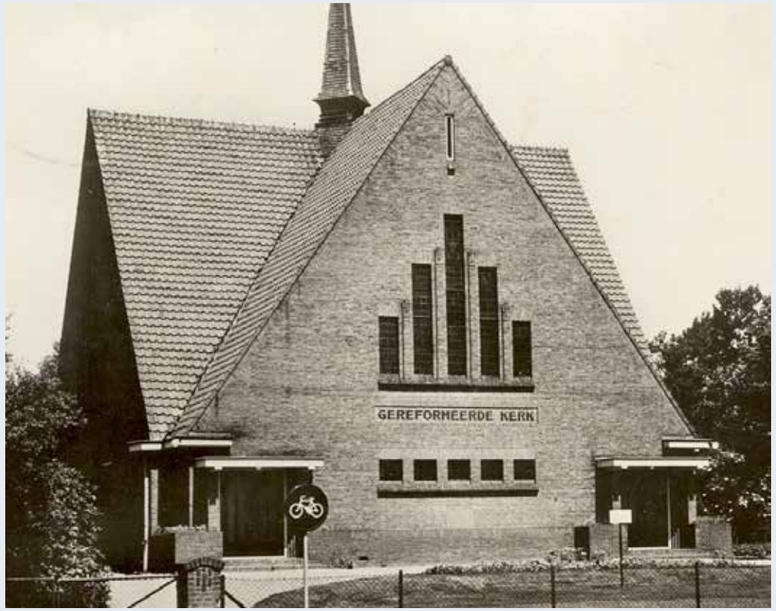
In het dorp Laag-Soeren ontwikkelden zich eind 19e eeuw twee kerkelijke stromingen: De Vrijzinnig Hervormden en de rechtzinnige of Orthodoxe Hervormden. Vanuit de Vrijzinnig Hervormden ontstond rond 1909 de behoefte om een eigen kerkgebouw te stichten. Initiatiefnemers voor de Commissie Kerkbouw waren G. Gerbrands en Ds. J.W.C. Ort. Na een landelijke campagne voor de ‘Heidekapel’ kwam het benodigde geld bijeen en is in 1935 aan de Eerbeekseweg de Heidekapel gebouwd.

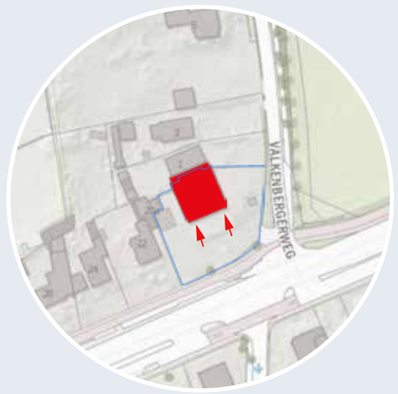
Cultuurhistorische waarde:
De kerk is van architectonische waarde vanwege het veelvuldig gebruik van hout in het interieur onder invloed van de Delftse School. De kerk is belangrijk als voorbeeld van een eenvoudige interbellum kerk voor een kleine gemeenschap.

25

Gemeentelijk monument
473m²
Herbestemd

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Gereformeerde Kerk

Adres	Arnhemsestraatweg 20, Rheden
Bouwjaar	1928
Architect	Jr. H.J. Tiemens
Bouwstijl	Expressionisme
Denominatie	N.v.t.
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Woning

De voormalige Gereformeerde Kerk is gebouwd in 1928 en verving een klein kerkje uit 1918. Het gebouw aan de Arnhemsestraatweg heeft duidelijke karakteristieken van een kerk die tijdens het interbellum gebouwd is. Het heeft hoog opgaande zadeldaken en grote driehoekige topgevels. In die topgevels zijn smalle, hoge vensteropeningen gemaakt. De vensters hebben nog steeds het gekleurde glas in lood uit de bouwtijd. De entrees in de voorgevels zijn geaccentueerd met luifels en gemetselde bloembakken. Op de kruising van de zadeldaken is een slanke dakruiter geplaatst.

De kerk wordt sinds de jaren ’80 niet meer gebruikt waarvoor ze oorspronkelijk gebouwd is. De ruimtes werden gebruikt als bridgecentrum en later verbouwd tot een modern kantoor. Vanaf 2020 wordt de kerk als woonhuis gebruikt. In de woonruimtes zijn de oude glas-in-lood ramen van de kerk, maar ook strakke vloeren en glazen wanden uit de tijd dat hier een kantoor gehuisvest, nog aanwezig.

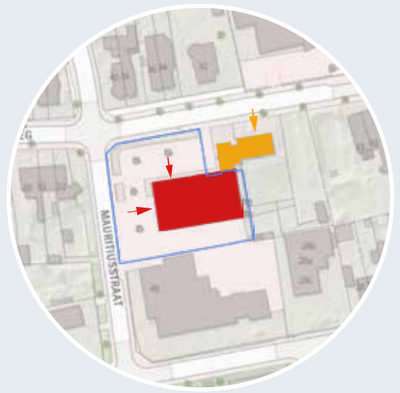
Cultuurhistorische waarde:
De kerk is een voorbeeld van een relatief kleine interbellumkerk. Van het interieur is op de glas in lood vensters na weinig bewaard gebleven.

26

Gemeentelijk monument
620m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Heilige Mauritius

Adres	Mauritiusstraat 47, Rheden
Bouwjaar	1956
Architect	Joh. Sluijmer
Bouwstijl	Traditionalisme
Denominatie	Bond van Vrije Evangelische Gemeenten
Zitplaatsen	250-300
Gebruik	Religieus

De Heilige Mauritius is gebouwd in 1956. De bouwstijl vertoont invloeden van de Delftse en de Bossche School. Het parochiecomplex bestaat uit de kerk, pastorie en een kerk. De kerk, met een driezijdig gesloten absis herinnert aan vroegchristelijke basilica's. De bakstenen gevels zijn in wildverband gemetseld en worden door (zaag) tandlijsten afgesloten. De daken zijn bedekt met gesmoorde opnieuw verbeterde Hollandse pannen.

De kerk heeft een asymmetrisch gevelfront met links een klokkenstoel. De ingangspartij in het midden van de gevel bestaat uit een dubbele paneeldeur. Boven de ingangspartij bevindt zich een nis met daarin een beeld van St. Mauritius. Het zangkoor met orgel rust op zuilen en is afgezet door een borstwering.

De opstand bestaat uit een rondboogarcade op ronde kolommen, een lichtbeuk van door getoogde strekken afgesloten vensters en een cassettenplafond.

Bij de kerk hoort een tweelaags pastorie, waarvan de verdieping lager is uitgevoerd en door middel van een smal tussenlid verbonden is met de rechter zijgevel van de kerk. De kerk is nu in gebruik door de Vrije Evangelische Christengemeente.

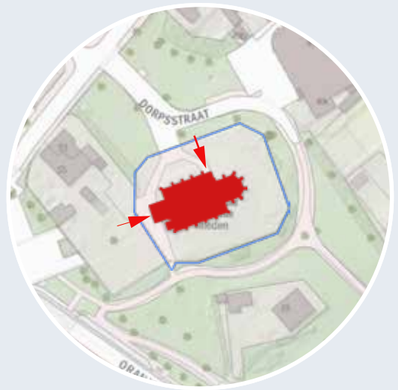
Cultuurhistorische waarde:
Het complex is van bijzondere betekenis voor het aanzien van het dorp en de vorming van de Sint Mauritiusparochie. De kerk is een goed voorbeeld van een traditionalistische bouwstijl met invloeden van de Delftse School.

27

Rijksmonument
520m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Dorpskerk

Adres	Dorpsstraat 51, Rheden
Bouwjaar	12e eeuw
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Romaans/gotiek
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland
Zitplaatsen	250-300
Gebruik	Religieus

Toren, schip en koor dateren uit verschillende periodes en zijn daardoor onderling verschillend, hetgeen tot uitdrukking komt in de bouwstijlen en in de gebruikte materialen (tufsteen en baksteen).

De toren is in tufsteen opgetrokken en dateert uit de 12e eeuw. De muren van de toren worden verlevendigd door hoek- en tussen-lisenen en nissen met rondbogen.

De kerk heeft een driebeukig schip uit het begin van de 16e eeuw en een driezijdig gesloten koor uit de 15e eeuw. Het koor heeft kruisribgewelven het schip een netgewelf. Het schip heeft drie grote veranderingen gekend: de vergroting in ongeveer 1505, de restauratie door Jos Cuypers in 1901-1904 en de wijzigingen in 1972 die hoofdzakelijk het interieur betroffen. De kerk heeft een inventaris met onder andere een romaans reliëf van kalksinter uit de 11e eeuw, een herenbank, een preekstoel uit de 18e eeuw en orgel uit de 19e eeuw. Onderdeel van het monumentale ensemble is ook het hekwerk rond de kerk.

Cultuurhistorische waarde:
De Dorpskerk is van belang vanwege de ouderdom, zijn bouwgeschiedenis en architectuur. De kerk is ook zeer waardevol als onderdeel van de historisch gegroeide kern van het dorp Rheden en de ligging van de toren op de zichtas bij de entree van het dorp.

28

Gemeentelijk monument
530m²
Herbestemd

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

O.L.V. ten Hemelopneming

Adres	Hoofdstraat 15, De Steeg
Bouwjaar	1927
Architect	J. Stuyt
Bouwstijl	Expressionisme
Denominatie	N.v.t.
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Winkel

De kerk is in 1928 gebouwd op de plaats van de manege op het erf van het huis ‘de Boecop’ aan de Hoofdstraat in De Steeg. Het kreeg de naam mee ‘Maria ten Hemelopneming’. Het voorhuis van deze villa werd een tijdlang gebruikt als pastorie voor de RK kerk.

De kerk is toegankelijk vanaf een ondiep voorplein welke door een smeedijzeren hekwerk tussen gemetselde pijlers is omgeven. Architect J. Stuijt was aanvankelijk verbonden aan het bureau van Pierre Cuypers, werkte daarna samen met Jos Cuypers en bouwde later zelfstandig op vele plaatsen in het land bouwwerken waaronder vele R.K.-kerken.

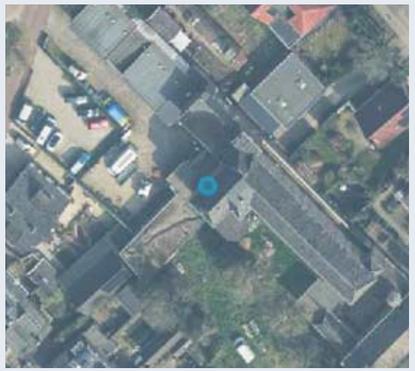
Het bakstenen bouwwerk is opgetrokken op een kruisvormige plattegrond welke aan de koorzijde halfrond is afgesloten.

Aan de voorzijde is in het midden een vooruitspringend ingangsportaal met overstekend zadeldak aangebracht. Rechts hiervan staat de deels ingebouwde vierkante toren. Het schip is gedekt door een geknikt zadeldak. De kerk is buiten gebruik gesteld in 2013 en vanaf eind 2020 in gebruik als antiekzaak.

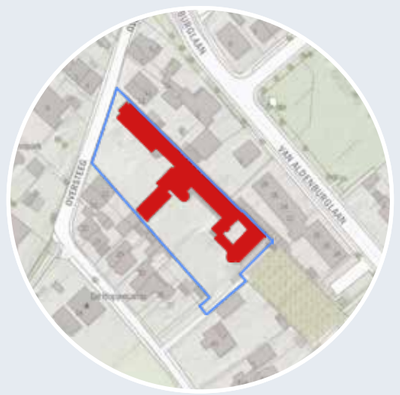
Cultuurhistorische waarde:
Het kerkgebouw is beeldbepalend voor de kern van het dorp De Steeg. Het gebouw is karakteristiek voor de tijd van het ontstaan en heeft waarde vanwege zijn architectuur en als onderdeel van het werk van J. Stuijt.

29

Geen monumentstatus
2374m²

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Sint Michaëlkapel

Adres	Oversteeg 17, De Steeg
Bouwjaar	1885,1935,1952
Architect	G. te Riele
Bouwstijl	Traditionalisme
Denominatie	N.v.t.
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Leegstaand

Het complex waar de kapel en het klooster deel van uitmaken is in verschillende fasen tot stand gekomen. In 1885 werd er een jeugdhuis/internaat voor werkloze jongeren gerealiseerd in opdracht van de “Bond van R.K. Werkliedenvereenigingen in het aartsbisdom, R.K. Bond De Jonge Werkman”. Dit gebouw werd in 1935 uitgebreid met diverse aanbouwen. Oorspronkelijk stond op deze plaats ook een kerk van architect G. te Riele met pastorie. De kerk werd in 1953 gesloopt. In 1939 werd de pastorie herbestemd tot klooster voor de Zusters van de Liefde. In 1952 werd een kapel toegevoegd en vond eveneens uitbreiding van het klooster plaats. Drie jaar later werd een kleine kleuterschool gebouwd. Deze was tot 1984 als zodanig in gebruik. Daarna zijn hier vijf zusterkamers in gemaakt. Achter het complex ligt een kerkhof dat vermoedelijk in 1877 is aangelegd.

De kapel heeft zijn oorspronkelijke karakteristiek zeer goed behouden. Het complex is in wederopbouwstijl gebouwd. Kenmerkend zijn onder meer de stompe spitsboogvormige vensters in de bakstenen gevels. Ze zijn voorzien van glas in lood ramen en een natuurstenen omlijsting. De kapel heeft één bouwlaag onder een zadeldak met dakruiter. De kapel heeft wanden in schoonmetselwerk en een ziende kap met driehoekspanten.

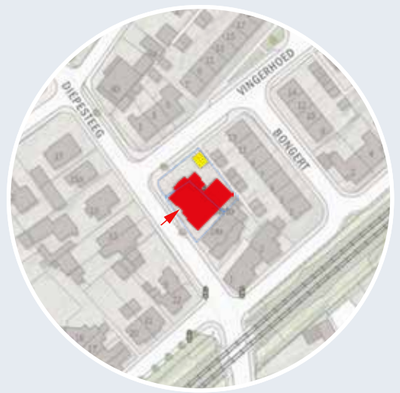
Cultuurhistorische waarde:
De kapel, het klooster, kerkhof (nr. 35), jeugdhuis en de kleuterschool hebben ensemblewaarde en zijn een bijzonder voorbeeld van een kloostercomplex dat in verschillende fasen en daarmee ook bouwstijlen tot stand is gekomen. Het is een zeldzaam voorbeeld van een kloostercomplex in Rheden en het van belang als voorbeeld van het kloosterleven in de 19e en 20e eeuw.

30

Geen monumentstatus
148m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Elthetokapel

Adres	Diepesteeg 18, De Steeg
Bouwjaar	1950
Architect	Onbekend
Bouwstijl	Traditionalisme
Denominatie	Protestantse Kerk in Nederland
Zitplaatsen	100
Gebruik	Religieus

De Elthetokapel in De Steeg is een relatief jong gebouw en vervangt een ouder evangelisatiegebouw. De bouw uit 1950 heeft een rechthoekige plattegrond en een flauw hellend zadeldak met overstekken. De kleine toren is ingebouwd in de voorgevel. De kerkzaal heeft rechthoekige vensteropeningen die gevuld zijn met glazen bouwstenen. In het interieur zijn de stalen spanten in het zicht gebleven. Het liturgisch centrum is ingericht op een verhoging. In de kerkzaal staan losse stoelen. De kerk is in het laatste kwart van de 20e eeuw uitgebreid met een eenlaagse aanbouw tegen de linker zijgevel.

De Steegse protestanten gingen lange tijd voor hun kerkdiensten naar de Nicolaaskerk in Ellecom.

Dit veranderde toen in 1926 een kapel aan de Diepesteeg kon worden gebouwd, waardoor op gezette tijden ook een dienst in De Steeg kon worden gevierd. In 1955 werd deze grotendeels afgebroken en verbouwd tot het huidige onderkomen met de naam ‘Eltheto’, wat in het oud Grieks ‘Uw Rijk kome’ betekent. In 1956 werd Eltheto ingewijd en vormden Ellecom, De Steeg één gemeente.

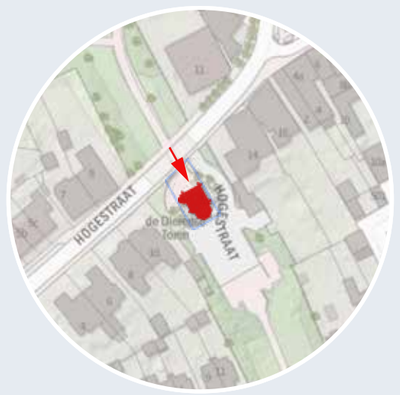
Cultuurhistorische waarde:
De Ethetokapel is van gering belang als kleine, eenvoudige wederopbouwkerk. De aanbouw aan de noordwestzijde van het pand heeft de oorspronkelijke opzet en aanzicht van het gebouw aangetast.

31

Gemeentelijk monument
Herbestemd

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

De Dierense Toren

Adres	Hogestraat 12, Dieren
Bouwjaar	1924
Architect	W. te Riele
Bouwstijl	Neogotiek
Denominatie	N.v.t.
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Kantoor en ontmoetingsruimte

De Dierense toren stond bij een kerk die in 1894-1895 is gebouwd door architect A. Tepe. Het kerkgebouw heeft 30 jaar zonder toren gestaan. De neogotische toren werd in 1924 gebouwd door W. Te Riele Gzn, leerling van architect P.J.H. Cuypers. De kerk raakte buiten gebruik eind 1975, en werd gesloopt in 1976-1977. Na lange discussies is de toren blijven staan en later gerestaureerd. De toren is nu in gebruik als kantoor en ontmoetingsruimte. In de bestrating achter de toren zijn de contouren van het voormalige kerkgebouw zichtbaar gemaakt.

De geheel vrijstaande, bijna 50 meter hoge toren op vierkante plattegrond, heeft een in baksteen opgetrokken onderbouw in drie geledingen met haakse steunberen op de hoeken. De begane grond verdieping, ongeveer 12 meter hoog, is met een kruisrib-gewelf overdekt en heeft aan de voorzijde een dubbele, met gesmeed hangwerk beslagen deur, waarboven een spitsboograam, onderverdeeld met gemetselde montants en raamtracering. De tweede geleding heeft in de voorgevel een tweetal, van traceringen voorziene, blinde spitsbogramen. De derde geleding heeft rondom galmgaten, gevat in spitsboogopeningen. Aan de zuidzijde staat een traptoren met gemetselde wenteltrap.

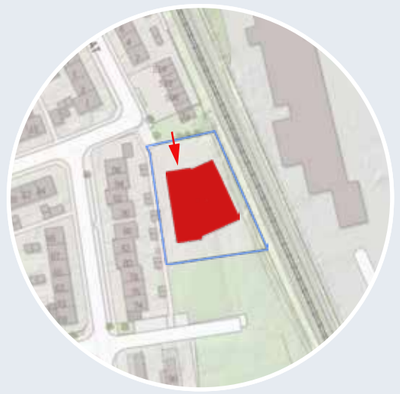
Cultuurhistorische waarde:
De toren is beeldbepalend voor het silhouet van het dorp en voor de directe omgeving. De toren is waardevol als herinnering aan de kerk die hier stond.

32

Geen monumentstatus
300m²
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Evangelische Gemeente Dieren

Adres	Meester Aalbersestraat 26, Dieren
Bouwjaar	2016
Architect	Elitek Building Design
Bouwstijl	Eigentijds
Denominatie	Vrije Evangelische gemeenten die niet behoren tot de Bond
Zitplaatsen	160
Gebruik	Religieus

Ter vervanging van een gebouw aan de Imboslaan is door de Evangelische Gemeente Dieren in 2016 een nieuwe kerk gebouwd en in gebruik genomen. Het gebouw bestaat uit twee gekoppelde bouwvolumes met platte daken. In het lagere deel zijn de ingang en vergaderruimtes ondergebracht, in het hogere bevindt zich de kerkzaal. In het interieur heeft de kerkzaal een samengestelde houten balklaag, aan een van de smalle zijden is een podium ingericht. Het exterieur van de kerk is na de bouw deels witgeschilderd.

Cultuurhistorische waarde:
Het kerkgebouw vertegenwoordigt geen bijzondere cultuurhistorische waarde.

33

Gemeentelijk monument
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkhof bij Nicolaaskerk

Adres	Friedhof 6, Ellecom
Bouwjaar	12e eeuw
Architect	N.v.t.
Bouwstijl	N.v.t.
Denominatie	Nederlandse Hervormde Kerk (PKN)
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Begraafplaats

De begraafplaats ligt rond de aan het Friedhof gelegen Nicolaaskerk in Ellecom. De begraafplaats is lange tijd als zodanig in gebruik getuige onder andere een grafkruis uit 1575. Tot 1829 werd er vooral ook in de kerk begraven. In 1860, na de verbouwing van de kerk, werd het bestaande kerkhof vergroot en werd er een nieuwe ommuring aangebracht die nu nog aanwezig is. De diverse, vooral uit de 19e eeuw daterende eenvoudige grafstenen, zijn verspreid over het terrein geplaatst, omgeven door gazon. Het terrein is beplant met diverse struiken en (naald) bomen.

Cultuurhistorische waarde:
De begraafplaats en ommuring bezitten stedenbouwkundige waarde als onlosmakelijk met de kerk en het Friedhof verbonden terrein. De begraafplaats is van belang in samenhang met omringende bebouwing gevormde dorpskern van Ellecom.

34

Gemeentelijk monument
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkhof bij Petruskerk

Adres	Kerkweg 2, Spankeren
Bouwjaar	1804
Architect	N.v.t.
Bouwstijl	N.v.t.
Denominatie	Nederlandse Hervormde Kerk (PKN)
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Begraafplaats

De begraafplaats van de Hervormde Gemeente is gelegen rond de Petruskerk in Spankeren. De aanleg is eenvoudig en bestaat uit een gazon en enige beplanting met verschillende oude bomen en struiken. De graven dateren merendeels uit de periode 1850-1940 en zijn over het algemeen eenvoudig van uitvoering. Tot de rijker uitgevoerde graven die naast historische ook enige kunsthistorische waarde bezitten behoren diverse graven van de familie van Rhemen van de Gelderse Toren.

Een bijzonder graf is het graf van de kunstschilder H.A.C. Dekker. Het graf bestaat uit een fraai ijzeren hekwerk waarbinnen zich een in natuursteen uitgevoerde piedestal bevindt waarop een afgebroken zuil geplaatst is. De zuil is gedecoreerd met onder andere een afbeelding van een schilderspalet en een palmtak. De zuil symboliseert het einde van het aardse bestaan, terwijl de palmtak als attribuut van de overwinnende Victoria de overwinning op de dood symboliseert.

Cultuurhistorische waarde:
De begraafplaats bezit stedenbouwkundige waarde vanwege de situering direct rond de Petruskerk. De begraafplaats bezit cultuurhistorische waarde vanwege de aanwezigheid van voor de plaatselijke en regionale geschiedenis belangrijke graven.

35

Geen monumentstatus
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Kerkhof van Dorpskerk

Adres	Pinkelseweg 3, Rheden
Bouwjaar	1870
Architect	N.v.t.
Bouwstijl	N.v.t.
Denominatie	Nederlandse Hervormde Kerk (PKN)
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Begraafplaats

Op 7 december 1870 opende de Hervormde Gemeente Rheden na toestemming van burgemeester en wethouders in de gemeente Rheden een begraafplaats aan het toenmalige ‘melkpad’, een zijweg van de Pinkelseweg. Op dezelfde dag werd de begraafplaats die zich rond de Dorpskerk bevond op last van de “Heeren Gedeputeerde Staten van Gelderland” voor gesloten verklaard. Deze begraafplaats bevond zich voor een groot deel aan de zuidkant van de Dorpskerk en is later geruimd.

De nieuwe begraafplaats kreeg een monumentale toegangspoort. Achter deze poort bevindt zich een ovaal gedeelte, het rondeel genaamd. Dit rondeel bevat naast een tweetal grafkelders twee zeer oude bomen, een rode beuk en een linde. De begraafplaats kent eenvoudige betonnen grafmonumenten met inleg van kiezels als verbondenheid met een Meteoor (en teken van armoede).
Het gedeelte links van de ingang is het oudste gedeelte. Dit deel kent geen paden maar rijen en de graven zijn gedolven met een tussenruimte van dertig centimeter. De achterste graven zijn alleen te bereiken door over de andere graven te lopen. Het rechter gedeelte kent wel enkele paden en grafnummers.
Sinds februari 2008 is de begraafplaats formeel gesloten. Begraven is dus niet meer mogelijk. Het beheer van de begraafplaats vindt plaats door de ‘Stichting Oude begraafplaats De Pinkel’.

Cultuurhistorische waarde:
De begraafplaats is van waarde vanwege de geschiedenis van de Hervormde Gemeente in Rheden, de oude graven, betonnen monumenten en de smeedijzeren toegangspoort.

36

Geen monumentstatus
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkhof bij OLV De Steeg

Adres	Van Aldenburglaan 36a, De Steeg
Bouwjaar	1877
Architect	N.v.t.
Bouwstijl	N.v.t.
Denominatie	Rooms-katholiek Kerkgenootschap in Nederland
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Begraafplaats

Vlakbij het kerkhof bevond zich een Rooms-Katholieke kerk, een neogotisch gebouwtje uit 1877. In dezelfde periode werd bij de kerk een kerkhof aangelegd met een baarhuisje. De kerk is later gesloopt. Het kerkhof en het baarhuisje zijn wel bewaard gebleven. Er zijn diverse elementen aanwezig die verwijzen naar de katholieke opvattingen rondom de dood.

Het kerkhof is aangelegd op een rechthoekig perceel tussen de Oversteeg en de Van Aldenburglaan. De entree bevindt zich aan de Oversteeg. Een smal pad leidt naar de entree van het kerkhof met een fraai uitgevoerd hekwerk. Het kerkhof heeft een eenvoudig grondplan. Twee grafvelden worden van elkaar gescheiden door een onverhard pad met een treurwilg aan het eind hiervan.

Links van de as bevinden zich het baarhuisje en de oudste graven en rechts zijn de meest recente graven gesitueerd. Het baar- of lijkenhuisje is gebouwd op een rechthoekige plattegrond en heeft één bouwlaag onder een zadeldak dat is gedekt met rode Tuile du Nord pannen.

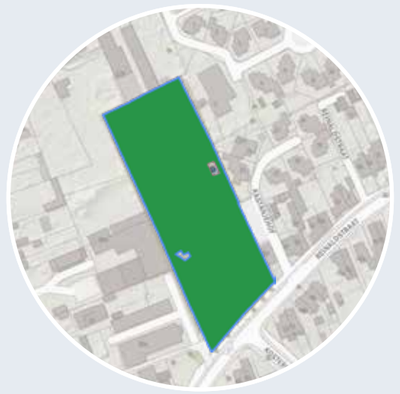
Cultuurhistorische waarde:
De aanleg, het hekwerk, het baarhuisje en een aantal grafmonumenten, waaronder enkele priestergraven zijn waardevolle onderdelen. Het Rooms-Katholieke kerkhof vormt met het kloostercomplex en Sint Michaëlkapel (nr. 29) een cultuurhistorisch waardevol ensemble.

37

Gemeentelijk monument
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkhof bij Oude Jan

Adres	Reinaldstraat 18b, Velp
Bouwjaar	1834
Architect	N.v.t.
Bouwstijl	N.v.t.
Denominatie	N.v.t.
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Begraafplaats

De begraafplaats van de Hervormde Gemeente ligt bij de oude dorpskern van Velp aan de noordzijde van de Reinaldstraat. Het terrein wordt aan drie zijden omgeven door de onder meer met beuken en eiken beplantte achtertuinen van huizen uit het tweede helft van de 19e eeuw. Tot 1833 werden mensen in en rond de Oude Jan aan de Kerkstraat begraven. In 1829 werd het verboden binnen in de kerk te begraven. De nieuwe begraafplaats aan de Reinaldstraat werd waarschijnlijk in 1834 aangelegd.

De begraafplaats heeft een eenvoudige symmetrische aanleg met een centrale as en ronde kern die gevormd wordt door de tumulus-achtige grafkelder van de familie van Spaen van Hardenbroek. Daaromheen bevinden zich de meest bijzondere graven, zoals het graf van Hallo (rijksmonument).

Verder is er een schijndodenhuisje op de begraafplaats aanwezig gebouwd in 1874. De beplanting bestaat voornamelijk uit cipressen.

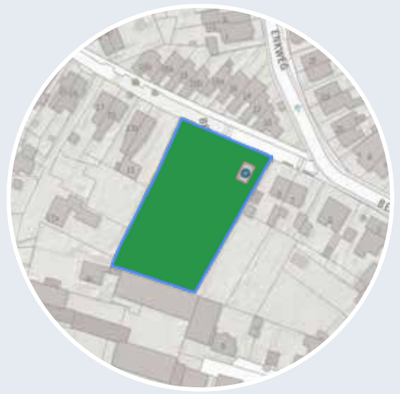
Cultuurhistorische waarde:
De begraafplaats bezit stedenbouwkundige waarde vanwege de historische samenhang met de nabij gelegen Oude Jan en de in 1840 aan de Kerkstraat gebouwde Nederlands Hervormde kerk. De begraafplaats bezit architectuur- en cultuurhistorische waarde vanwege enkele bijzondere graven en het schijndodenhuisje.

38

Geen monumentstatus
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Begraafplaats bij O.L.V. Visitatiekerk

Adres	Bergweg 11a, Velp
Bouwjaar	1874
Architect	N.v.t.
Bouwstijl	N.v.t.
Denominatie	Rooms-katholiek Kerkgenootschap in Nederland
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Begraafplaats

In 1874 werd de katholieke begraafplaats aan de Zandbergseweg (nu Bergweg) in gebruik genomen. Het kerkbestuur had op 1 september 1873 een stuk land gekocht van de erven van jonkvrouwe H.D. van der Burch van Spieringshoek. Het stuk land behoorde tot de buitenplaats De Schoonenberg. De inzegening van de begraafplaats door pastoor Koene vond plaats op 11 januari 1874.

Het opvallendste graf op de begraafplaats is het monumentale graf van pastoor Koene. De begraafplaats aan de Bergweg in Velp is landelijk bekend door ‘het gat in de heg’ uit het boek ‘Knielen op een Bed Violen’ van Jan Siebelink.

Sinds in de jaren zestig op Heiderust te Worth-Rheden een nieuwe katholieke begraafplaats is ingericht werd er op de begraafplaats aan de Bergweg enige tijd amper meer begraven. In 2004 is hier verandering in gekomen. De begraafplaats werd gered van ontruiming door de ‘R.K. Instelling tot behoud van de Begraafplaats aan de Bergweg te Velp’. In 2014 is deze kerkelijke instelling omgezet in de seculiere ‘Stichting Behoud RK Begraafplaats Velp’. Sindsdien is de begraafplaats uitvoerig gerenoveerd en weer veelvuldig in gebruik. In 2006 zijn urnenmuren en een urnentuin toegevoegd. In de urnentuin is een gedenkboom geplaatst waar bezoekers een koperen blaadje in kunnen hangen ter nagedachtenis aan overleden dierbaren.

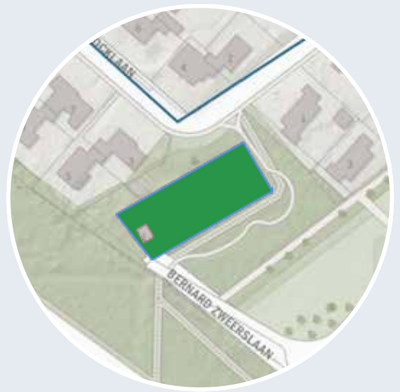
Cultuurhistorische waarde:
De begraafplaats is van waarde vanwege de geschiedenis van de Katholieke gemeenschap, de oude graven en de band met de Onze Lieve Vrouwekerk.

39

Gemeentelijk monument
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Kerkenpaspoort

Joodse begraafplaats

Adres	Bernard Zweerslaan 1, Dieren
Bouwjaar	1892
Architect	N.v.t.
Bouwstijl	N.v.t.
Denominatie	Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Begraafplaats

Ten noordwesten van de Bernard Zweerslaan aan de bosrand bevindt zich deze in 1892 aangelegde Joodse begraafplaats behorende bij de Dierense Sjoel. Dit is de enige Joodse begraafplaats in de gemeente Rheden.

Op de begraafplaats bevinden zich 41 zerken en 23 stenen paaltjes. De graven zijn voorzien van eenvoudige hardstenen zerken. Sommige graven bezitten nog een gietijzeren hekwerk. In 1925 ontwierp de Dierense architect G.J. Uiterwijk (1863-1937) een zogenaamd metaarhuisje (lijkenhuisje) voor de begraafplaats. Het huisje is gebouwd op een rechthoekige plattegrond en heeft één bouwlaag onder een schilddak met een bitumineuze dakbedekking.

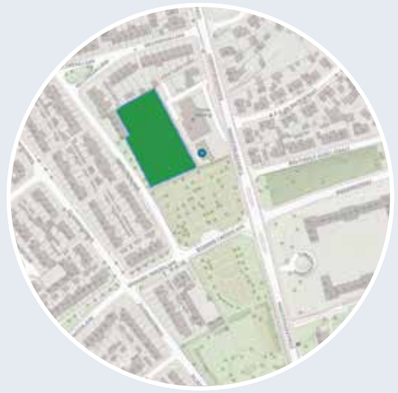
De begraafplaats heeft een formele aanleg met een breed middenpad in de as van het metaarhuisje met aan weerszijden smallere zijpaden waarin de graven gesitueerd zijn. De begraafplaats is omgeven door een haag.

Cultuurhistorische waarde:
De begraafplaats heeft stedenbouwkundige waarde vanwege de situering aan de bosrand.
De voor de Joodse cultuur karakteristieke sobere grafzerken en het metaarhuisje zijn van grote waarde.
Het is bovendien de enige Joodse begraafplaats in de gemeente Rheden.

40

Geen monumentstatus
Religieus gebruik

Perceelsgrens
Kerk
Pastorie
Begraafplaats
Overige bebouwing
Ingang kerk/pastorie

Katholieke Begraafplaats Dieren

Adres	Harderwijkerweg 5b, Dieren
Bouwjaar	1871
Architect	N.v.t.
Bouwstijl	N.v.t.
Denominatie	Rooms-katholiek Kerkgenootschap in Nederland
Zitplaatsen	N.v.t.
Gebruik	Begraafplaats

De R.K. begraafplaats in Dieren werd in 1871 aangelegd aan de Harderwijkerweg naast de algemene begraafplaats. Het terrein is bestemd voor het begraven van overledenen en voor het bijzetten van asbussen in de bestaande graven of in het columbarium. Er zijn ook urnkelders aanwezig bestemd voor 4 urnen.

De begraafplaats is eigendom van de parochie Sint Eusebius te Arnhem, waarin de parochie uit Dieren (Emmaüskerk) sinds juli 2016 is opgegaan, en is in principe alleen bestemd voor parochianen.

Op de begraafplaats werden (zoals gebruikelijk) de pastores van de parochie op een prominente plaats op het kerkhof begraven. Op de begraafplaats zijn of waren ook enkele graven van bekende Dierense families.

De begraafplaats werd in 2015, met dank aan de vele vrijwilligers, weer goed opgeknapt. In dat jaar hebben 11 begrafenissen plaats gevonden.

Cultuurhistorische waarde:
De begraafplaats is van waarde vanwege de geschiedenis van de Katholieke gemeenschap, de oude graven, graven van lokaal bekende families en de band met de lokale Katholieke gemeenschap.

Toekomstverkenning religieus erfgoed gemeente Rheden

gemeente Rheden

COUP

April 2023